



Církev československá husitská na Semilsku ve dvacátých letech 20. století.

Diplomová práce

Studijní program: N7503 – Učitelství pro základní školy
Studijní obory: 7503T009 – Učitelství anglického jazyka pro 2. stupeň základní školy
7503T023 – Učitelství dějepisu pro 2. stupeň základní školy
Autor práce: **Bc. Pavel Berka**
Vedoucí práce: PhDr. Milan Svoboda, Ph.D.



ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Pavel Berka**
Osobní číslo: **P14000610**
Studijní program: **N7503 Učitelství pro základní školy**
Studijní obory: **Učitelství anglického jazyka pro 2. stupeň základní školy**
Učitelství dějepisu pro 2. stupeň základní školy
Název tématu: **Církev československá husitská na Semilsku ve dvacátých letech**
20. století.
Zadávající katedra: **Katedra historie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl: Student popíše pronikání Církve československé (husitské) na Semilsko ve dvacátých letech 20. století. Na základě studia archivních pramenů a soudobé i (nej)novější odborné a regionální literatury pojedná o šíření CČSH a ustavování prvních náboženských obcí v uvedeném regionu s ohledem na reakce katolické církve v konkrétních lokalitách. Pozornost bude věnována také sporům o církevní budovy v rámci tzv. bojů o kostely.

Metody: deskriptivní, analytická, syntetická, komparativní

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Prameny:

Národní archiv Praha

Státní okresní archiv Semily

Ústřední archiv a muzeum ČČSH

Vlastivědné muzeum Vysoké nad Jizerou

Diecézní archiv Královéhradecké diecéze ČČSH

Muzeum a Pojizerská galerie Semily

Literatura:

David FRÝDL, Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky. Snaha o reformu katolicismu v Čechách a na Moravě, Brno 2001;

Jaroslav KADLEC, Přehled českých církevních dějin 2, Praha 1991;

Zdeněk KÁRNÍK, České země v éře První republiky (1918-1938), 1. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929), Praha 2000;

Antonín KLIMEK, Velké dějiny zemí Koruny české XIII (1918-1929), Praha Litomyšl 2000;

Pavel MAREK, Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918-1924), Brno 2005;

Aleš SEKOT, Církev československá husitská, Praha 1982;

David TONZAR, Vznik a vývoj novodobé husitské teologie a Církev československá husitská, Praha 2002;

Bohumil ZLÁMAL, Příručka českých církevních dějin 7 (1918-1949), Olomouc 2010; 90 let Církve československé husitské (ed. Tomáš Butta a kol.), Praha 2010;

Počátky církve československé v severovýchodních Čechách 1920-1925, Trutnov 2008

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Milan Svoboda, Ph.D.

Katedra historie

Datum zadání diplomové práce:

30. dubna 2015

Termín odevzdání diplomové práce:

29. dubna 2016



doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.



PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2015

Prohlášení

Byl jsem seznámen s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Rád bych poděkoval PhDr. Milanu Svobodovi, PhD., za trpělivost a cenné připomínky při tvorbě této práce. Dík patří také Mgr. Davidu Frýdlovi za užitečné rady, stejně jako duchovním CČSH na Semilsku za pomoc a ochotu při studiu archivních materiálů.

Anotace

Diplomová práce se zabývá historií Církve československé (husitské) na Semilsku ve dvacátých letech 20. století. Úvodní kapitola je věnována vzniku této církve a jejímu vývoji v prvním desetiletí existence. Dále je nastíněna problematika tzv. bojů o kostely včetně vlastní stavební činnosti CČSH. Hlavní pozornost je věnována ustavování jednotlivých náboženských obcí na Semilsku spolu s jejich dalším vývojem ve sledovaném období. Důraz je kladen především na propagaci církve, duchovní, bohoslužebné prostory, reakce římskokatolické církve a život náboženských obcí. Závěrečná část práce pojednává o sporech o kostely a kaple na Semilsku, kde jsou popsány události v jednotlivých případech a stanoviska zúčastněných stran i příslušných úřadů.

Klíčová slova

Církev československá, náboženství, víra, region, Husův sbor, církevní politika, kněz, Vysoké nad Jizerou, Karel Farský, boje o kostely,

Annotation

The diploma thesis deals with history of the communities of Czechoslovak Hussite Church in the Semily region in 1920s. The first chapter discusses the establishment of Czechoslovak Hussite Church and its evolution in the first decade of existence. A brief introduction to so called fights for churches including own building activities of the Church then follows. The diploma thesis focuses on establishment of each community of the church in the Semily region and describes their evolution in 1920s. Particular emphasis is placed on propagation, priests, sacral buildings, reactions of the Catholic Church and activities of the communities. The final part of the dissertation is devoted to concrete examples of the fights for churches in the region, describing the events in each case and statements of the sides and authorities involved.

Key words

Czechoslovak Hussite Church, religion, faith, region, Congregation of John Hus, religion policy, priest, Vysoke nad Jizerou, Karel Farsky, fight for churches,

Obsah

1 Úvod.....	9
2 Kritika pramenů a literatury.....	12
2.1 Kritika pramenů.....	12
2.2 Kritika literatury.....	15
3 Vznik CČS a vývoj v prvním desetiletí své existence.....	18
3.1 Vznik Církve československé.....	18
3.2 Organizační a věroučné formování.....	20
3.2.1 Období tzv. pravoslavné krize.....	20
3.2.2 Organizace církve	24
3.3 Utváření náboženských obcí.....	26
3.4 Reakce na vznik CČS.....	27
4 Problematika tzv. bojů o kostely.....	29
4.1 Spory o bohoslužebné prostory po vzniku CČS.....	29
4.2 Vlastní stavební činnost CČS.....	33
5 Náboženské obce CČSH na Semilsku ve dvacátých letech 20. století.....	37
5.1 Bozkov.....	37
5.2 Držkov.....	40
5.3 Jilemnice.....	45
5.4 Lomnice nad Popelkou.....	51
5.5 Semily-Podmoklice.....	56
5.6 Velké Hamry.....	61
5.7 Vysoké nad Jizerou.....	61
5.8 Zlatá Olešnice.....	67
6 Případy sporů o bohoslužebné prostory na Semilsku.....	70
6.1 Kostel Navštívení Panny Marie v Bozkově.....	70
6.2 Kostel sv. Bartoloměje v Držkově.....	74
6.3 Kostel sv. Martina ve Zlaté Olešnici.....	80
6.4 Kaple sv. Ludmily v Bradlecké Lhotě.....	84
6.5 Kaple sv. Antonína Paduánského v Chuchelně.....	86
6.6 Kaple sv. Anny ve Velkých Hamrech.....	88
6.7 Kaple sv. Jana Křtitele v Lomnici nad Popelkou.....	89
6.8 Kaple sv. Prokopa v Zásadě.....	91
7 Závěr.....	95
8 Seznam pramenů a literatury.....	99
8.1 Prameny.....	99
8.1.1 Archivní prameny.....	99
8.1.2 Tištěné prameny.....	100
8.2 Odborná literatura.....	100
8.3 Články v periodikách.....	101
9 Seznam příloh.....	102

Seznam zkratek a symbolů

CČS	Církev československá
CČSH	Církev československá husitská
MŠNO	Ministerstvo školství a národní osvěty
MV	Ministerstvo vnitra
OSP	okresní správa politická
ZSP	zemská správa politická
SOkA	státní okresní archiv
SOA	státní oblastní archiv
NA	Národní archiv Praha
ÚAaM	Ústřední archiv a muzeum Praha
VM VnJ	Vlastivědné muzeum Vysoké nad Jizerou
br.	bratr
Kč	korun československých
NO	náboženská obec
OÚ	obecní úřad

1 Úvod

Vznik Církve československé (husitské)¹ v roce 1920 jakoby zůstával ve stínu jiných událostí v neklidných dějinách První československé republiky. Přesto právě náboženská problematika patřila mezi ožehavé otázky v prvních letech existence nového státu. Bylo by však nedostatečné nahlížet na církevní rozkol a následný vznik Církve československé pouze z pohledu politického nebo teologického. Náboženství totiž nepředstavovalo jen důležitý faktor pro mladý československý stát či pro diskuze o věroučných otázkách, ale významnou úlohu hrálo i v životech jednotlivců. Co představovaly církve, resp. náboženství, pro prosté lidi nám pomáhá odkrýt mimo jiné studium náboženských obcí CČSH, v nichž lze hledat nejen aspekty celocírkevní (odlišnosti od ostatních církví, organizační strukturu, atd.), ale i místní, poskytující vzhled do života věřících v jednotlivých regionech. Tato práce stojí na pomezí obou zmíněných hledisek. Na základě archivních pramenů se snaží nastínit proces pronikání nové církve, ustavování náboženských obcí a jejich fungování stejně tak, jako zachytit reakce jednotlivců, ať už byly pozitivní či negativní, a vliv CČS na životy obyvatel ve sledovaných lokalitách. Práce se však zaměřuje také na problematiku bohoslužebných prostor, a to především v souvislosti s tzv. boji o kostely, které propukaly na mnoha místech Československé republiky, včetně Semilska.

Diplomová práce by se neobešla bez náležitého zasazení do obecnějšího dějinného rámce, totiž pojednání o vzniku Církve československé (husitské). To obsahuje informace z období těsně před jejím založením a pokračuje vývojem – věroučným i organizačním – v prvním desetiletí existence nového náboženského hnutí. Vzhledem k předmětu této studie je namístě také několik obecných poznámek o ustavování náboženských obcí CČSH a v neposlední řadě i přiblížení problematiky tzv. bojů o kostely a vlastní stavební iniciativy této církve.

1 CČS přibrala ke svému názvu přízvisko „husitská“ v roce 1971.

Sledovaným regionem pro popsání historie náboženských obcí CČSH se stalo v tomto případě Semilsko, a to z několika důvodů. Církev československá získala v těchto místech veliký ohlas, což dokládá velký počet věřících, kteří do nového náboženského uskupení brzy po jeho vzniku přestoupili. Semilsko je však také rodištěm jednoho ze zakladatelů a prvního patriarchy CČSH, Karla Farského. Ten přišel na svět ve Škodějově ležícím nedaleko Vysokého nad Jizerou či Semil. Jakou úlohu hrála jedna z nejvýznamnějších osobností Semilska při pronikání CČS a ustavování náboženských obcí, je jednou z otázek, kterou se snaží tato studie zodpovědět.

Je však nezbytné pozastavit nad územním vymezením geografického pojmu Semilsko, který není v této práci chápán jako dnešní okres Semily. Musíme zohlednit tehdejší samosprávné rozdělení na politické a soudní okresy. Při srovnání současného stavu se složením okresů ve dvacátých letech 20. století vidíme, že nynější okres Semily v naprosté většině tvoří tehdejší politické okresy Semily a Jilemnice. Z toho důvodu je pojmu Semilsko v diplomové práci užito k označení obvodu těchto dvou samosprávných celků.

Hlavní pozornost je věnována historii náboženských obcí Církve československé husitské ve výše zmíněném regionu mezi lety 1920 a 1930. V tomto období se ustavilo osm samostatných center (Bozkov, Držkov, Jilemnice, Lomnice nad Popelkou, Semily-Podmoklice, Velké Hamry, Vysoké nad Jizerou, Zlatá Olešnice), která se ještě v téže dekádě dočkala státního schválení. V tomto chronologickém popisu vývoje náboženských obcí je kladem důraz na tehdejší propagaci nové církve, ohlas veřejnosti a především římskokatolické církve. Reakce ze strany katolických farářů týkající se bohoslužebných prostor jsou blíže rozpracovány v kapitolách věnovaných sporům o kostely a kaple. Přehled je také doplněn informacemi ze života jednotlivých náboženských obcí a obsahuje výčet aktivit a dalších okolností, které se podílely na jejich utváření či fungování. Nesmí chybět ani zmínka o duchovních, kteří ve sledovaných místech obstarávali náboženské úkony a přednášky, a s tím souvisejících propůjčených či z vlastní

iniciativy postavených bohoslužebných prostorech. Součástí práce jsou též mapy sledovaných obcí s vyznačeným administrovaným obvodem.

Diplomovou práci uzavírá část zaměřená na konkrétní spory o kostely a kaple na Semilsku v letech 1920 – 1930. V dochovaných pramenech lze nalézt sedm případů, kdy se příslušníci CČS domáhali spoluužívání prostor s římskokatolickou církví, nebo výlučného přisvojení, ať už se souhlasem státních, nebo obecních úřadů či nikoliv. Předmětem sporů byly kostely v Držkově a Zlaté Olešnici, stejně tak kaple v Bradlecké Lhotě, Chuchelně, Lomnici nad Popelkou, Velkých Hamrech a Zásadě. Přehled je doplněn také zmínkou o nepokojích mezi věřícími CČSH a katolíky v Bozkově. Zde sice nedošlo k přisvojení či spoluužívání kostela, příčinou konfliktu se však stala snaha využít ho k vykonání československé bohoslužby.

Popis si neklade za cíl postihnout právní aspekty problematiky sporů o církevní objekty. Jedná se pouze o komentovaný chronologický výčet událostí v konkrétních případech s důrazem na kroky podniknuté příslušníky CČS, zástupci římskokatolické církve a kompetentními úřady, které věc projednávaly. Cílem je zachytit průběh všech rozepří od počáteční iniciativy až po konečné rozhodnutí příslušných státních orgánů. Stejný postup je zvolen i v případě trestných činů, např. násilného vniknutí do objektu, které spory o církevní budovy provázely.

Z uvedeného by mohl vzniknout dojem, že se diplomová práce snaží postihnout jednotlivé náboženské obce CČSH a případy sporů o kostely a kaple izolovaně, v malém měřítku. Nicméně právě průběh ustavování jednotlivých, nedaleko od sebe vzdálených center příslušníků nové církve vybízí k tomu, hledat vzájemné vztahy a další pojítka. Podobně je tomu i v souvislosti s kostely a kaplemi, které se staly předmětem svárů. Zde jsem si vytknul jeden z cílů soustředit se na aspekty, jež mají tyto případy společné.

2 Kritika pramenů a literatury

2.1 Kritika pramenů

Pro zmapování historie náboženských obcí CČSH na Semilsku jsem využil prameny z několika archivů. Ze státních je to především Státní okresní archiv v Semilech, kde jsou uloženy fondy jednotlivých obcí, resp. Obecních úřadů, konkrétně Bozkova, Jilemnice, Semil, Lomnice nad Popelkou, Vysokého nad Jizerou a Zlaté Olešnice. V nich můžeme nalézt cenné informace týkající se ustavování Rad starších, bohoslužebných prostor, o aktivitách příslušníků CČSH, jako například pořádání náboženských obřadů, oslav a jiných akcí. To samé lze říci i o fondech okresních úřadů v Jilemnici a Semilech, které navíc obsahují významné materiály zejména v souvislosti se spory o kostely a kaple. V archivu se nacházejí také obecní kroniky a pamětní knihy, které obsahují zmínky o nové církvi, ačkoliv jsou zpravidla stručné. Státní okresní archiv v Jablonci nad Nisou je možné využít v souvislosti s náboženskými obcemi ve Velkých Hamrech a Držkově. Zde lze čerpat nejen z úředních listin, ale také z kronik. Význam fondů obecních i okresních úřadů je nezbytné zdůraznit zejména pro studium problematiky tzv. sporů o kostely na Semilsku. Nacházíme v nich nejen protokoly ze schůzí obecních zastupitelstev a výpovědi aktérů konkrétních rozepří, ale především výnosy příslušných orgánů, což umožňuje rekonstrukci jednotlivých případů.

Protože si práce klade za cíl zohlednit také reakce římskokatolické církve, ať už na pronikání CČSH a zakládání náboženských obcí, nebo na snahy přisvojit si jejich kostely a kaple. Je proto nezbytné nahlédnout také do materiálů farních úřadů. Těmi jsou myšleny zejména kroniky, jejichž uložení se však různí. Některé se nacházejí v příslušném okresním archivu, jiné je možné nalézt přímo na konkrétním farním úřadu. Zápisy obsažené v kronikách nicméně mají rozličnou výpovědní hodnotu. Lze se setkat s podrobnými údaji např. o zabrání kaple

příslušníky CČS, stejně tak jako s letmou zmínkou o určité náboženské obci, ale také s absencí jakýchkoliv záznamů ze sledovaného období.

Přehled doplňují ještě Státní oblastní archiv v Zámrsku a Národní archiv v Praze. První jmenovaný obsahuje fond Krajského soudu v Jičíně, který projednával násilné vniknutí příslušníků CČSH v Bozkově do místního katolického kostela. Pro popis této události bylo využito příslušného soudního spisu. V Národním archivu je uložen fond Nejvyššího soudu v Praze, který rozhodoval v případech sporů o užívání kostela ve Zlaté Olešnici a kaple v Bradlecké Lhotě. Protože však nebyl rozsudek týkající se zlatoolešnického chrámu ve zmíněném fondu dohledán, je užito opisu rozhodnutí Nejvyššího správního soudu, který se nachází ve fondu Okresního úřadu v Semilech.

Archivní materiály Církve československé bychom mohli rozdělit do tří skupin podle jejich uložení. Jednu z nich tvoří Ústřední archiv a muzeum CČSH v Praze. Pro studium náboženských obcí je možné využít fond Archiv Ústřední rady, který obsahuje především rozhodnutí o státním schválení a administrovaném obvodu. Dalším zdrojem jsou Složky náboženských obcí CČSH, ze kterých se můžeme dozvědět více o utváření Rad starších a aktivitách příslušníků československé církve ve vybraných lokalitách. Opomenout nelze ani korespondenci Karla Farského, jejímž prostřednictvím lze nahlédnout do života příslušníků CČSH a dozvědět se nejen o angažovanosti prvního patriarchy v propagaci nové církve, ale také o záležitostech týkajících se duchovenské správy v utvářejících se náboženských obcích. V archivu jsou zároveň uloženy výtisky týdeníku Český zápas, který vydává Církev československá husitská od roku 1920. V něm se lze dočíst o dění v některých náboženských obcích včetně zmínek o katolických farářích a jejich jednání ve vztahu k příslušníkům CČSH.

Druhou skupinu archivních materiálů tvoří archiv Královéhradecké diecéze CČSH. Zde se sice nacházejí složky jednotlivých náboženských obcí, až na výjimky však obsahují archiválie od třicátých a čtyřicátých let. Tento fakt je poněkud překvapivý, nicméně vzhledem k současnému provizornímu uložení

ve sklepě budovy diecéze lze doufat, že v budoucnu dojde k dohledání dalších využitelných dokumentů.

Stěžejní skupinu materiálů představují archivy jednotlivých náboženských obcí, umístěných zpravidla ve sborových budovách či kancelářích farních úřadů CČSH v příslušných lokalitách. Zde je však třeba pozastavit se nad stavem těchto archivů, protože péče o ně a zejména jejich uchovávání je v některých případech alarmující. Základním pramenem pro popis historie náboženských obcí jsou farní kroniky a pamětní knihy, často to jediné, co se z archiválií dočkalo odpovídající péče, nicméně ne všude se dochovaly. Úřední listiny, zápisy ze schůzí Rad starších a jiné písemnosti jsou k dispozici ojediněle. V některých případech však musíme považovat archivy náboženských obce za ztracené. Týká se to zejména Zlaté Olešnice a Velkých Hamrů. Podobně je tomu i v Lomnici nad Popelkou, kde se nejstarší archiválie, tj. z doby ustavení místní Rady starších, nenacházejí. Absence archivu náboženské obce se tak odráží v množství informací, které lze o konkrétním místě zmínit, a jedním z důvodů, proč se od sebe rozsah a míra podrobnosti informací o jednotlivých obcích v této diplomové práci liší.

Nakonec je třeba zmínit také zaznamenané vzpomínky samotných příslušníků náboženských obcí CČSH. Výraznou úlohu v tomto ohledu hraje Cyril Metoděj Metelka, rodák ze Tříčce u Vysokého nad Jizerou, který ve svých pamětech nazvaných *Dr. Karel Farský v paměti prvních příslušníků CČSH na Vysocku* poměrně zevrubně nastínil ustavení náboženské obce ve Vysokém nad Jizerou. V případě Semil pak stejnou roli sehrál František Hyška, jehož vzpomínky zároveň tvoří obsah pamětní knihy tamní náboženské obce. Opomenout však nelze ani jiné výpovědi příslušníků CČSH, jakými jsou Jarmila Havlíčková-Hnyková a Marie Hajná, které poskytují informace o konkrétních aspektech života náboženské obce ve Vysokém nad Jizerou. Zmíněné vzpomínky vysockých příslušníků se nacházejí ve Vlastivědném muzeu ve Vysokém nad Jizerou, paměti C. M. Metelky jsou ve vlastnictví pozůstalých.

2.2 Kritika literatury

Pro pojednání o vzniku Církve československé bylo využito odborných publikací vytvořených na jedné straně jejími duchovními či pracovníky a neustrannými historiky na straně druhé. Z autorů, kteří patří mezi příslušníky CČSH lze zmínit Davida Frýdla, jehož *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky* se soustřeďuje zejména na dění uvnitř katolické církve v rámci reformních snah modernistických kněží.² Z knihy Davida Tonzara *Vznik a vývoj novodobé husitské teologie a Církev československá husitská* bylo využito především kapitoly o reakci římskokatolické církve na vznik CČS.³ Kolektiv autorů z řad CČSH také stojí za sborníkem příspěvků *90 let Církve československé husitské*, vydané u příležitosti tohoto jubilea.⁴ Publikace se zaměřuje na otázky historické jako jsou vznik a následný vývoj, ale pojednává také o současné podobě a teologických tématech, která toto církevní uskupení charakterizují. Pro diplomovou práci jsem využil zejména příspěvky o založení CČSH a jejím organizačním formování v prvních letech existence. V neposlední řadě je třeba zmínit také knihu Milana Salajky *Proces ustavování a duchovní správy náboženských obcí CČSH 1920–2000*,⁵ která má pro účely této diplomové práce dvojnásobný přínos. Obecný úvod, týkající se ustavování náboženských obcí, nabízí základní informace pro studium organizování příslušníků CČSH v konkrétních regionech. Stěžejní část knihy popisuje vývoj duchovní správy ve všech náboženských obcích církve. Zároveň obsahuje soupis všech kněží, kteří v období 1920–2000 na půdě CČS(H) působili. Podobný přehled poskytuje *Schematismus Církve československé*⁶ z roku 1933, který obsahuje soupis všech náboženských

2 David FRÝDL, *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky*. Snaha o reformu katolicismu v Čechách a na Moravě, Brno, L. Marek 2001, 219 s. ISBN 80-86263-15-0.

3 TONZAR, David: *Vznik a vývoj novodobé husitské teologie a Církve československá husitská*, 1. vyd. Praha: Karolinum 2002, 210 s. ISBN 80-246-0499-X.

4 *90 let Církve československé husitské*, KUČERA, Zdeněk – BUTTA, Tomáš (edd.), Praha, Církev československá husitská 2010, 408 s. ISBN 978-80-7000-047-2.

5 SALAJKA, Milan: *Proces ustavování a duchovní správy náboženských obcí CČSH 1920–2000*, 1. vyd. Praha, Blahoslav 2003, 192 s.

6 POKORNÝ, František. *Schematismus československé církve 1933*. 1. vyd. Praha: Blahoslav 1933, 623 s.

obcí, seřazených podle jednotlivých diecézí. Nacházíme zde informace o jejich vzniku, administrovaném obvodu, působícím knězi atd.

K dispozici jsou také monografie autorů, kteří nepřínáleží k Církvi československé a v jejich publikacích je k této církvi přihlédnuto v širším měřítku. Z nich jmenuji Antonína Klimka a jeho *Velké dějiny zemí Koruny české*.⁷ Jedná se o třináctý svazek, postihující období mezi lety 1918–1929. Hodnotné jsou zejména publikace, věnující se církevním dějinám. V této oblasti stojí za zmínku Pavel Marek a publikace *Církevní krize na počátku první Československé republiky*.⁸ Tu oceňuji především pro důraz, jež klade na tzv. pravoslavnou krizi na půdě ČČS.

Při tvorbě kapitol o sporech o bohoslužebné prostory po vzniku ČČSH a vlastní stavební činnosti církve jsem vycházel zejména ze studie Pavla Marka *K problematice tzv. boje o kostely na počátku první Československé republiky*.⁹ Autor v ní uceleně postihuje celou problematiku v celorepublikovém měřítku a zmiňuje i několik konkrétních příkladů. K tomuto tématu se také vztahuje publikace *Liturgická a eklesiální pluralita na území Československa v první polovině 20. století*¹⁰, která kromě jiného věnuje bohoslužebným prostorám ČČSH. Pro popis vlastní stavební činnosti ČČSH bych vyzdvihl příspěvek autorů Vladimíra Červeného a Olgy Štěpánkové v knize *Moderní sakrální stavby církevní a náboženských společností na území Čech, Moravy a Slezska*.¹¹ Podařilo se jim uceleně postihnout bohoslužebné prostory Církve československé po stránce architektonické i liturgické. Čtenář tak snadno pochopí, jaké požadavky

7 KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny zemí Koruny české XIII (1918–1929)*. Praha – Litomyšl: Paseka 2000, 821 s. ISBN 80-7185-328-3.

8 MAREK, Pavel. *Církevní krize na počátku Československé republiky (1918–1924)*. 1. vyd. Brno: L. Marek, 2005, 335 s. ISBN 80-86263-57-6.

9 MAREK, Pavel: K problematice tzv. boje o kostely na počátku první Československé republiky, in: *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica*. 130 s. *Historica*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci 34/2008.

10 BUGEL, Walerian: *Liturgická a eklesiální pluralita na území Československa v první polovině 20. století*, 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci 2011, 219 s. ISBN 978-80-244-2907-6.

11 ČERVENÝ, Vladimír – ŠTĚPÁNKOVÁ, Olga: Církev československá husitská, in: *Moderní sakrální stavby církevní a náboženských společností na území Čech, Moravy a Slezska*, VAVERKA, Jiří a kol. (edd.), Brno, Jota 2004, 358 s. ISBN 80-7217-297-2.

měly sbory nové církve splňovat a na které aspekty kladly její představitelé důraz. Pro konkrétní chrámové budovy CČSH lze rovněž využít příspěvek Petry Šternové v periodiku *Fontes Nissae*, nesoucí název *Husovy sbory Libereckého kraje*.¹² Čerpal jsem z něho v souvislosti se sbory v Držkově a Vysokém nad Jizerou.

¹² ŠTERNOVÁ, Petra. *Církev československá husitská a její sbory v Libereckém kraji*. in: *Fontes Nissae*, roč. XIV, 2013, č. 1, s. 44 – 70. ISSN 1213-5097.

3 Vznik ČČS a vývoj v prvním desetiletí své existence

3.1 Vznik Církve československé

Mnohonárodnostní složení, které do značné míry ovlivňovalo život i politiku v průběhu první Československé republiky a které také hrálo výraznou roli při jejím konci, vyčnívá nad všechny nesnáze, před nimiž nový stát uprostřed Evropy stanul. Poněkud v pozadí se ale odehrál jiný boj, než ten týkající se národnostních menšin, a to boj náboženský. Brzy po svém vzniku byla Československá republika konfrontována s problematikou, která nejenže znamenala vážné otřesy uvnitř mladého státního útvaru, ale do značné míry ovlivnila i zahraniční vztahy. Jednalo se v tomto případě o otázky, které úzce souvisejí se situací na půdě římskokatolické církve.

Abychom postihli celou problematiku, nelze se omezit na dobu po vzniku samostatného Československa. Je třeba nahlédnout na postavení katolické církve ještě před zánikem absburské monarchie po první světové válce. Náboženský boj se totiž v českých zemích a na Moravě odehrával již zhruba od druhé poloviny 19. století. Důležitou roli zde sehrálo hnutí Katolické moderna, které se rozmohlo zejména v Čechách na přelomu 19. a 20. století a usilovalo o reformování katolicismu. Papež ji sice v roce 1910 zrušil, příznaky krize katolické církve se však prohloubily. Ta byla kritizována především za svou strnulost a neschopnost přizpůsobit se nárokům moderní doby.

Římskokatolická církev během první světové války značně utrpěla na své oblibě. Lidé nesli nelibě mimo jiné její věrnost rakouské monarchii, za kterou stála až do zániku tohoto státního útvaru. Setkáváme se později i s hlasy, volajícími po zásazích proti katolicismu. Nespokojenost některých obyvatel se projevila v listopadu 1918, kdy byl stržen Mariánský sloup na Staroměstském náměstí v Praze, mylně pokládáný za alegorii bělohorského vítězství katolíků.¹³ Několikrát ohroženy byly i sochy na Karlově mostě, mimo jiné sv. Jana

¹³ KLIMEK, Antonín, pozn. 7, s. 150.

Nepomuckého. Další nebezpečí vyvstalo v květnu 1919 v den svátku tohoto světce, který úřady přestaly respektovat jako svátek. Opět se stala terčem jeho socha a skupina antikatolíků vtrhla i do Týnského chrámu.¹⁴

Krátce po vzniku Československa byla obnovena Jednota katolického duchovenstva s cílem hájit statut římskokatolických kněží ve společnosti, ve které stále více sílily antiklerikální názory (předchozí Jednota působící v letech 1902 až 1907 byla rozpuštěna jako „modernistická“).¹⁵ Zde se postupně profilovalo křídlo výrazně proreformních, liberálně laděných kněží a proti nim vystupujících konzervativců. V Jednotě je také poprvé formulován program na obnovu katolické církve v Československu. Mezi požadavky, které byly později také tlumočeny papeži Benediktu XV., se objevilo mimo jiné zřízení zvláštního patriarchátu se sídlem v Praze, který by byl zárukou mimořádné autonomie katolické církve na území Československa. Dále je možné zmínit požadavek na přeložení liturgie do národního jazyka, zdobrovolnění celibátu, objevují se body týkající se úpravy bohosloveckého studia, obsazování beneficí, církevních řádů a další.¹⁶ Radikální část kléru v Jednotě se v roce 1917 zformovala do frakce s názvem Ohnisko, které prosazovalo provádění požadovaných reforem „cestou činu“.¹⁷ Mezi významné postavy z řad radikálních reformistů patřili zejména Bohumil Zahradník-Brodský, Karel Farský a Gustav Adolf Procházka.

Radikálně smýšlející reformisté se brzy přesvědčili o nesprávnosti postupu cestou činu, která se povětšinou omezovala pouze na kněžské sňatky. V očích veřejnosti spolu s cílenou propagandou zvnějšku se totiž neblaze podepsala na úsilí Ohniska a z popudu Karla Farského byl vytvořen Klub reformního duchovenstva, ve kterém se již zřetelně ozývá hlas po rozkolu a snaha o založení nové církve.¹⁸

14 KLÍMEK, Antonín, pozn. 7, s. 151.

15 FRÝDL, David: Zrod Církve československé (husitské), in: *90 let Církve československé husitské*, BUTTA, Tomáš (edd.), Praha, Církev československá husitská ve spolupráci s Náboženskou obcí ČČSH 2010, ISBN 978-80-7000-047-2, s. 18-19.

16 Tamtéž, s. 23.

17 Tamtéž, s. 25.

18 Tamtéž, s. 25.

Odpovědí katolické církve, resp. papeže Benedikta XV., bylo jmenování Msgre. Dr. Františka Kordače pražským arcibiskupem v září 1919. Ten měl čelit hrozbě rozkolu i obhájit katolíky v jim málo nakloněném státě. Byl považován za osobnost výrazně protireformně konzervativně orientovanou. Jmenování proběhlo bez předchozí konzultace s českým klérem a přímého vlivu státu, což vyvedlo z míry i tehdejšího ministra zahraničí Edvarda Beneše.

Za významný okamžik, kterým se reformisté usilující o odtržení od katolické církve dostávali do povědomí veřejnosti, jsou považovány Vánoce roku 1919. Farský přeložil misál do češtiny a urychleně ho rozeslal všem příznivcům. Zároveň nezávislý církevně politický list Právo národa, přestože byl od srpna 1919 zakázán, vyzval k vysluhování půlnoční mše v jazyce českém nebo slovenském. Kordač toto jednání označil za těžký hřích, avšak v mnoha římskokatolických kostelech po téměř třech letech český jazyk opravdu zazněl, což vzbudilo bouřlivý ohlas.¹⁹

Roztržka s katolickou církví byla dovršena 8. ledna 1920 v Národním domě na Smíchově, kde se uskutečnil sjezd Klubu reformního duchovenstva. Pro založení nové církve s názvem Československá se z 215 přítomných členů 140 vyjádřilo pro, 66 proti a 5 hlasů bylo nerozhodných. Provolání z 10. ledna 1920 její základy stopovalo od Cyrila a Metoděje, Jana Husa a českých bratří.²⁰ Nová církev se stala výsledkem úsilí radikálního křídla reformního hnutí katolického kléru. Státního uznání se CČS dočkala 15. 9. 1920, na Slovensku a Podkarpatské Rusi v roce 1925.

3.2 Organizační a věroučné formování

3.2.1 Období tzv. pravoslavné krize

Nejpalčivější problémy nové církve lze shrnout do tří základních úkolů: domoci se státního uznání, vyřešit otázky teologické orientace a zabezpečit

¹⁹ ČERVENÝ, Vladimír – ŠTĚPÁNKOVÁ, Olga, pozn. 11, s. 141.

²⁰ KLÍMEK, Antonín, pozn. 7, s. 156

materiální existenci spolu s celkovou organizační strukturou. Rozmezí let 1920 až 1924 je známé jako období tzv. pravoslavné krize, které se neslo ve znamení hledání ideové orientace nového církevního uskupení. To v důsledku vedlo k vnitřním sporům a diferenciacím i k novému štěpení. Navazování kontaktů s jinými církvemi, jako např. s českými evangelíky, včetně zahraničních národních církví, mělo za cíl inspirovat se, poučit se, ale zejména nalézt řešení v záležitostech materiálních a především pak v otázce svěcení biskupů.

Podle Farského dostala církev nabídky na vysvěcení biskupů od starokatolíků z Nizozemí, Švýcarska a Skotska. V srpnu roku 1920 jednal v Praze arcibiskup americké episkopální církve a jisté možnosti spolupráce nabízeli i britští anglikáni. Dalším východiskem se jevila srbská pravoslavná církev, což se zpočátku ukazovalo jako nejnadějnější varianta.²¹ Na půdě CČS v tomto ohledu panovala většinou názorová jednota, ale byla cítit i jistá obava z neznámého, přirozená nedůvěra, která souvisela s šířením různých pověstí o pravoslaví v českém prostředí, mnohdy nepravdivých nebo zkreslených.²²

Na pozadí zdánlivé shody v navazování kontaktů se srbskou církví však krystalizovaly dva názorové proudy, reprezentované na jedné straně Karlem Farským a Bohumilem Zahradníkem-Brodským, později Matějem Pavlíkem na straně druhé. Strany se rozcházely v pojetí budoucího směru vývoje. Farský chtěl pokračovat v reformě a rozvíjet dědictví katolických modernistů, Zahradník-Brodský hledal jistoty v existujícím a prověřeném modelu. Farský nebyl sice zásadně proti přátelským stykům s jihoslovenskou církevní organizací, ale odmítal převzít její ideovou orientaci a šlo mu o momentální pragmatický kontakt, jenž měl směřovat k vyřešení nejpálčivějšího problému CČS, tj. vysvěcení biskupů.²³

Na schůzi osmi farních obcí a ústředního výboru CČS konané v 3. září 1920 v Národním domě na Smíchově vystoupil Zahradník-Brodský s požadavkem na odstoupení stávajícího vedení církve a vypsání nových voleb, čemuž bylo

21 MAREK, Pavel, pozn. 8, s. 218.

22 Tamtéž, s. 221.

23 Tamtéž, s. 222.

nakonec vyhověno. Následně předložil návrh na formulaci podmínek, za kterých je CČS ochotná připojit se k pravoslaví. Výsledkem bylo jednomyslně přijaté memorandum srbské církvi, obsahující žádost CČS o přijetí do jejího svazku a výčet podmínek, při jejichž splnění je CČS ochotna přijmout pravoslavnou teologickou orientaci.²⁴

Předání memoranda znamenalo relativně rychlou konsolidaci nové církve po stránce ideové i organizační, vyřešení problému svěcení biskupů, otázky liturgického jazyka, celibátu kněží a perspektivní zajištění vlastního kněžstva i možnosti zaujmout účinnější, silnější postavení ve střetech s katolíky. Memorandum současně znamenalo porážku těch, kteří chtěli vybudovat moderní církve bez vazeb na minulost.²⁵ Spatřovali v něm ztrátu samostatnosti a zřeknutí se ideálů, z nichž nová církve vzešla. V poslední chvíli tak radikálně orientovaný Matěj Pavlík prosadil dodatek, že církve sice proklamuje pravoslavnou věroučnou orientaci, ale současně si vymínila „svobodu svědomí a volného náboženského vývoje“, což bylo vnímáno a hodnoceno mimo jiné jako otevření zadních vrátek pro eventuální budoucí změnu základního směřování.²⁶ Pravoslavný sabor tuto vsuvku přešel mlčením, což někteří radikálové vnímali jako nesouhlas. Dále ve věci celibátu připouštěl jeho zrušení, nová manželství ovdovělých duchovních však odmítal s tím, že obecná úprava této zásady bude přijata v brzké době a stane se závaznou pro všechny pravoslavné církve.²⁷

Až druhý sjezd konaný ve dnech 29.–31. srpna 1921 se svými závěry přiklonil k pravoslavné orientaci církve a udělal podstatný krok na cestě k definitivnímu převzetí episkopálního systému. Bylo rozhodnuto o vytvoření tří církevních diecézí, západočeské, východočeské a moravsko-slezské. Jako první biskupové CČS potvrzení Karel Farský, Rudolf Pařík a Matěj Pavlík, jejichž volba proběhla již v květnu a červnu téhož roku. Současně druhý sjezd aktivizoval

24 MAREK, Pavel, pozn. 8, s. 224.

25 Tamtéž, s. 225.

26 Tamtéž, s. 226.

27 Tamtéž, s. 229.

protipravoslavnou opozici, která si uvědomila dosah usnesení a nebezpečí, jež jí hrozilo.²⁸

Představitelé srbské církve si byli vědomi protipravoslavné orientace Karla Farského a Rudolfa Paříka, v důsledku čehož se rozhodli vysvětit zvolené biskupy ve dvou fázích. Zatímco Farského a Paříkovo svěcení bylo odsunuto na později, Pavlík se 25. 9. 1921 v Bělehradě stal prvním českým pravoslavným biskupem se svěcením srbské církve.²⁹ Na zbylé dva biskupy už nedošlo, neboť se objevila překážka tentokrát právního rázu. Volby totiž prováděly státem neschválené církevní obce. CČS se tak ocitla v situaci, kdy byl Matěj Pavlík, jenž při svěcení přijal jméno Gorazd, se svou biskupskou hodností de facto v čele církve, což vzbudilo ještě větší odpor v řadách protipravoslavně smýšlejících radikálů a zvýšilo napětí mezi Farským a Pavlíkem.

Otázka pravoslavné orientace byla zvonu otevřena na sjezdu českých diecézních rad v Pardubicích 25. července 1922. Zde byla přijata rezoluce proklamující, že nikdo nemůže církvi bránit v dalším vývoji na její cestě k naplnění náboženské reformace, tj. k překonání pravoslaví a svobodnému a volnému hledání ideálu. Tečku za celou záležitostí udělal „sabor“ srbské církve, když v polovině února 1923 rozhodl, že za těchto okolností nelze Farského a Paříka vysvětit na biskupy a 26. února 1923 přerušil veškerá jednání s CČS.³⁰ Celý proces konce sbližování obou církví ještě urychlilo vydání Československého katechismu v srpnu 1922 z pera Karla Farského a Františka Kalouse, které vzbudilo jednak senzaci, jednak i rozpaky a odpor. Jednalo se o příručku, která v souhrnné formě prezentovala věrouku Církve československé.

Neutěšené poměry uvnitř CČS vyústily v Pavlíkovu rezignaci na biskupskou funkci v únoru roku 1923. Odpoutání od pravoslaví bylo definitivně dovršeno 10. srpna 1924 na schůzi 307 stoupenců pravoslaví v Olomouci, kde se rozhodlo

²⁸ MAREK, Pavel, pozn. 8, s. 235.

²⁹ Tamtéž, s. 237.

³⁰ Tamtéž, s. 245.

o oficiálním rozchodu s CČS. To pak jejímu vedení umožnilo svolat I. řádný sněm CČS, jenž završil období tzv. pravoslavné krize, nově církve definoval a přijal několik zásadních rozhodnutí, která znamenala otevření cesty pro prosazení zásad formulovaných Farským a jeho nejbližšími spolupracovníky.³¹

3.2.2 Organizace církve

Neméně důležitým úkolem vedoucích představitelů CČS bylo vedle otázek věroučných také vytvoření fungující organizační struktury. První rok života církve byl neustálým zápasem o samo bytí a nebytí. Důležitým stabilizačním faktorem se stalo zpracování církevní ústavy, určení počtu a hranic diecézí, ustavení náboženských obcí s duchovními a dořešení problematiky související se studiem bohoslovců, s jednotnou liturgií a s biskupy.³² Uvědomíme-li si, že již po prvním roce své existence měla Církev československá více než 200 000 příslušníků, organizovaných do více než 50 sborů,³³ a další vstupy do církve pokračovaly (při sčítání lidu v roce 1921 se k církvi hlásilo přes 525 000 členů), je pochopitelné, jak důležité bylo upevnit vnitřní strukturu církve. Vedle vytvoření řídicích orgánů byla klíčovým úkolem snaha dosáhnout státního schválení církve, k němuž došlo 15. září 1920. V roce 1925 byla CČS uznána také na území Slovenska a Podkarpatské Rusi.

V průběhu roku 1923 došlo k úspěšnému ustavení tří diecézí, o jejichž zřízení bylo rozhodnuto již v roce 1921 na druhém sjezdu představitelů náboženských obcí. Dvě z nich se nacházely v Čechách. Západočeská měla sídlo v Praze a její chod zabezpečoval ThDr. Karel Farský nejprve jako správce, později již z úřadu biskupa a od června roku 1924 také jako zvolený patriarcha. Dále pak východočeská diecéze sídlící v Hradci Králové v čele s biskupem ThDr. Gustavem Adolfem Procházkou. Třetí diecézi ve Slezsku s centrem v Radvanicích u Ostravy vedl Ferdinand Stibor. V roce 1924 pak vznikla ještě čtvrtá diecéze

³¹ MAREK, Pavel, pozn. 8, s. 251.

³² Tamtéž. s. 254-256.

³³ Sbory jsou v této době myšleny katolické stavby, neboť vlastních prostor CČS neměla, viz kapitola Problematika tzv. bojů o kostely (pozn. autora)

moravská, kterou po odchodu Matěje (Gorazda) Pavlíka z církve převzal do správy ThDr. Josef Rostislav Stejskal.³⁴ Výhledově se pak počítalo se vznikem diecézí pro vznikající náboženské obce na Slovensku a Podkarpatské Rusi.

Důležitý integrační nástroj představovaly sjezdy delegátů náboženských obcí, které přešly v ústavní řádné sněmy církve.³⁵ Významným milníkem v tomto ohledu bylo dlouho očekávané a připravované zasedání I. řádného sněmu, které proběhlo ve dnech 29.–30. srpna 1924. Sněm potvrdil zatímní Ústavu Církve československé, schválenou II. valným sjezdem delegátů náboženských obcí církve v srpnu roku 1921, učinil zásadní rozhodnutí o svěcení kněžstva, při němž jako spolusvětitelé měli nyní vystupovat kněží i laici. Dále byla například potvrzena "Farského liturgie" v její první verzi podle 3. vydání Farského "Zpěvníku písní duchovních" z roku 1923.³⁶ Biskupský sbor po sněmovním jednání tvořili vedle biskupa-patriarchy tři volení biskupové: Karel Farský – patriarcha a biskup západočeské diecéze, Gustav Adolf Procházka – východočeská diecéze, Ferdinand Stibor – slezská diecéze, Josef Rostislav Stejskal – olomoucká diecéze.

Sněm dále musel urychleně řešit další tři základní úkoly: hmotné zabezpečení náboženských obcí, zviditelnění církve v mezinárodním měřítku a přípravu druhého zasedání I. sněmu s tolik potřebnými zásadními věroučnými i organizačně právními normami. Pro prvně zmíněné zabezpečení hojně a mnohdy až spontánně se tvořících náboženských obcí bylo využito státních dotací, které směřovaly především na stavbu nových chrámových budov. O této problematice bude pojednáno v samostatné kapitole. V rámci propagace v zahraničí se CČS představila na mezinárodním fóru ve Stockholmu v roce 1925 u příležitosti konání světové ekumenické konference. Na domácí scéně se ve stejném roce také podílela na celostátní oslavě výročního dne upálení mistra Jana Husa. V roce 1925 podnikl Karel Farský misijní cestu do Spojených států amerických za účelem

34 KAŇÁK, Bohdan: Budování církve (1924-1939), in: *90 let Církve československé husitské*, BUTTA, Tomáš (edd.), Praha, Církev československá husitská ve spolupráci s Náboženskou obcí CČSH 2010, ISBN:978-80-7000-047-2, s. 43.

35 SALAJKA, Milan, pozn. 5, s. 5.

36 KAŇÁK, Bohdan, pozn. 34, s. 44.

upevnění kontaktů s deseti tamějšími náboženskými obcemi, které vznikly již dříve z podnětu Matěje (Gorazda) Pavlíka. Ještě téhož roku však první patriarcha zemřel a početný smuteční průvod při jeho pohřbu je považován za jeden z důkazů úspěšné propagace a rozmachu církve. Zesnulého prvního patriarchu o rok později nahradil jeho blízký spolupracovník Gustav Adolf Procházka, jehož na postu biskupa východočeské diecéze vystřídal Stanislav Kordule.

Nová církev si také uvědomovala význam práce s dětmi a mládeží, jež se stala další rozsáhlou oblastí spolkové aktivity. V roce 1929 se místní tzv. jednoty mládeže sdružily na ustavujícím sjezdu do Ústředního svazu Jednot mládeže Církve československé (ÚSJM CČS), vedle toho se utvářely v jednotlivých diecézích Diecézní svazy Jednot mládeže (DSJM).³⁷

3.3 Utváření náboženských obcí

Prvotní hybnou silou při organizaci života v pozvolna se utvářejících náboženských obcích byly místní výbory, resp. rady starších z řad věřících. Propagační, misijní i organizační práci se vedle řadových laiků věnovali také římskokatoličtí kněží, kteří nové církvi nabízeli své služby, a také skupina vzdělanců s hlubší náboženskou orientací, i když zatím bez odborného teologického studia.³⁸ Setkat se můžeme například s iniciativou z řad učitelů, kteří se podíleli na propagaci, formování pěveckých sborů apod.

Zvláště palčivým problémem, ve kterém CČS opakovaně improvizovala, bylo zajištění duchovní správy. Osoba duchovního znamenala pro udržení tvořících se náboženských obcí zcela zásadní faktor. Duchovenskou činnost vykonávali i jáhnové a katecheti (později kazatelé a kazatelky). Připravující se duchovní často přerušovali svá studia, protože byli nasazováni do služby. Již kvalifikovaní kněží pak působili i za hranicemi obvodu svých obcí a často „zaskakovali“ tam, kde bylo v danou chvíli třeba. Docházelo mimo jiné i k častým

37 KAŇÁK, Bohdan, pozn. 34, s. 53.

38 SALAJKA, Milan, pozn. 5, s. 5.

změnám na duchovenských postech, resp. ke krátkému působení ustavených kněží.

V horizontu deseti let došlo k ustavení do té doby spíše spontánního procesu vzniku církve postupným vstupem vlastních připravených či připravujících se bohoslovců. Tuto dobu chtěla církev určitým způsobem zachytit, což dalo vzniknout soubornému Schematismu CČS. Tento rozsáhlý přehled s poněkud relativní přesností postihuje strukturální, personální i hmotnou situaci mezi lety 1920 a 1932.³⁹ Jedná se ovšem o neocenitelný pramen při sledování utváření a vývoje církve jako celku i jednotlivých náboženských obcí.

3.4 Reakce na vznik CČS

Církev československá byla bezprostředně po svém vzniku konfrontována s tvrdou kritikou jak ze strany katolické církve, tak ze strany některých osobností z vědeckých a intelektuálních kruhů. Navzdory tomu se však setkala s pozitivní odezvou veřejnosti, která nejenže novou církev podpořila, ale zejména k ní hojně přestupovala i přes hrozbu exkomunikace, vyplývající z dekretu papežské kongregace pro víru ze dne 15. 1. 1920.⁴⁰

Nová církev byla mnohdy napadána pro svůj vznik v "hospodě", pro celkovou ideovou mělkost, plytkost až povrchovost. Proti tomuto argumentu se zastánci církve ohrazují tvrzením, že vznik CČS rozhodně nebyl plodem chvilkového rozmaru, touhou několika kněží, kteří se chtěli ženit, ale byl výsledkem staletého úsilí českého duchovenstva (i věřícího lidu), které se snažilo pravdivěji uchopit Boží slovo a aktualizovat ho do své spásné dějinné přítomnosti.⁴¹

V den vyhlášení nové církve se v denním tisku objevilo varování Jednoty katolického duchovenstva před vznikem nové církve. Ta musela zaujmout

³⁹ SALAJKA, Milan, pozn. 5, s. 5.

⁴⁰ KAŇÁK, Bohdan – ČERVENÝ, Vladimír: Zápás o ideovou orientaci (1920-1924), in: *90 let Církve československé husitské*, BUTTA, Tomáš (edd.), Praha, Církev československá husitská ve spolupráci s Náboženskou obcí CČSH 2010, ISBN:978-80-7000-047-2, s. 31.

⁴¹ TONZAR, David, pozn. 3, s. 48.

odmítavé stanovisko, protože se chtěla vyhnout spojování s CČS. Jednota byla nicméně definitivně rozpuštěna v roce 1922.⁴² Na riziko vzniku nové církve poukazoval také papež Benedikt XV., a to v dopisu pražskému arcibiskupovi z 3. ledna 1920. Tyto skutečnosti svědčí o tom, že římskokatolická církev pozorně sledovala vývoj a pečlivě analyzovala možná rizika. Po vzniku CČS vydal papež 15. ledna Dekret kongregace sv. Oficia, v němž byli všichni rozkolníci odsouzeni a vyloučeni, nová církev byla zavržena a všichni její kněží exkomunikováni.⁴³

Kritika ze strany katolické církve byla víceméně očekávaným jevem, se kterým museli zakladatelé nově vznikající církve počítat. Nemohli však předvídat vystoupení renomovaných historiků Josefa Šusty a Josefa Pekaře. Josef Šusta se na stránkách *Venkova* obořil na novou církev, že mimo jiné nevychází z hlubších základů, nepramení „z těžkých duševních zápasů jednotlivců nebo skupin, pochybujících o správnosti dosavadní cesty k věčné spáse a z usilovného hledání boha a zásvětných pravd.“ Konstatuje, že u nové církve toto postrádá. Další výtkou byl nevyjasněný vztah ke katolicismu, a to především vzhledem k faktu, že většina obyvatel Československa byla katolického vyznání. CČS podle Šusty vznikla z ukvapené neujasněnosti, s přílišnou převahou prvků jiného rázu než náboženského.⁴⁴ Josef Pekař reagoval na vznik CČS článkem v *Národní politice*, ve kterém poukazuje na politická rizika spolu s obavou o budoucnost naší republiky. Projevil názor, že z náboženského sváru budou těžit především nepřátelé mladého státu, již ještě umocní budoucí rozdělení společnosti a hádky o kostely a hřbitovy, a kvůli nacionalizaci i zostření vztahů k německé populaci v zemi. Podle jeho názoru nebyl pro náboženský boj vhodný okamžik. Ve shodě se Šustou napadl nezralost a mělkost podnětu ke vzniku nové církve.⁴⁵

Z výše zmíněného je patrné, že Pekař položil důraz na státoprávní a národnostní otázku. Nová církev podle něho povede ke konfliktům, z nichž by

42 TONZAR, David, pozn. 3, s. 48.

43 Tamtéž, s. 49.

44 ŠUSTA, Josef. *Z dob dávných i blízkých: sbírka rozprav a úvah*. Praha: Vesmír, 1924, s. 317–319.

45 *Národní politika*, vydání z 13. ledna 1920.

těžili především Maďaři a Němci.⁴⁶ Šusta římskokatolickou církev obhajoval s odůvodněním, že byla zárukou řádu i přes všechny své chyby a selhání v minulosti.⁴⁷

4 Problematika tzv. bojů o kostely

4.1 Spory o bohoslužebné prostory po vzniku CČS

Pojem boje o kostely je možné charakterizovat jako snahu věřících některých církví na československém území vypořádat se s problémem absence bohoslužebných prostor (kostelů, kaplí, ale i far a z části také hřbitovů) v důsledku pohybů na náboženské scéně, které vyústily v založení národních církví. V českých zemích je můžeme pozorovat především v letech 1920–1923 jako důsledek vzniku Církve československé. Bylo by však nedostatečné omezit problematiku bojů o kostely pouze na dění okolo CČS krátce po jejím vzniku, neboť spory o bohoslužebné a jiné stavby mezi církvemi nejvýrazněji zasáhly území Podkarpatské Rusi a východního Slovenska v souvislosti s expanzí pravoslaví.⁴⁸

Církev československá se rodila jako zcela nové uskupení bez potřebné materiální základny. Přirozeně tak bylo první starostí představitelů církve zajistit pro kněze a věřící vhodné a tolik potřebné zázemí. Církev vznikala v jednotlivých lokalitách často jakoby spontánně v reakci na prohlášení o jejím založení, následně do ní přecházela v jednotlivých obcích mnohdy i většina věřících, často v čele s místním duchovním, jenž se těšil důvěry věřících. Na menšinu katolíků v tomto případě nebyl brán ohled a mohla v důsledku toho přijít jak o kněze, tak i o kostel. Na většině míst však vznikala mnohem složitější situace, to když menšina věřících, ať už katolíků, nebo příslušníků CČS, netvořila z početního hlediska zanedbatelné seskupení, které by bylo možné přehlížet. Obě strany

46 FRÝDL, David, pozn. 2, s. 157.

47 Tamtéž, s. 153.

48 MAREK, Pavel, pozn. 9, s. 59.

se přirozeně domáhaly svých práv. Nacházíme se tedy v situaci, kdy jedna skupina věřících-katolíků kostel má, zatímco druhá je v tomto ohledu nemajetná.⁴⁹

Duchovní CČS byli po odchodu z římskokatolické církve nuceni vykonávat bohoslužby v improvizovaných podmínkách a provizorních prostorách, jako například pod širým nebem, na náměstích, u soch svatých, u křížů, či v prostorách škol, sokoloven, hostinců. V úvahu tak přicházela pouze místa, kde bylo možné shromáždit větší počet lidí. Z dlouhodobého hlediska se však jednalo o neúnosnou situaci.

Prvotní snahy příslušníků CČS zprvu směřovaly k získání církevních budov do svého vlastnictví nebo k pronájmu. Zájem projevovali mimo jiné o filiální kostely, nebo kaple, které nebyly využívány k bohoslužbám. Při neúspěchu ve vyjednávání přistoupili k zabírání kostelů s cílem vynutit si vlastnictví nebo spoluužívání objektů s římskokatolickou církví. Iniciátoři prisvojovacích akcí argumentovali tím, že nemají k dispozici jiný vhodný objekt a nejsou ani s to zajistit si nový s ohledem na svou nemajetnost a celkové obtíže v poválečné době.⁵⁰ Když se pokusy o spoluužívání bohoslužebných prostor setkaly s neúspěchem, propukly na mnoha místech otevřené boje o kostely, jež byly provázeny i fyzickými srážkami příslušníků Církve československé a katolické církve, což ještě více prohloubilo vzájemnou nevraživost.

Boje o kostely vyvolaly největší napětí v Čechách, kde docházelo nejčastěji k obsazování sakrálních staveb. Nabízí se však otázka, proč katolická církev nevyšla CČS alespoň v něčem vstříc a neuvolnila méně používané stavby či obvykle nepřístupila na spoluužívání kostelů. Jinými slovy proč se nenašel klidný a nekonfliktní způsob soužití obou církví?⁵¹

Je třeba uvědomit si fakt, že katolická církev i státní orgány byly v počáteční fázi jednání kolem kostelů zaskočený a reagovaly na situaci se zpožděním. Jedno z prvních upozornění na obsazování katolických kostelů státní správě s výzvou

49 MAREK, Pavel, pozn. 9, s. 60.

50 Tamtéž, s. 60.

51 Tamtéž, s. 66.

k ochraně pochází z iniciativy pražského arcibiskupa Františka Kordače prostřednictvím memoranda prezidentu republiky z 28. března 1920. Episkopát spatřoval v obsazování staveb pokusy o rozvrat společenského řádu a požadoval garanci náboženské svobody užitím administrativního zásahu. Podnět rozhýbal aktivity státního aparátu v oboru působnosti ministerstev vnitra, spravedlnosti, školství a zahraničí a podnítil přezkoumání stávající legislativy s cílem najít řešení vzniklé situace. Stanovisko zaujal také Vatikán prostřednictvím protestní nóty adresované československé vládě v červenci 1920, v níž je vyjádřena nelibost vůči tolerování svévolného počínání příslušníků československé církve ze strany státních orgánů. Kostel je dle Vatikánu majetkem římskokatolické církve, proto jej nelze postoupit jiné církvi, i kdyby k ní přešla celá farní osada.⁵² Stejně tak byla zcela zavržena možnost spoluužívání, v němž katolická církev spatřovala neustálé nebezpečí a potencionální zdroj konfliktů a třenic. V neposlední řadě shledávala vzhledem k tendencím ČČS nepřijatelné organizování jakékoliv jiné než bohoslužebné aktivity.⁵³

Postup příslušníků Církve československé byl za předpokladu, že se tak děje bez souhlasu státu a římskokatolické církve, shledán v rozporu s platnými předpisy. S touto skutečností byly seznámeny nižší správní orgány, které měly zajistit veřejný klid a pořádek, ačkoliv bylo doporučeno zasahovat pouze v případech zjištění trestného činu a postižené odkazovat na soudní řízení. Později bylo zdůrazněno, že je vhodnější dávat přednost jednání a přesvědčování před donucovacími prostředky.⁵⁴

Při vidině mizivé naděje na zásadní vyřešení problematiky bohoslužebných prostor přišel stát na přelomu let 1921/1922 s novou taktikou ve snaze docílit urovnání vztahů mezi církvemi. Pro jarní zasedání Národního shromáždění v roce 1922 měl být připraven zákon o společném užívání kostelů.⁵⁵ S ohledem na tehdejší situaci měl však jen nepatrnou šanci na úspěch.

52 MAREK, Pavel, pozn. 9, s. 68.

53 Tamtéž, s. 69.

54 Tamtéž, s. 67.

55 Tamtéž, s. 67.

V roce 1923 stát od úmyslu spoluzívání ustoupil v důsledku postupného a pomalého vracení zabraných kostelů římskokatolické církvi. Východiskem z napjaté situace se stal nový směr v podobě poskytování finančních subvencí na stavbu nových chrámů CČS. Celková suma, kterou stát přispěl na vlastní stavební činnosti nové církvi, se v letech 1923–1926, 1927–1929, 1931–1932 vyšplhala na 17 510 000,-. Částka však v konečném důsledku jen z menší části a nedostatečně pokryla náklady na novostavby chrámů CČS, neboť stavební nadšení v jednotlivých obcích bylo enormní a nekontrolovatelné (do roku 1940 CČS postavila 157 sborů).⁵⁶ Tím se církev finančně vyčerpávala, až se dostala do hospodářsky velmi obtížné situace. Částečné ulehčení ve finanční krizi přineslo CČS zařazení mezi kongruální⁵⁷ církve. Nadále však musela hledat východisko ve spolupráci se státem, jenž přispíval nové církvi v době hospodářské krize na stavby každoroční sumou jeden milion Kč.⁵⁸

Zakladatelé a posléze ani mnozí členové Církve československé zpočátku nepočítali s vlastní stavební činností. Prohlášení Národu československému, zveřejněné tři dny po vlastním vzniku církve, implicitně obsahuje očekávání autorů, že s věřícími „přejdou“ i stávající bohoslužebné budovy a potřeba stavět nové tedy nenastane.⁵⁹ Ačkoliv se tento předpoklad nenaplnil, vznikající náboženské obce v tomto duchu jednaly, ať už po dohodě s místními autoritami, či bez nich.

Zemskou správou politickou byly vypracovány celkem čtyři přehledy staveb zabraných Církvi československou. Jedná se o spisy z přelomu let 1920/21, z ledna 1922 (doplňk předchozího), z ledna 1924 a ze srpna 1926. Soupis z roku 1924 například uvádí celkem 125 zabraných objektů ve 108 obcích. Jednalo se o kostely farní, děkanské i klášterní, kaple obecní, školní i hřbitovní, fary a byty, hřbitov, farní zahradu, či dokonce les. Sluší se dodat, že z uvedeného výčtu bylo padesát objektů užíváno společně jak církvi římskokatolickou, tak

⁵⁶ MAREK, Pavel, pozn. 9, s. 68.

⁵⁷ Platy duchovních vyplácel stát

⁵⁸ MAREK, Pavel, pozn. 9, s. 68.

⁵⁹ BUGEL, Walerian, pozn. 10, s. 162.

československou. V dalších dvou případech byly stavby užívány současně i Českobratrskou církví evangelickou.⁶⁰ Většina objektů byla v následujících letech vrácena; soupis z roku 1926 uvádí pouze 4 nevrácené kostely a 26 nevrácených kaplí. Oficiální prameny s tímto datem končí, lze se tak domnívat, že tento stav zůstal pro další roky více či méně nezměněn.⁶¹

Konflikt mezi římskokatolickou a československou církví na počátku 20. let 20. století je považován za jeden z posledních velkých veřejných zápasů o náboženské otázky a s nimi spojené záležitosti v moderních národních dějinách. Podle zjištění Zemské politické správy v Praze z roku 1927 zabrali či si vynutili (příp. se dohodli) příslušníci CČS propůjčení 158 objektů na území Čech, Moravy a Slezska užívaných do té doby římskokatolickou církví. Případný pronájem staveb organizovaly v naprosté většině případů obce jako majitelé kostelů a do konce 30. let bylo docíleno obnovy výchozího stavu navrácením všech objektů katolické církvi.⁶²

4.2 Vlastní stavební činnost CČS

Budovy Církve československé husitské užívané k bohoslužebným účelům lze dnes rozdělit do několika skupin. Jsou to 1) opuštěné a odsvěcené historické chrámy, jako například barokní chrám sv. Mikuláše na Staroměstském náměstí v Praze. Významnou skupinu pak tvoří 2) nově postavené budovy, tzv. sbory. Jak již bylo nastíněno v předchozí kapitole, právě vlastní stavební iniciativa s pomocí státních dotací představovala východisko z konfliktů s katolickou církví o využívání kostelů a jiných církevních objektů. Do dalšího typu budov můžeme zařadit 3) synagogy, které církvev zakoupila a zachránila, jako např. v Milevsku, Kralupech nad Vltavou, Žamberku, Jindřichově Hradci či v Třebíči. Dále nelze opomenout 4) kostely, které opustila německá evangelická církvev po druhé světové válce, jako například v Jablonci nad Nisou, Hrádku nad Nisou či Duchcově. Poslední skupinu tvoří 5) budovy, které původně sloužily jinému účelu

⁶⁰ BUGEL, Walerian, pozn. 10, s. 161–162.

⁶¹ Tamtéž, s. 162.

⁶² MAREK, Pavel, pozn. 9, s. 60.

a byly přebudovány na modlitebny, jako je tomu v Praze na Vyšehradě, kde byla bývalá spořitelna přestavěna na modlitebnu a sborový dům.⁶³ Věnujme však pozornost stěžejnímu typu budov, a to těm, které pro své účely Církev československá sama zbuvovala.

Získávání bohoslužebných prostor podle prvotního očekávání zakladatelů se neseťkalo s úspěchem, vyvstala proto nutnost vlastní iniciativy. Výrazným faktorem, který determinoval stavební strategii, byl zejména fakt, že členové církve pocházeli převážně ze středních či slabších sociálních skupin, nabízelo se proto jen minimum možných mecenášů. Spolu s tím nelze opomíjet ani svízelnou finanční situaci mnoha náboženských obcí, které pramenily z příslibených finančních subvencí na stavbu. Obce s důvěrou ve finanční pomoc začaly stavět, avšak jen malá část státní podpory došla realizace, což v konečném důsledku znamenalo značné zadlužení.

Na špatnou finanční situaci reagovala v roce 1923 Ústřední rada CČS založením Ústředního stavebního fondu s jasným cílem podporovat stavební činnost církve, pomáhat získávat finanční prostředky na budování sborů a zajišťovat („regulovat“) účelnost, hospodárnost a uměleckou úroveň nových staveb.⁶⁴

Pro období let 1920–1924 se používá označení „počáteční“, případně „katolické“. Jedním z důvodů je mimo jiné skutečnost, že první samostatné, většinou improvizované a provizorní prostory (např. ve školách), které si věřící pro bohoslužebné účely zřizovali, měly přímý předobraz v tom, co měli tito lidé zažito ze svého předchozího „církevního domova“, tj. většinou z římskokatolické církve. Proto se v těchto prostorách setkáváme s vybavením, které jsme zvyklí připisovat tradičně katolickému prostředí, jako jsou např. mariánské obrazy, obrazy svatých široce uctívaných v lidových vrstvách (např. sv. Václav) a bujný dekorativismus (textilie, květiny, svíce atd.)⁶⁵

63 ČERVENÝ, Vladimír – ŠTĚPÁNKOVÁ, Olga, pozn. 11, s. 143.

64 BUGEL, Walerian, pozn. 10, s. 162.

65 Tamtéž, s. 162–163.

Vedení CČS v čele s Farským si dalo za cíl stavět především úsporně a účelně. Po základní konsolidaci církve tak prosazovalo potřebu konzultovat každou stavbu či přestavbu s církevními odborníky. Pro architekty zadání stavby znamenalo vytvořit jednoduchý, stylově čistý, akusticky dobrý a pokud možno levný návrh.

Pro novostavby CČS je typické, že je prostor tvořen podélnou halou, příp. trojlodím, ukončenou plochou stěnou, před níž je představen oltář. Do popředí se dostává požadavek, aby bylo na duchovního dobře vidět a byl také co nejlépe slyšen. Oltář již nemůže být pevně přistavěn k východní zdi dle katolického ritu. Zároveň je vhodné, aby byl umístěn na určitém stupínku či pódiu tak, aby liturgie mohla být sloužena čelem ke shromážděným věřícím. Bohoslužba Církve československé tak získává dialogický charakter, neboť nejenže již od počátku CČS se sloužila v českém jazyce, což byl také jeden z klíčových požadavků reformistů ještě před vznikem církve, ale zároveň došlo k vypuštění ministranta, který by knězi odpovídal místo lidu. Z toho vznikl požadavek na dobrý zrakový i akustický kontakt mezi duchovním a shromážděním. Toto pojetí bohoslužebných prostor se stává typickým pro všechny následující stavby československé církve.⁶⁶ Žádoucí je také vyvýšená kazatelna či balkon pro účely kázání. Požadavky na podobu nových sborů lze tedy shrnout tak, že bohoslužebný prostor by měl být prostý, účelně vybavený, dostatečně velký, aby pojal všechny účastníky a umožnil jim podílet se aktivně na průběhu bohoslužby.⁶⁷ Samotná výzdoba interiéru nebývá bohatá, často jsou v něm pouze sochy či busty. V tomto smyslu se můžeme setkat i s novými symboly typickými pro CČS jako byli Jan Hus, Jan Amos Komenský, Jan Žižka, Tomáš Garrigue Masaryk a Karel Farský. Často nechybí ani praporec s emblémem církve.⁶⁸

Postupně se také objevuje myšlenka víceúčelovosti sborů, tj. nejen pro účely bohoslužby, ale také jako zázemí pro duchovního, radu starších i sociální práci. Ve sborech se konala biblická setkání, schůzky mládeže i nedělní škola. Dále

66 BUGEL, Walerian, pozn. 10, s. 165.

67 ČERVENÝ, Vladimír – ŠTĚPÁNKOVÁ, Olga, pozn. 11, s. 143.

68 Tamtéž, s. 144.

se počítalo i s archivní místností. Objevila se potřeba dalších kanceláří a setkávacích prostor. Během dalších let se objevují také prostory pro uložení popela zemřelých – kolumbária.

Požadavek na prostý interiér a levné provedení šel ruku v ruce s kultivovaným architektonickým provedením; bezprostředně po sněmu v roce 1924 byla vyhlášena ideová soutěž na vytvoření potřebného počtu různých variant sborů do rozdílného prostředí – do měst i malých vesniček. V porotě zasedl i sochař František Bílek, který nejenže sám připravil sérii návrhů, ale spolu s dalšími významnými umělci, mezi nimiž byl např. akademický malíř Luděk Skála, se podílel na vnitřní výzdobě řady sborů v počátcích církve.⁶⁹

Slíbená pravidelná státní podpora výměnou za vrácení zabraných kostelů započala velkou stavební činnost. V závěru roku 1925 bylo realizováno na 17 sborů a 17 jich bylo před dokončením. V roce 1938 stálo již 78 budov, zároveň byla hotová novostavba bohosloveckého semináře v Praze. Společným znakem budov z tohoto období, resp. prvních realizovaných staveb nové církve, je okolnost, že byly budovány ze značné části svépomocí za nadšené spoluúčasti členů všech generací místních náboženských obcí.

Závěrem dodejme, že za první stavební počín CČS je považován tzv. Husův dům v Rudné u Prahy. Naproti tomu za architektonicky i výtvarně nejzávažnější stavbu období prvních let existence církve platí Husův sbor v Českých Budějovicích. Budování od zakoupení pozemku přes realizaci ideové soutěže a kompletní zbudování a slavnostní otevření v září 1924 trvalo přibližně jeden rok. Autorem návrhu byl, jako i v mnoha pozdějších případech, Tomáš Šašek. Budějovický sbor se vymyká co do výtvarného pojednání interiéru. To lze i v porovnání s pozdějšími realizacemi považovat za bohaté. Sbor byl vybaven souborem plastik, maleb a liturgických předmětů od Františka Bílka; konkrétně např. oltář, ambon, svícen, dvě mariánské malby a reliéf Ukřižovaného.⁷⁰

69 ČERVENÝ, Vladimír – ŠTĚPÁNKOVÁ, Olga, pozn. 11, s. 144.

70 Tamtéž, s. 164–165.

5 Náboženské obce CČSH na Semilsku ve dvacátých letech 20. století

5.1 Bozkov

První impulz vedoucí k otevření náboženské otázky v Bozkově pocházel z iniciativy Gustava Adolfa Procházky z Jeníšovic a od Jednoty bratrské, zastoupené Bohumilem Vančurou, farářem z Mladé Boleslavi. Oba se 23. ledna 1921 v sále hostince Adolfa Farského zúčastnili veřejné přednášky za velké účasti obyvatel Bozkova i okolí. Tématem jejich promluvy byla česká náboženská reformace.⁷¹ Tímto okamžikem začaly hojné přestupy jak do Církve československé, tak do Jednoty bratrské. Ta poté pokračovala v působení ještě konáním první nekatolické bohoslužby 27. března, která byla hojně navštívena, či vyučováním náboženství.⁷²

Večer 4. dubna téhož roku promluvil na táboru lidu pořádaném před místní školou dlouho očekávaný host Karel Farský.⁷³ Při další akci tohoto typu, která tentokrát připadla na 31. června, vystoupil za Jednotu bratrskou opět Bohumil Vančura. Při této příležitosti bylo vzpomenuáno na popravu vůdců 2. stavovského povstání v roce 1621.⁷⁴

Významným okamžikem pro bozkovskou náboženskou obec byla ustavující schůze 6. listopadu 1921. Při té příležitosti proběhla volba Rady starších, jejímž předsedou se stal František Dolenský, František Oukrabka místopředsedou, Karel Dolenský jednatelem, Antonín Dlabola pokladníkem.⁷⁵

Další bohoslužby se Bozkovští dočkali 6. července 1921. Proběhla na školní zahradě a sloužil ji Bohumil Uher za veliké účasti lidu, který mohl po skončení

71 Archiv náboženské obce CČSH v Bozkově, Pamětní kniha církve československé v Bozkově.

72 SOkA Semily, fond Archiv městyse Bozkov, kronika KR 694, Pamětní kniha farní a místní obce Boskova 1884–1982.

73 Archiv náboženské obce CČSH v Bozkově, Pamětní kniha církve československé v Bozkově.

74 Tamtéž.

75 SOA Zámrsrsk, fond Krajský soud Jičín, sign 20 142/1922, Bozkov – ustavující valná schůze, 6. 11. 1921.

vyslechnout i přednášku. Současně s tím uskutečnila katolická církev schůzi na farní zahradě, která byla údajně vedena proti CČS v reakci na prudkou vlnu výstupů katolíků. Program československých bohoslužeb dále pokračoval konáním pobožnosti 15. srpna 1921 na zahradě hostince U Kolektorů, kterou vykonal opět Bohumil Uher.

Zmíněná schůze katolíků na farní zahradě byla předvojem budoucích sporů mezi příznivci obou církví. V pramenech nacházíme zmínky o reakcích katolíků, kteří měli slovně napadat příslušníky jiného vyznání.⁷⁶ Napětí mezi oběma tábory gradovalo při příležitosti konání bohoslužby v listopadu 1921. Důvodem byla snaha příslušníků CČS uskutečnit pobožnost v místním katolickém kostele, což se setkalo s nesouhlasem ze strany faráře Hájka. Později, 26. prosince téhož roku, bylo na půdě CČS rozhodnuto konat další pobožnost v bozkovském svatostánku. I tentokrát se příslušníci nové církve nesečkali s pochopením u faráře Hájka. Výsledkem byla žaloba na několik občanů z řad CČS pro násilné a nedovolené vniknutí do kostela, což hlavním aktérům celého incidentu vyneslo podmíněné tresty.⁷⁷ Domoci se spoluužívání bozkovského kostela se příslušníkům bozkovské náboženské obce nepodařilo.

Po neúspěšné snaze vynutit si používání místního kostela pro pořádání bohoslužeb musely být pobožnosti vykonávány v provizorních prostorách jako například v hostincích, z nichž lze jmenovat U Kolektorů a U Farských. Tam také při příležitosti tzv. první pouti vykonal o první červencové neděli roku 1922 bohoslužbu kněz Jan Vaněk z Prahy.⁷⁸

O fungování náboženské obce v Držkově v následujících dvou letech nám prameny nezanechaly téměř žádné informace. Dozvídáme se pouze, že Rada starších dále fungovala a také konala různé náboženské obřady v poutních dnech a různých svátcích či jiných příležitostech. Coby duchovní zajížděl do Bozkova

76 SOkA Semily, fond Archiv městyse Bozkov, kronika KR 694, Pamětní kniha farní a místní obce Boskova 1884–1982.

77 Problematice boje o římskokatolický kostel v Bozkově je věnován samostatná kapitola.

78 Archiv náboženské obce CČSH v Bozkově, Pamětní kniha církve československé v Bozkově.

Jan Černý z Turnova a po přiřazení bozkovské náboženské obce k Držkovu také tamní duchovní správce Alois Doležel.⁷⁹

Náboženská obec CČS v Bozkově byla státem schválena 1. července 1924 a spravovaný obvod tvořily Bozkov, Příkrý, Jesenný, Roztoky a Bítouchov.⁸⁰ Následovala ustavující valná hromada, konaná 30. listopadu 1924 v místní sokolovně, kde zároveň proběhla volba Rady starších. Okolní obce byly vyzvány, aby vybraly ze svých řad po jednom zástupci. Na první schůzi nově zvoleného vedení 2. prosince zbývalo ještě jmenovat předsedu, kterým se stal František Dolenský. Dále ho doplnili Karel Dolenský jako jednatel a Marie Zemanová coby pokladník.⁸¹

Rada starších se v následujících letech scházela třikrát ročně. Pořádala akce pro veřejnost jako například Štědrý večer pro děti s názvem „Vánoční nadílka“ či divadelní představení „Za roboty“, které bylo sehráno v Bozkově, Příkrém a Bítouchově. V roce 1925 se Rada starších dohodla s Držkovem na ponechání náboženské daně svých příslušníků a dobrovolných darů výměnou za pravidelnou platbu 250,- Kč/měsíc. Současně měl držkovský duchovní správce vykonávat bohoslužby každý měsíc a ve svátky vánoční, velikonoční a svatodušní. Od roku 1926 pro tyto účely využívala propůjčenou sokolovnu.⁸²

Náboženská obec CČS v Bozkově byla součástí administrovaného obvodu Držkova až do roku 1954. Hned v následujícím roce se osamostatnila ustavením Františka Třešňáka vlastním duchovním správcem.⁸³

79 Archiv náboženské obce CČSH v Bozkově, Pamětní kniha církve československé v Bozkově.

80 ÚAaM CČSH Praha, sign. AV-21, inv. č. 32, Státní schválení a vymezení obvodu náboženské obce, 1. 7. 1924.

81 Archiv náboženské obce CČSH v Bozkově, Pamětní kniha církve československé v Bozkově.
82 Tamtéž.

83 SALAJKA, Milan, pozn. 5, s. 12.

5.2 Držkov

V Držkově se první hlasy prosazující Církev československou ozvaly mezi místními Sokoly. Na jejich pozvání přednášel 15. února 1921 v místní sokolovně Jan Černý z Turnova. Téma jeho promluvy znělo příznačně: „Čechy a Řím“.

Za předzvěst blížících se vyhrocených vztahů mezi příznivci nové církve a katolíky můžeme považovat už první bohoslužbu 13. března 1921, kterou vykonal opět Jan Černý, a to na náměstí před kostelem sv. Bartoloměje. Zde se poprvé střetli příslušníci CČS s neoblomným katolickým farářem Josefem Buriánkem. Od původního záměru uspořádat pobožnost v katolickém chrámu muselo být záhy upuštěno právě pro jeho nesouhlas. Katolíci se údajně snažili bohoslužbu narušit, jakým způsobem však prameny nezmiňují.⁸⁴ Černý při této příležitosti vyzval Držkovské k založení náboženské obce a k volbě přípravného výboru.

Kampaň propagace Církvě československé pokračovala ve dnech 17.–20. února 1921. Sokolové iniciovali agitační akci ve školní čítárně. Zájemci mohli vstoupit do nové církve, řada z nich ale také vystupovala a zůstávala bez náboženského vyznání či volila jiné církve. Čítárna školní budovy byla i v pozdější době využívána pro konání schůzí Rady starších a pořádání bohoslužeb, jak tomu bylo například 24. dubna 1921 při pobožnosti CČS v pořadí druhé v Držkově.⁸⁵

Z kroniky náboženské obce se dozvídáme také o iniciativách z řad katolíků. Bohoslužby CČS měli údajně narušovat placení provokatéři a v reakci na agitační kampaň uspořádali přívrženci katolické církve řečnické vystoupení důvěrníka Josefa Pelce ze Semil. Neúspěch jejich počínání popisuje kronikář náboženské obce CČS následovně: *"Když řečník začal spílat čsl. církvi i jejím příslušníkům, nastalo mezi lidem pobouření, takže p. Pelc byl shozen ze své tribuny na saních*

84 ÚAaM CČSH Praha, fond Archiv Ústřední rady CČS, sign. aI-6, inv. č. 157, Zpráva o ustavení Rady starších CČS v Držkově. 18. 5. 1921.

85 Archiv náboženské obce CČSH v Držkově. Pamětní kniha, s. 5.

do blízké louže a obdržel pár ran holí na svůj černý kaftan." Klid musel zjednat až četnický strážmistr Sobotka.⁸⁶

Fakt, že se otázka ustavení samostatné náboženské obce stávala v této době stále více aktuální, dokládá první schůze příslušníků CČS. Ta byla svolána do školní čítárny v Držkově na 16. března 1921. Na dalším setkání, tentokrát 2. května 1921, kde se sešli zástupci okolních obcí, se již otevřeně jednalo o podobě nové náboženské obce CČS s centrem v Držkově. V této souvislosti také došlo na volbu předsedy – stal se jím Josef Štěpán – a důvěrníků jednotlivých zainteresovaných měst a vesnic. Spravovaný obvod tvořily Plavy, Velké Hamry, Zásada s osadou Zbytky a Berany, Bratříkov, Loužnice, Jílov, Jirkov, Střevelná, Horská Kamenice, Radčice, Vlastiboř a Návarov. Farní kronika zároveň proklamuje počet příslušníků přesahující sedm set.⁸⁷ Po ustavující schůzi zavítali do Držkova příslušníci CČS ze Zlaté Olešnice s žádostí o radu a pomoc. Bylo rozhodnuto o přiřazení Olešnice s přilehlým okolím do držkovského obvodu jako filiální obce s vlastní Radou starších. Stejně tak se zanedlouho také přidaly obce Vysoké nad Jizerou a Bozkov. Schůze představitelů všech obcí držkovského obvodu se konaly v Plavech z důvodu lepší dostupnosti pro všechny zúčastněné.⁸⁸

Bohoslužby o poutích v létě 1921 doprovázely spory o místo jejich konání. Účastníci československé bohoslužby, která připadla na 8. května a již měl vést Jan Černý, vnikli do kostela sv. Bartoloměje i přes nevoli faráře Buriánka. To poté vyústilo ve vleklý spor, při němž se příslušníci CČS domáhali spoluužívání této budovy.⁸⁹ Podobně tomu bylo i při druhé pouti 28. srpna 1921, kdy měl v Držkově vykonat bohoslužbu Bohumil Uher z Prahy. Na půdě náboženské obce CČS bylo již předtím rozhodnuto o zabránění kostela do spoluužívání, a tak se početný dav shromáždil před kostelem. Farář Buriánek se snažil zabránit vykonání pobožnosti, což spolu se slovní roztržkou opět vyvolalo další tahanice o bohoslužebný

86 Archiv náboženské obce CČSH v Držkově. Pamětní kniha, s. 6.

87 Tamtéž, s. 7–8.

88 Tamtéž, s. 9.

89 Viz. kapitola Případy sporů o bohoslužebné prostory na Semilsku.

prostor.⁹⁰ Věc následně vyšetřoval Krajský soud v Mladé Boleslavi.⁹¹ Úplné řešení však přišlo až se zbudováním vlastních bohoslužebných prostor v roce 1929. Spor o užívání kostela sv. Bartoloměje v Držkově mezi místní náboženskou obcí CČS a katolickou farností je podrobněji popsán v samostatné kapitole. Stejně tak i dění okolo kaple v nedaleké Zásadě.

Problematika spoluužívání kostelů byla také jedním z témat manifestačního tábora lidu svolaného náboženskou obcí CČS na 26. června 1921. Na tribuně postavené před kostelem sv. Bartoloměje se jako řečník představil G. A. Procházka. Následně byla vypracována rezoluce adresovaná představitelům vlády, politických stran, Zemské i Okresní politické správě a ministerstvu školství a národní osvěty a vnitra.⁹² Požadavky obsažené v rezoluci můžeme shrnout do následujících bodů: rozluka církve a státu, zrovnoprávnění s katolickou církví (spoluužívání kostelů a jiných budov, ustanovení učitelů náboženství, rozdělení státních dotací podle počtu příslušníků), zastavení soudního řízení proti příslušníkům CČS a zrušení dřívějších rozsudků vynesných nad členy CČS. Prohlášení zároveň obsahuje protest proti jakémukoliv zapojení náboženského hnutí do politiky.⁹³

Rozrůstající se náboženská obec CČS v Držkově musela kromě bohoslužebných prostor jednat také v otázce zajištění duchovního pro výkon obřadů. S prosbami o urychlené obsazení duchovenského místa se setkáváme ve většině náboženských obcí. Právě duchovní správce představoval důležitý předpoklad pro jejich přetrvání. Rada starších v Držkově soustavně obesílala Ústřední radu v Praze s žádostí o zajištění kněze, a to již nedlouho po svém ustavení na jaře 1921. Domáhala se dosazení duchovního správce, přičemž argumentovala například tím, že neobsazené místo se stává nástrojem k agitaci

90 Archiv náboženské obce CČSH v Držkově. Pamětní kniha, s. 12–15.

91 Tamtéž, s. 9–19.

92 Tamtéž, s. 11.

93 ÚAaM CČSH Praha, fond Archiv Ústřední rady CČS, sign. aI-6, inv. č. 157, Resoluce přijatá na táboru lidu, 26. 6. 1921.

proti CČS ze strany katolíků. Ti poukazovali na neschopnost Rady starších postarat se o své příslušníky.⁹⁴

V tomto období duchovenskou činnost zajišťoval především Jan Černý z Turnova, který do Držkova dále dojížděl na pohřby, křty a svatby. Zavítali sem však také František Hoffer z Přepěř a Gustav Adolf Procházka z Jeníšovic.⁹⁵ Prvním stálým duchovním náboženské obce se stal Bohumil Uher, který poprvé navštívil Držkov při srpnové pouti. Jako farář náboženské obce sloužil první bohoslužbu 25. září 1921.⁹⁶

V souvislosti s hledáním duchovního správce se z pramenů dozvídáme také o události z července 1921. Držkov tehdy navštívil neznámý kněz s kolárkem, který si přál prohlédnout si místní obec s úmyslem nastoupit na místo duchovního. Přijel prý na doporučení Farského, nemohl se však prokázat žádnými listinami. Byla svolána Rada starších, která nakonec vyzvala k neznámého kněze k odchodu, neboť ve vedení náboženské obce panovalo podezření, že se jedná o "římského špeha".⁹⁷ Identitu neznámého muže napomáhá poodkrýt další korespondence Rady starších s Ústřední radou. Pravděpodobně se jednalo o Aloise Šnofláka, který opravdu navštívil Držkov na pokyn pražského vedení. Držkovští však poukazovali na to, jak neprozřetelné bylo vyslat kněze bez jakékoliv dokumentace a hájili se tím, že katolická církev používá proti CČS všemožných prostředků. Kněz si podle nich také měl počínat jinak, lépe zdůvodnit svůj příchod a absenci jakýchkoliv potvrzení, jež by potvrdila jeho slova. Vedení náboženské obce v tom spatřovalo nedostatek ráznosti a sebevědomí a tvrdilo, že na místo duchovního „...jest potřebí člověka rázného samostatného který by to zde upevnil a který by to

94 ÚAaM CČSH Praha, fond Archiv Ústřední rady CČS, sign. aI-6, inv. č. 157, stížnost Rady starších v Držkově na neobsazené místo duchovního, 5. 6. 1921.

95 ÚAaM CČSH Praha, fond Archiv Ústřední rady CČS, sign. aI-6, inv. č. 157, zpráva o ustavení Rady starších CČS v Držkově. 18. 5. 1921.

96 ÚAaM CČSH Praha, fond Archiv Ústřední rady CČS, sign. aI-8, inv. č. 44, žádost Rady starších v Držkově o uznání Bohumila Uhera jako duchovního správce, 16. 9. 1921.

97 ÚAaM CČSH Praha, fond Archiv Ústřední rady CČS, sign. aI-6, inv. č. 157, zpráva o ustavení Rady starších CČS v Držkově. 18. 5. 1921.

probuzení do lidu vtouká a né oni do něho, obzvláště zde kde se tolik bojuje proti nám ...“⁹⁸

Náboženská obec CČS v Držkově byla státem schválena 15. listopadu 1923.⁹⁹ Její obvod tvořily Držkov, Jílové, Zásada, Plavy, Loužnice, Vlastiboř, Jirkov, Velké Hamry, Bratříkov, Horní Kamenice, Račice, Střevelná a Návarov. V květnu 1925 se k administrovanému obvodu přidaly ještě všechny obce soudního okresu Tanvald.¹⁰⁰ Ustavující valná hromada náboženské obce se konala 24. února 1924 v místní sokolovně, na které byl jednohlasně potvrzen Bohumil Uher ve funkci duchovního správce.¹⁰¹ Bližší informace týkající se složení Rady starších však prameny neposkytují.

Náboženská obec po neúspěšném pokusu domoci se spoluužívání kostela sv. Bartoloměje využívala pro konání bohoslužeb místní sokolovnu. Pro své účely však potřebovala prostory mnohem adekvátnější. V létě 1925 proto započala stavbou sboru, pro kterou již předtím proběhla veřejná sbírka. Základní kámen Husova domu byl slavnostně položen 16. srpna 1925 za přítomnosti tehdejšího biskupa východočeské diecéze Stanislava Korduleho.¹⁰²

Stavba Husova domu vycházela z dohody obce Držkov s náboženskou obcí CČS z března 1925. Objekt byl zamýšlen jako spojení modlitebny s dalšími obecními provozovny, takže kromě sborového sálu CČS měl pojmout ještě poštu, obecní úřadovnu, Kampeličku, četnickou stanicí a byty. Dům zbudovali stavitelé Jáchym Vondra z Velkých Hamrů a Karel Randák z Šumberka u Desné. Celková suma na stavbu se vyšplhala na 832 500 Kč. Samotná modlitebna vyšla na 132 000 Kč.¹⁰³

98 ÚAaM CČSH Praha, fond Archiv Ústřední rady CČS, sign. aI-6, inv. č. 157, stížnost Rady starších v Držkově na neobsazené místo duchovního, 5. 6. 1921. Doslovná citace i s pravopisnými chybami. (pozn. autora)

99 ÚAaM CČSH Praha, fond Archiv Ústřední rady CČS, sign. AV-21, inv. č. 32, státní schválení a vymezení obvodu náboženské obce, 15. 11. 1923.

100 ÚAaM CČSH Praha, fond Archiv Ústřední rady CČS, sign. AV-21, inv. č. 32, Držkov – rozšíření obvodu náboženské obce, 12. 9. 1925.

101 Archiv náboženské obce CČSH v Držkově. Pamětní kniha, s. 20.

102 Tamtéž, s. 20.

103 ŠTERNOVÁ, Petra. Církev československá husitská a její sbory v Libereckém kraji. *Fontes Nissae*. roč. XIV, 2013, č. 1, s. 55–56. ISSN 1213-5097.

Husův dům byl slavnostně otevřen 28. října 1926. Průběh slavnosti je v pamětní knize držkovské náboženské obce zaznamenán následovně: „Br. farář Doležel se rozloučil se sokolovnou, kde se dosud konaly bohoslužby, poděkoval „Jednotě Sokola“ a o pak šel průvod s hudbou k Husovu domu. Stavitel Vondra odevzdal klíče p. starostovi obce Jos. Čílovi a pak ve vestibulu Husova domu byla odhalena deska Padlých legionářů a vojnů z I. světové války, což vykonal br. Josef Bouček. Promluvil říd. učitel Josef Mejsnar. Zpívalo „Podmuchovské pěvecké sdružení“. Pak stavitel Vondra odevzdal klíče od sboru br. předsedovi rady starších Josefu Štěpánovi, který jej otevřel. První bohoslužby sloužil br. farář Alois Doležel s br. farářem Kuříkem z Jaroměře, který zastupoval Diecézní radu.“¹⁰⁴

Ještě během stavby Husova domu se musela náboženská obec vyrovnat s odchodem faráře Uhera do Jičína v červnu 1925. Příslušníci CČS čekali až do 15. listopadu téhož roku, kdy uvolněné místo zaplnil Alois Doležel. Do té doby působil jako římskokatolický farář v Habrech u Čáslavi. V období bez duchovního správce v Držkově vykonával bohoslužby katecheta Ladislav Kopal z Kolína, který zde trávil dovolenou, a Jan Štukbauer z Hradce Králové. Výuku náboženství zajišťovali učitel Vavřich, poté Bohumil Karafiát a Josef Pavlíček.¹⁰⁵ Farář Doležel setrval jako duchovní správce v Držkově do roku 1933.

5.3 Jilemnice

Prvotní iniciativa k založení náboženské obce CČS(H) v Jilemnici vycházela patrně z řad dělnictva. Podobně jako jinde, i zde se nová církev dostávala do povědomí lidí především prostřednictvím přednášek, které proběhly také v přilehlých obcích. Veřejnost se mohla poprvé seznámit s Církví československou 1. března 1921, kdy se v Městské dvoraně (budově radnice) konala první přednáška. Vystoupil na ní Gustav Adolf Procházka působivší v té

104 Archiv náboženské obce CČSH v Držkově. Pamětní kniha, s. 20–21.

105 Tamtéž, s. 20.

době jako duchovní v Jenišovicích. Promluva se nesla v propagačním duchu s cílem informovat veřejnost o CČS.¹⁰⁶

Na přednášce G. A. Procházky druhé v pořadí konané 13. března 1921 taktéž v Městské dvoraně se mezi příznivci CČS již otevřeně hovořilo o založení náboženské obce. Jednání vyústila ve zformování Rady starších, kterou tvořili zástupci obcí Jilemnice, Jilem, Mříčná, Peřimov, Hrabačov, Sytová, Martinice, Víchová a Poniklá. Předsedou byl zvolen Antonín Baumgartner, jednatelem Antonín Kaván, místopředsedou Vilém Vancl. Schůze Rady starších zpočátku probíhaly ve třídě místní chlapecké školy. Později bylo získáno svolení ke konání schůzí v okresním domě.¹⁰⁷ Spontánnost při procesu ustavování dokládá fakt, že iniciátoři neměli přesnější informace týkající se utvoření samostatné náboženské obce. Byli odkázáni na pokyny G. A. Procházky a Ústřední rady, na kterou se obraceli mimo jiné v souvislosti s vybíráním příspěvků, v otázce práva používat místní kostel k bohoslužbám a kvůli komunikaci s úřady.¹⁰⁸

V druhé polovině roku 1921 bylo také rozhodnuto o pravidelných schůzích okresní Rady starších. Tu tvořili zástupci okolních obcí (předsedou byl Štěpán Koliandr). Rada rozhodovala o nejdůležitějších organizačních záležitostech, jednalo se o termínech konání bohoslužeb, projednávaly se záležitosti financí ad. Schůze se zpravidla odbyvaly v Městské dvoraně či v hostinci U Gabrielů.¹⁰⁹

Prvním, kdo zajišťoval duchovenskou službu na Jilemnicku byl Josef Beneš. Stalo se tak na jaře roku 1921. Tento bývalý katolický kněz a rodák z nedalekého Studence¹¹⁰, toho času zaměstnán jako úředník, přijal nabídku zajišťovat duchovenskou činnost. Jednalo se však zřejmě jen o ústní dohodu mezi náboženskou obcí a Benešem, jenž se nadále věnoval svému dosavadnímu povolání úředníka. Nicméně tímto krokem byl zajištěn výkon základních obřadů

106 Archiv náboženské obce CČSH v Jilemnici, Pamětní kniha.

107 Tamtéž, Pamětní kniha.

108 ÚAaM CČSH Praha, fond Archiv Ústřední rady CČS, sign. aI-6, inv. č. 70, Oznámení o zvolení Rady starších v Jilemnici, 13. 3. 1921.

109 Archiv náboženské obce CČSH v Jilemnici, Pamětní kniha.

110 ÚAaM CČSH Praha, Korespondence Karla Farského s Radou starších CČS v Jilemnici, sign. aII-17, inv. č. 398, 7. 2. 1921.

jako křtů, pohřbů a později také bohoslužeb. Výhrady k celé věci měli příslušníci ze Studence, kteří vyhrožovali připojením k Nové Pace, zůstane-li Beneš v Jilemnici.¹¹¹ Zda se Studenečtí obávali o dostatečné zajištění náboženských obřadů ve své obci, či se jednalo o jiný důvod sváru není z dostupných pramenů jasné. Víme však, že Studenec se zařadil do obvodu jilemnické náboženské obce až v roce 1926.¹¹²

První československé bohoslužby se příslušníci CČS na Jilemnicku dočkali 1. května 1921. Farář Procházka, kterého po čas jeho cesty nahradil v Jenišovicích právě Beneš, nejprve v předvečer prvního květnového dne vykonal přednášku v Mříčné. Navštívila ji zároveň skupina příslušníků z řad katolické církve, mezi nimiž byl také farář z Jilemnice. Shromáždění se obešlo bez excesů, nicméně právě jilemnický kněz John údajně veřejně vyhlásil boj proti CČS a zároveň slovně napadl faráře Procházku.

Následujícího dopoledne proběhla již zmíněná bohoslužba s kázáním v Jilemnici na velkém náměstí a odpoledne Procházka ještě vykonal přednášku v Branné. I zde se ku slovu přihlásil místní katolický farář hájící katolickou církev. Jeho promluva se však obešla bez většího pozdvižení. Svou návštěvu Procházka zakončil ještě večerní přednáškou ve Studenci.¹¹³

Nepřekvapí, že dlouho očekávaným hostem byl Karel Farský, který navštívil Jilemnici nedlouho po Procházkově, a to 5. května.¹¹⁴ Svou cestu spojil s vykonáním pohřbu bývalého ruského legionáře Václava Mošničky na jilemnickém náměstí. Poté byl odvezen do Studence, kde byla na programu Farského přednáška. Při této příležitosti zde došlo k ustavení náboženské obce a zvolena rada starších.

111 ÚAaM CČSH Praha, Korespondence Karla Farského s Radou starších CČS v Jilemnici, sign. aII-17, inv. č. 398, 7. 2. 1921.

112 ÚAaM CČSH Praha, fond Archiv Ústřední rady CČS, sign. AV-21, inv. č. 32, Přeražení Studence do obvodu náboženské obce Jilemnice, 1. 9. 1926.

113 Archiv náboženské obce CČSH v Jilemnici, Pamětní kniha.

114 ÚAaM CČSH Praha, Korespondence Karla Farského s Radou starších CČS v Jilemnici, sign. aII-17, inv. č. 398, 4. 9. 1921.

Při výčtu květnových událostí v CČS v Jilemnici a okolí nemůžeme opomenout manifestační tábor lidu konaný 8. května 1921 před jilemnickou sokolovnou. Jeho výsledkem byla rezoluce, ve které se objevovaly obvyklé požadavky, jako například spoluužívání církevních budov, zrovnoprávnění CČS s katolickou církví, vytvoření míst pro učitele československého náboženství atd.

V červnu 1921 došlo ke změně na postu předsedy rady starších. Baumgartner ze zdravotních důvodů opustil své místo, na kterém ho prozatímně střídal farář Beneš. Již v červenci byl však zvolen do čela Štěpán Koliandr.¹¹⁵ Bohoslužby se v této době konaly před sokolovnou, a to za hojné účasti lidu i při nepřízní počasí. Nacházíme však také zmínky o konání bohoslužby u dívčí školy v Jilemnici.

Iniciativa a horlivost představitelů náboženské obce jsou patrné například ze snahy co nejvíce zvát československé duchovní a představitele církve k pořádání přednášek a bohoslužeb. Na seznam hostů můžeme zařadit mimo jiné Josefa Adama z Prahy, který 14. srpna vykonal bohoslužby v Jilemnici v Městské dvoraně a v Poniklé na prostranství před kostelem. Bohoslužby někdy vykonávali také duchovní, kteří přijeli do tohoto kraje trávit dovolenou. Příkladem může být pobyt kněze Arnošta Šimšíka z pražských Nuslí v polovině srpna roku 1921. Že nezhálel, dosvědčují zápisy z farní kroniky, které zmiňují vykonané bohoslužby, ale také oddavky, přednášky i veřejnou zpověď. Neomezil se při tom jen na Jilemnici, ale navštěvoval hojně také okolní obce.¹¹⁶ Z dostupných pramenů víme, že se v roce 1921 pořádalo v Jilemnici a v okolních obcích ještě několik přednášek. Procházka navštívil v září Roztoky a v říjnu zavítal Hofer z Přepěř do Studence a Jilemnice. Poslední vykonal Emil Dlouhý-Pokorný 6. listopadu spolu s bohoslužbou a několika křty.¹¹⁷

Počátek roku 1922 se nesl především ve znamení přípravy valné hromady s volbou nové rady starších (na 6 let) a zřízení duchovní správy. Již na první

115 Archiv náboženské obce CČSH v Jilemnici, Pamětní kniha.

116 Tamtéž.

117 Tamtéž.

schůzi okresní rady starších 8. ledna bylo rozhodnuto zřídit místo stálého duchovního a vyčlenit pro tuto funkci potřebné finance. Logicky padla volba na Beneše. Výhradu měli však zástupci Studence, kteří podmínili přijetí Beneše za duchovního správce možností kdykoliv si pozvat jiného kněze, čímž by ale také odváděli menší finanční příspěvek do společné pokladny. Požadavek byl radou starších jednomyslně zamítnut. Při obsazování místa duchovního správce jednala jilemnická rada starších také s Karlem Danielem z Košic, který se však nakonec stal farářem v Roudnici nad Labem. K 30. dubnu navíc Beneš ohlásil konec svého působení v Jilemnici, neboť v Nové Pace bylo zřízeno místo duchovního správce, které převzal František Šťastný. Rada starších došla rozhodnutí prozatímně se připojit k novopacké duchovní správě, než bude získán stálý kněz pro Jilemnici.¹¹⁸

Volba nové rady starších proběhla na mimořádné valné hromadě 5. března 1922. Štěpán Koliandr setrval ve funkci předsedy, místopředsdou se stal Jiří Kloubek, jednatelem František Petrák a pokladníkem Antonín Kaván. Schůze rady starších se měly konat každou druhou neděli v měsíci v budově okresního zastupitelstva.¹¹⁹

V roce 1923 se příslušníci náboženské obce dočkali obsazení místa stálého duchovního správce. Stal se jím bývalý katolický kněz ve výslužbě František Holman. O přijetí do CČS usiloval již v roce 1921, jak se dozvídáme ze vzájemné korespondence s Farským. Předtím se živil privátním vyučováním. Vzhledem ke svému věku – bylo mu v té době bezmála 60 let – si stěžoval na časté stěhování. Projevil proto zájem o stálé farářské místo, a to konkrétně ve východních Čechách.¹²⁰ Holman setrval v Jilemnici pouze do roku 1924, poté byla do roku 1926 duchovní správa zajišťována z Lomnice nad Popelkou. Mezi lety 1926–1929 se v Jilemnici vystříдалo hned několik kněží, kteří setrvali vždy shodně jeden rok. Byli to postupně Bohumil Kubů, Ignác Kadlčák a Bohumil

118 Archiv náboženské obce CČSH v Jilemnici, Pamětní kniha.

119 Tamtéž.

120 ÚAaM CČSH Praha, Korespondence Karla Farského s Františkem Holmanem, sign. aII-17, inv. č. 374, 24. 1. 1921.

Skalický. V roce 1929 se duchovním správcem stal Leopold Fischer, který oproti svým předchůdcům působil v Jilemnici až do roku 1942.¹²¹

Náboženská obec v Jilemnici se 4. září 1924 dočkala státního schválení. Administrovaný obvod tvořily Horní Branná, Jestřabí, Jilemnice, Kruh, Křížlice, Kundratice, Martinice, Mříčná, Peřimov, Poniklá, Roztoky, Horní Sytová, Hrabačov, Dolní Štěpanice, Stromkovice, Velteřice, Víchová nad Jizerou, Přívlaka, Dolní Sytová a Dolní Branná.¹²² O rok později byl obvod náboženské obce rozšířen ještě o Benecko, Víchovskou Lhotu, Zálesní Lhotu, Mrklov, Roudnici, Horní Štěpanice, všechny obce soudního okresu Rokytnice nad Jizerou vyjma Františkova (ten přináležel k Vysokému) a všechny obce soudního okresu Vrchlabí včetně Dolní Branné.¹²³ V souvislosti se státním souhlasem proběhla také ustavující valná schůze náboženské obce 26. října 1924.¹²⁴

Ke konci roku 1924 přechází Rada starších k realizaci myšlenky postavit bohoslužebnou budovu. Na pozemku, který náboženská obec zakoupila za cenu 3 855,- Kč,¹²⁵ byl 28. října 1925 slavnostně položen základní kámen Husova sboru za účasti údajně až 3 000 osob.¹²⁶ Do té doby byla pro bohoslužebné účely využívána zejména místní škola. Budova vznikala v letech 1925–1927 a podíleli se na ní stavitelé Frýda z Jilemnice, Novotný z Prahy a Andrejsek ze Semil.¹²⁷ Bližší informace týkající se její stavby či otevření se nedochovaly. Z pramenů se však dozvídáme, že zbudování sboru náboženskou obec značně finančně zatížilo a později ve spojení s hospodářskou krizí způsobilo Radě starších značné potíže. V roce 1929 dokonce vedlo k odstoupení tehdejší Rady starších.¹²⁸

121 SALAJKA, Milan, pozn. 5, s. 33.

122 ÚAaM CČSH Praha, fond Archiv Ústřední rady CČS, sign. AV-21, inv. č. 32/VI A-41/, Státní schválení a vymezení obvodu náboženské obce, 4. 9. 1924.

123 ÚAaM CČSH Praha, fond Archiv Ústřední rady CČS, sign. AV-21, inv. č. 32/VI A-41/, Jilemnice – rozšíření obvodu náboženské obce, 12. 9. 1925.

124 POKORNÝ, František, pozn. 6, s. 243.

125 ÚAaM CČSH Praha, fond Složky náboženských obcí CČSH, bez signatury a inv. čísla, Oznámení Rady starších v Jilemnici o koupi pozemku, 17. 12. 1924.

126 ÚAaM CČSH Praha, fond Složky náboženských obcí CČSH, bez signatury a inv. čísla, Prosba Rady starších v Jilemnici o subvenci na stavbu sboru, 3. 8. 1925.

127 ÚAaM CČSH Praha, fond Složky náboženských obcí CČSH, bez signatury a inv. čísla, Prosba Rady starších v Jilemnici o poskytnutí záruky na půjčku, 3. 12. 1925.

128 ÚAaM CČSH Praha, fond Archiv Ústřední rady CČS, sign. AV-40, inv. č. 52, Odstoupení Rady starších v Jilemnici, 13. 10. 1929.

5.4 Lomnice nad Popelkou

Z pramenů pro studium vzniku náboženské obce v Lomnici nad Popelkou je patrné, že pronikání CČS v podobě přednášek a následné ustavení Rady starších proběhlo v poměrně rychlém sledu. Nejstarší zmínky o Církvi československé v Lomnici vypovídají o Karlu Farském jako prvním propagátorovi nového církevního uskupení. Při jeho návštěvě 28. ledna 1921 se konaly bohoslužba a přednáška¹²⁹, kterou pak ještě zopakoval 4. května téhož roku.¹³⁰ Pro úplnost je však třeba dodat, že v pramenech nacházíme též záznam o Velikonocích 1921, kdy v Lomnici promluvil jistý profesor Bělař z Trunova.¹³¹ Již 7. dubnu 1921 se na valné schůzi příslušníků CČS ustavila Rada starších, které předsedal Bohumil Jodas. Mezi členy dále nacházíme Františka Jihlavce, Rudolfa Vávru, Miloslava Litochleba, Johana Šotolovou a další.¹³²

Nedlouho po Farského květnové návštěvě proběhl osmého dne téhož měsíce tábor lidu. Konal se na náměstí u pomníku mistra Jana Husa s účastí údajně více než 2 000 lidí.¹³³ Shromáždění schválilo rezoluci, v níž byly vyjádřeny následující požadavky: zrovnoprávnění CČS s katolickou církví, rozluka církve od státu, spoluužívání chrámů a jiných církevních budov s příslušenstvím (jakož i matrikami), zřízení učitelů československého náboženství, zrušení zbytečných míst římskokatolických katechetů a další.¹³⁴ Ve výčtu aktivit nově vzniklé náboženské obce můžeme pokračovat uctěním památky mistra Jana Husa 6. července 1921, které proběhlo na lomnickém náměstí a součástí programu byla také vycházka na nedalekou horu Tábor.¹³⁵

129 ÚAaM CČSH Praha, Korespondence Karla Farského s Radou starších v Lomnici nad Popelkou, sign. AII-17, inv. č. 424, 25. 3. 1921.

130 ÚAaM CČSH Praha, fond Archiv Ústřední rady CČS, sign. AI-6, inv. č. 107, návštěva Farského, 25. 4. 1921.

131 ÚAaM CČSH Praha, fond Archiv Ústřední rady CČS, sign. AI-6, inv. č. 107, zpráva Rady starších o stavu náboženské obce, 1921 (nedatováno).

132 ÚAaM CČSH Praha, fond Archiv Ústřední rady CČS, sign. AI-6, inv. č. 107, výsledky voleb do Rady starších, 8. 4. 1921.

133 ÚAaM CČSH Praha, Korespondence Karla Farského s Bohumilem Jodasem, sign. AII-17, inv. č. 446, dopis o nespokojenosti s knězem Chromým, 9. 5. 1921.

134 ÚAaM CČSH Praha, fond Archiv Ústřední rady CČS, sign. AI-6, inv. č. 107, tábor lidu – resoluce, 8. 5. 1921.

135 ÚAaM CČSH Praha, Korespondence Karla Farského s Bohumilem Jodasem, sign. AII-17, inv.

V létě 1921 se poprvé setkáváme s okolnostmi, které následně ohrozily fungování stále ještě mladé náboženské obce. Na ožehavosti celé věci přidával fakt, že se jednalo o vnitřní spor mezi příslušníky CČS a hlavně těmi na nejdůležitějších postech. Hlavní úlohy totiž sehráli předseda Bohumil Jodas a první stálý duchovní správce Jan Chromý.

Jan Chromý byl před působením v Lomnici římskokatolickým farářem v Kvítkově u České Lípy, ačkoliv ke konci své služby žil v Husí Lhotě u Mladé Boleslavi.¹³⁶ Z jeho korespondence s Farským je patrné, že čelil nepříjemnostem pravděpodobně kvůli skutečnosti, že měl rodinu, resp. syna.¹³⁷ Nejspíš právě díky Farskému nastoupil Chromý jako duchovní správce v Lomnici již 16. dubna 1921. Hned následujícího dne pak vykonal přednášku v obci Kyje. Protože lomnická Rada starších ještě neměla pro kněze byt, musel Chromý na všechny náboženské úkony dojíždět z Husí Lhoty.¹³⁸ Přesto ve svých dopisech Farskému vyjadřuje radost z nového působiště a nadšení mezi příslušníky CČS v Lomnici. První měsíc v nové funkci Chromý ještě navštívil v Tatobity, kde přednášel a vykonal i bohoslužbu.¹³⁹

Zárodek sporu mezi Bohumilem Jodasem a farářem Chromým pramenil z údajné pohodlnosti a nedostatečné aktivity ze strany duchovního. Předseda Rady starších dále kritizoval Chromého námitky vůči výši platu, a že se dostatečně nevěnuje výuce náboženství.¹⁴⁰ Jodas dále uvádí, že i přes pronajatý byt v Lomnici se Chromý zdráhá přestěhovat a z různých důvodů to oddaluje.¹⁴¹ Nespokojenost s vyučováním dětí zmiňuje také anonym v dopisu adresovaném Farskému

č. 446, oznámení o plánované oslavě 6. července, 2. 6. 1921.

136 ÚAaM CČSH Praha, fond Archiv Ústřední rady CČS, sign. AI-6, inv. č. 107, zmínka o životě Chromého, 18. 4. 1921.

137 ÚAaM CČSH Praha, Korespondence Karla Farského s Janem Chromým, sign. AII-13, inv. č. 102, dopis Farskému o předchozím působišti, 12. 1. 1920.

138 ÚAaM CČSH Praha, fond Archiv Ústřední rady CČS, sign. AI-6, inv. č. 107, dopis Jana Chromého o počátku působení v Lomnici nad Popelkou, 18. 4. 1921.

139 ÚAaM CČSH Praha, Korespondence Karla Farského s Janem Chromým, sign. AII-13, inv. č. 102, dopis Farskému o prvních dojmech v novém působišti, 18. 4. 1921.

140 ÚAaM CČSH Praha, Korespondence Karla Farského s členkou Rady starších v Lomnici Šotolovou, sign. AII-17, inv. č. 455, stížnost na faráře Chromého, 17. 12. 1921.

141 ÚAaM CČSH Praha, fond Archiv Ústřední rady CČS, sign. AI-6, inv. č. 107, Oznámení předsedy Rady starších v Lomnici o působení kněze Chromého, 30. 6. 1921.

v červnu 1921, kde poukazuje na Chromého lenost a chamtivost: „krok nechce udělat zadarmo, školní děti nechce vyučovati, že prý za to není placen, školu která se nemá vybírat bere on oběma rukama, zkrátka předčí římské faráře.“¹⁴²

Jodas se nejprve snažil Chromého v Lomnici udržet, proto žádal Farského, aby sám apeloval na větší zaujetí pro věc přímo u lomnického duchovního. Později se však s celou Radou starších přiklonil k názoru, že je třeba jít cestou změny na místě duchovního správce.¹⁴³ Zamýšlenou náhradou byl František Hoffer, farář z Přepěč,¹⁴⁴ po kterém volali také další nespokojení příslušníci CČS ze Sobotky, Mladějova a Cidliny. Právě v posledně jmenované obci se v září 1921 ustavila místní Rada starších. Před ustavující schůzí vykonal farář Chromý zároveň bohoslužbu. Podle sdělení Jodase tam však Chromý pro údajný nedostatek času odmítl vyučovat náboženství.¹⁴⁵

Chromý se proti kritice ze strany Jodase ohradil a naopak poukázal na vzrůstající nespokojenost s předsedou Rady starších mezi příslušníky CČS v Lomnici.¹⁴⁶ Na jeho stranu se přiklonilo také lomnické Sdružení spiritů, které vyjádřilo znepokojení s plánovaným odvoláním Chromého a veškerá nařčení označilo za nepravdivá.¹⁴⁷ V souvislosti s výukou náboženství hájila lomnického faráře i část příslušníků, jež naopak vinila tři členy Rady starších z osobního sporu s duchovním s cílem dosadit na jeho místo jiného kněze.¹⁴⁸

Rada starších lomnické náboženské obce v červenci 1921 jednomyslně rozhodla o přijetí nového duchovního správce Františka Hoffera namísto Jana

142 ÚAaM CČSH Praha, fond Archiv Ústřední rady CČS, sign. AI-6, inv. č. 107, anonymní stížnost na duchovní Chromého, 8. 6. 1921.

143 ÚAaM CČSH Praha, Korespondence Karla Farského s Bohumilem Jodasem, sign. AII-17, inv. č. 446, dopis o nespokojenosti s knězem Chromým, 9. 5. 1921.

144 ÚAaM CČSH Praha, fond Archiv Ústřední rady CČS, sign. AI-6, inv. č. 107, Změny v duchovní správě v Lomnici, 9. 7. 1921.

145 ÚAaM CČSH Praha, fond Archiv Ústřední rady CČS, sign. AI-6, inv. č. 107, Reakce Rady starších na změny v duchovní správě, 14. 7. 1921.

146 ÚAaM CČSH Praha, Korespondence Karla Farského s Janem Chromým, sign. AII-13, inv. č. 102, vyjádření Chromého k sporu s Jodasem, 12/1921.

147 ÚAaM CČSH Praha, fond Archiv Ústřední rady CČS, sign. AI-8, inv. č. 13, nesouhlas se zamýšleným odvoláním kněze Chromého ze strany sdružení spiritů, 1921.

148 ÚAaM CČSH Praha, fond Archiv Ústřední rady CČS, sign. AI-8, inv. č. 13, obhajoba Chromého z řad příslušníků CČS v Lomnici, (nedatováno) 1921.

Chromého. Tuto informaci spolu s žádostí o potvrzení změny poté adresovala Ústřední radě.¹⁴⁹ Avšak ta se k záležitosti postavila zamítavě s tím, že není možné jednat bez rozhodnutí biskupské rady.¹⁵⁰ Změna na postu duchovního tak alespoň prozatím nebyla realizována.

V důsledku napjatých vztahů a neutěšené situace na půdě náboženské obce byla na 15. září 1921 svolána členská schůze příslušníků CČS. V jakém duchu se shromáždění neslo, popisuje Jodas takto: „určitá část našich příslušníků učinila v čele s Chromým oproti osobě mé ... takový kraval že vůbec schuzi tu jako předseda jsem zahájit nemohl a nezahájil, odešel jsem vida proti sobě poštvaný lid ze schůze.“¹⁵¹ Bez přítomnosti dosavadního předsedy byla poté zvolena pětičlenná komise, přičemž Bohumila Jodase v čele náboženské obce nahradil Miloslav Litochleb.¹⁵² Ještě v témže měsíci, 30. září, proběhla další mimořádná valná hromada, kterou údajně svolal sám Chromý a bez vědomí Jodase. Při ní byly provedeny nové volby do Rady starších a předsedou potvrzen Miloslav Litochleb.

Změna ve vedení náboženské obce se však dočkala ještě soudní dohry. Bohumil Jodas nepřijal své sesazení z funkce, nadále se prohlašoval za předsedu.¹⁵³ Kvůli tomu na něj byla podána žaloba u Okresního soudu v Lomnici nad Popelkou kvůli zadržování úředních razítek, jednatelských knih a různých dalších tiskopisů, korespondence atd., které mu připadly z pozice předsedy.¹⁵⁴ Soud však žalobu zamítl, neboť sesazení, resp. zvolení nové Rady starších a celé provedení voleb označil za protizákonné.¹⁵⁵ Nad výsledkem sporu o nové vedení však visí několik otazníků. Ačkoliv se z pramenů dozvídáme

149 ÚAaM CČSH Praha, fond Archiv Ústřední rady CČS, sign. AI-6, inv. č. 107, změny v duchovní správě v Lomnici, 9. 7. 1921.

150 ÚAaM CČSH Praha, fond Archiv Ústřední rady CČS, sign. AI-6, inv. č. 107, změny v duchovní správě v Lomnici – odpověď ÚR, 31. 7. 1921.

151 ÚAaM CČSH Praha, Korespondence Karla Farského s Bohumilem Jodasem, sign. AII-17, inv. č. 446, oznámení o sesazení Rady starších v Lomnici a nové volbě, 8. 12. 1921.

152 ÚAaM CČSH Praha, fond Archiv Ústřední rady CČS, sign. AI-8, inv. č. 13, oznámení o nově zvolené Radě starších v Lomnici, 30. 9. 1921.

153 ÚAaM CČSH Praha, fond Archiv Ústřední rady CČS, sign. AI-8, inv. č. 13, stížnost na Jodase, který nechce odstoupit z funkce předsedy, 12. 10. 1921.

154 SOKA Semily, fond Okresní soud Lomnice nad Popelkou, sign. C 96, inv. č. 699, žaloba na Bohumila Jodase, 8. 11. 1921.

155 ÚAaM CČSH Praha, Korespondence Karla Farského s Bohumilem Jodasem, sign. AII-17, inv. č. 446, protest Jodase proti sesazení Rady starších, 8. 12. 1921.

o neúspěšném pokusu o změnu ve vedení náboženské obce, v dopise z května 1922 Jodas informuje Farského o rezignaci Litochleba na post předsedy a pokladníka. Důvodem měl být farář Chromý, který údajně reagoval nabízením uvolněných funkcí místním občanům. Jodas dále obviňuje Chromého z prodeje zvonu z kaple pořízeného náboženskou obcí do sousední (nejmenované) osady.¹⁵⁶ Zda se Jodas nakonec vzdal funkce předsedy ve prospěch Litochleba, či byla provedena nová volba, prameny neobjasňují.

Z historie náboženské obce v Lomnici nad Popelkou se ve sledovaném období dozvídáme už jen několik informací. V roce 1921 získala Rada starších obecní souhlas k užívání hřbitovní kaple.¹⁵⁷ Nicméně i ta byla, stejně jako v dalších podobných případech, do roku 1926 navrácena katolické církvi.¹⁵⁸ V následujícím roce se náboženská obec dočkala státního schválení. Stalo se tak 15. října a na 30. prosince poté připadla ustavující valná hromada, kde proběhla volba nové Rady starších, o jejímž složení však prameny mlčí. Administrovaný obvod tvořily Lomnice nad Popelkou, Stružinec, Tuhaň, Bradlecká Lhota, Nová Ves, Cidlina, Kyje, Ploužnice, Pohoří, Libuň, Veselá. Sobotka, Markvartice, Mladějov, Samšina, Hrdoňovice, Dolní Kalná, Horní Kalná, Čistá, Horka, Slemeno, Ždírnice (Přední a Zadní) a Hostinné.¹⁵⁹ V prosinci 1925 se obvod náboženské obce rozšířil ještě o celý soudní okres Sobotka a dále o Bělou, Holenice, Chlum, Jivany, Kněžnice, Košov, Košťálov, Kotelsko, Rvádov, Syřenov, Žďár u Kumburku, Želechy a Žernov.¹⁶⁰

Z dostupných pramenů se dozvídáme jen poměrně málo o fungování náboženské obce a jejích aktivitách. Na základě veškerých zmínek o nadšení příslušníků CČS v Lomnici a blízkém okolí spolu s faktem, že byl k dispozici

156 ÚAaM CČSH Praha, Korespondence Karla Farského s Bohumilem Jodasem, sign. AII-17, inv. č. 446, stížnost na Jana Chromého a zmínka o odstoupení předsedy RS Litochleba, 6. 5. 1922.

157 ÚAaM CČSH Praha, Přehledy církví československou zabraných kostelů, kaplí a far v zemi české (1920-1926), sign. K40-1739, 1952, s. 102-103.

158 Tamtéž, s. 119.

159 ÚAaM CČSH Praha, sign. AV-21, inv. č. 32/VI A-48./, Státní schválení a vymezení obvodu náboženské obce, 15. 10. 1923.

160 ÚAaM CČSH Praha, fond Archiv Ústřední rady CČS, sign. AV-21, inv. č. 32/VI A-48./, Lomnice nad Popelkou – rozšíření obvodu náboženské obce, 4. 12. 1925.

stálý duchovní a bylo nutné vyhovět nárokům příslušníků ze spravovaného obvodu, lze předpokládat, že probíhal výkon bohoslužeb i dalších náboženských úkonů, přestože nejsou v dostupných materiálech výslovně zmíněny. V případě sporu s farářem Chromým v roce 1921 není zcela zřejmé, zda a jak byly neshody vyřešeny. Víme pouze to, že ještě před konáním valné hromady v prosinci 1923 si Jodas s Litochlebem stěžovali na počínání Chromého v době vánočních svátků. Podle nich kněz využíval kázání pro vlastní agitaci, aby setrval na pozici duchovního i nadále.¹⁶¹ Na svém místě zůstal až do roku 1927, kdy ho nahradil Jaroslav Hodek.¹⁶²

5.5 Semily-Podmoklice

V případě náboženské obce v Semilech (Podmoklicích) můžeme hovořit o dvou centrech, ve kterých se organizovali příslušníci CČS. Řeč je o obcích Chuchelna a Podmoklice. Druhá jmenovaná je součástí dnešních Semil (v roce 1941 došlo ke sloučení obcí Podmoklice a Semily pod jednotným názvem Semily)¹⁶³, zatímco první leží v těsném sousedství.

Na počátku propagace Církve československé v Semilech stál v roce 1920 Jan Černý z Turnova, který na schůzi u Hlubůčků v Chuchelně veřejně promluvil o zásadách nové církve. Projev trvající přes hodinu zúčastnění přijali s nadšením a po jeho skončení proběhla živá diskuze o možnosti utvoření náboženské obce. Ještě téhož dne došlo k vytvoření místní Rady starších. Předsedou se stal Antonín Bažant, místopředsedou František Plíva a jednatelem Josef Buriánek, všichni shodně z Chuchelny. Podmoklice zastupovali František Hyška a Jan Hudský.¹⁶⁴

Rada starších rozhodla požádat obecní zastupitelstvo v Chuchelně o propůjčení kaple sv. Antonína, čehož bylo v březnu 1921 také docíleno. Do této

161 ÚAaM CČSH Praha, Korespondence Karla Farského s Bohumilem Jodasem, sign. AII-17, inv. č. 446, stížnost Jodase a Litohleba na jednání Chromého při Vánocích, 27. 12. 1923.

162 SALAJKA, Milan, pozn. 5, s. 43.

163 ÚAaM CČSH Praha, fond Archiv Ústřední rady CČS, sign. AV-21, inv. č. 32/VI A-70./, Semily – změna názvu náboženské obce, 17. 9. 1941.

164 Archiv náboženské obce CČSH v Semilech, Pamětní kniha náboženské obce Církve československé Podmoklice-Semily.

doby spadá konání první bohoslužby, o kterou se postaral Jan Černý. Účastnilo se mnoho lidí, včetně zvědavců z řad katolíků, z nichž někteří údajně najatí jedinci se měli „starat“ o pomlouvání nové církve. V kapli byl téhož roku zavěšen nový zvon, který obstarala náboženská obec. Ten svolával věřící již o Vánocích 1921.¹⁶⁵

Příslušníci rodící se náboženské obce se pustili do propagace církve, kvůli které neváhali chodit „od jedné chýšky k druhé.“ Tak tomu bylo například v Bítouchově, kde nové církevní hnutí vzbudilo velký ohlas. Na konci července 1921 zde proběhla pout', při níž pod širým nebem u místní zvonice vykonal bohoslužbu farář Černý.¹⁶⁶ Zájem veřejnosti následně podnítil svolání informační schůze podmoklických příslušníků za přítomnosti Hyšky a Hudského, kteří se rozhodli uspořádat veřejnou přednášku. Na té vystoupil s promluvou farář Bohumil Uher z Držkova, jenž hovořil o úkolech Církve československé. Při této příležitosti se ustavila místní Rada starších v Podmoklicích.

V souvislosti s rokem 1922 se dozvídáme pouze o několika událostech, což však nikterak neubírá na jejich významu ať už pro náboženskou obec, či pro celé Semily. Na počátku roku 1922 navštívil toto místo Karel Farský. Jednalo se o krátký pobyt, při němž promluvil s představiteli náboženské obce a údajně vyjádřil přání, „že by byl velmi rád, kdyby v jeho rodném kraji vyrostla mohutná náb. obec a ujistil přítomné bratry svou podporou.“¹⁶⁷ Farského návštěvu však můžeme stěží považovat za něco ojedinělého, neboť jeho rodný Škodějov je vzdálen jen několik kilometrů daleko a železnice vedoucí přes Semily pro něho představovala důležitou spojnici s Prahou. Neméně významným okamžikem byla dlouho očekávaná první bohoslužba v Semilech, která proběhla 13. srpna 1922 v městské zahradě. Vykonal ji Emil Dlouhý-Pokorný z Prahy, jenž přijel pravděpodobně v zastoupení Farského. Akce se setkala s příznivým ohlasem a ještě více tak podnítila přísun nových příslušníků. V druhé polovině roku, 17. září, navštívil Semily vzácný host, prezident T. G. Masaryk. Jeho přítomnost

165 Archiv náboženské obce CČSH v Semilech, Pamětní kniha náboženské obce Církve československé Podmoklice-Semily.

166 Tamtéž.

167 Tamtéž.

sice nijak zvlášť nesouvisela s náboženskou otázkou, mezi vítajícími však nechyběl předseda Rady starších Antonín Bažant a celá akce měla bezpochyby vliv na posílení národního cítění místních obyvatel.¹⁶⁸ Poslední v kronice zaznamenanou událostí roku 1922 je dokončení stavby tunelu na hydrocentrále. Na svátek sv. Barbory 4. prosince se konala děkovaná bohoslužba spojená s průvodem, kterou vykonal farář František Hoffer z Přepere. Rada starších zároveň využila jeho nabídku vystoupení dramatického kroužku z Pěnčina s hrou Dítě lesa. Představení veřejnost příznivě přijala a náboženské obci přineslo i finanční příjem.¹⁶⁹

V následujícím roce získala náboženská obec v Semilech přednáškový sál radnice pro bohoslužebné účely. První liturgii v nových prostorách vykonal farář Černý. Sluší se dodat, že pobožnost proběhla už s hudebním doprovodem. Jan Hampl, ředitel měšťanské školy, nabídl své služby coby hráč na harmonium, které Radě starších zapůjčil místní krejčovský mistr Kovář (vlastní harmonium bylo získáno o rok později). Dodejme, že v roce 1929 se díky Hamplovi vytvořil při náboženské obci také pěvecký spolek.¹⁷⁰

Počet příslušníků CČS na Semilsku stoupal, a to mimo jiné díky řadě přednášek v blízkém okolí. Rozmach nové církve dokládá i fakt, že v té době už se také vyučovalo československé náboženství na některých místních školách. Ke změně však došlo v souvislosti s osobou duchovního. Jan Černý, který Semily hojně navštěvoval a zajišťoval výkon náboženských obřadů, od roku 1923 setrval jako katecheta v Turnově a jeho úlohu převzal Alois Janovský, tehdejší turnovský farář. Pro úplnost je nutné dodat, že Semily byly v prvních letech existence tamní náboženské obce administrovány po stránce duchovenské z Turnova. V době, kdy ještě Semilští neměli stálého duchovního, se na výkonu náboženských obřadů podíleli nejen turnovští faráři a pomocní duchovní či katecheti, ale také pozvaní hosté, jakými byl zejména Gustav Adolf Procházka.

168 Archiv náboženské obce CČSH v Semilech, Pamětní kniha náboženské obce Církve československé Podmoklice-Semily.

169 Tamtéž.

170 Tamtéž.

Na 3. únor 1924 byla svolána valná hromada zástupců Chuchelny, Podmoklic a okolních obcí za účasti G. A. Procházky. Po jeho promluvě následovala volba devítičlenné Rady starších, které předsedal František Hyška, místopředsdou se stal Josef Rezler a jednatelem Josef Dušta. Tuto chvíli je možné považovat za dovršení ustavujících snah příslušníků CČS v Semilech a okolních obcích a jejich spojení do jednotného celku. Dění v roce 1924 dále doplňují zmínky o pořádání bohoslužeb. Dochované záznamy zmiňují například pobožnosti v Chuchelně za účasti G. A. Procházky či poutní liturgie v Semilech a okolí.¹⁷¹

Farní kronika náboženské obce zachovala zmínku o poměrně kuriózní situaci před plánovanými Husovými oslavami v roce 1925. Součástí akce byl i tábor lidu, při němž měl za náboženskou obec promluvit Jan Štukbauer z Hradce Králové. Ten však přijel oproti původnímu plánu o den dříve a nic netušícímu předsedovi Rady starších Hyškovi se představil jako úředník dráhy z Hradce, který neměl v Podmoklicích kde přenocovat. Hyška mu nabídl nocleh, aniž by věděl, že se jedná o očekávaného hosta, a druhý den ráno šel vyhlížet příjezd řečníka. Štukbauer, vědom si stavu situace, dokonce nabídl předsedovi Rady starších, že řečníka v případě potřeby zastoupí. Vše se nakonec vysvětlilo a kněz při táboru lidu promluvil, ale jeho podivné chování není zcela jasné. Kronikář celou věc vysvětlil takto: „Já sám ze svého přesvědčení činím k tomu poznámku, že br. farář řídil se příslovím „opatrnost matka moudrosti“ a že dostal as někde za vyučenou a to si pro příště jako v tomto případě pamatoval a přes ochotně nabídnutý nocleh pokušení představení se odolal.“¹⁷² Jan Štukbauer později nastoupil na místo duchovního správce právě v Semilech, kde působil v letech 1938–1950.¹⁷³

V souvislosti s rokem 1926 je možné uvést tři zmínky o životě náboženské obce. Do Semil byl na žádost Rady starších přidělen výpomocný učitel Josef Ouzký, který, později vysvěcený na jáhna, kromě vyučování na školách konal i bohoslužby. Podle všeho si brzy získal oblibu mezi lidmi.¹⁷⁴ Zároveň odešel farář

171 Archiv náboženské obce CČSH v Semilech, Pamětní kniha náboženské obce Církve československé Podmoklice-Semily.

172 Tamtéž.

173 SALAJKA, Milan, pozn. 5, s. 5.

174 Archiv náboženské obce CČSH v Semilech, Pamětní kniha náboženské obce Církve

Janovský, kterého na místě duchovního správce v Turnově a tedy i duchovního pro Semily vystřídal František Hůta.¹⁷⁵

Tentýž rok však také přinesl spor o kapli sv. Antonína v Chuchelně. Farní úřad římskokatolické církve v Semilech vystoupil proti užívání stavby náboženskou obcí CČS, což také v únoru 1927 potvrdila Okresní správa politická v Semilech. Ta zrušila rozhodnutí obecního zastupitelstva v Chuchelně o propůjčení kaple Církvi československé z března 1921.¹⁷⁶ Rada starších tak nakonec musela kapli vydat a z objektu odstranit vše, co jí patřilo či nesouviselo s katolickým ritem, včetně zvonu, jež dříve opatřila.¹⁷⁷ Náboženské obci poté byla v Chuchelně pro bohoslužebné účely propůjčena třída místní školy.¹⁷⁸ O sporu týkajícího se kaple v Chuchelně je zevrubněji pojednáno v samostatné kapitole.

V roce 1927 se Rada starších usnesla požádat o státní schválení. Pod jménem Podmoklice se náboženská obec dočkala 11. dubna 1930.¹⁷⁹ Na 8. června téhož roku byla poté svoláno valné shromáždění do budovy radnice, při níž proběhla volba devítičlenné Rady starších. Předsedou se na ustavující schůzi, konané 14. června 1930 v podmoklické sokolovně, stal František Hyška, místopředsedou Jan Hampl, dalším místopředsedou František Plíva, který zároveň předsedal místní radě v Chuchelně, a jednatelem Josef Rezler.¹⁸⁰

Současně s Radou starších došlo také k ustavení stavebního odboru, který měl na starosti přípravu zbudování sboru. Předsedal mu František Hradecký.¹⁸¹ Vlastních bohoslužebných prostor se však semilští příslušníci CČS dočkali až v roce 1938, kdy byla dokončena budova, pojmenovaná po Karlu Farském. V té době Rada starších již také zabezpečovala místo stálého duchovního správce.

československé Podmoklice-Semily.

175 SALAJKA, Milan, pozn. 5, s. 78.

176 SOKA Semily fond Děkanský úřad Semily, kronika KR 952, farní kronika, s. 138.

177 Tamtéž, s. 138–139.

178 Archiv náboženské obce CČSH v Semilech, Pamětní kniha náboženské obce Církve československé Podmoklice-Semily.

179 ÚAaM CČSH Praha, sign. AV-21, inv. č. 32 /VI A-70./, Státní schválení a vymezení obvodu náboženské obce, 11. 4. 1930.

180 Archiv náboženské obce CČSH v Semilech, Pamětní kniha náboženské obce Církve československé Podmoklice-Semily.

181 Tamtéž.

5.6 Velké Hamry

Vzhledem k nedostatku dochovaných pramenů není možné plnohodnotně rekonstruovat pronikání CČS do Velkých Hamrů či okolí. Nevystačíme si ani s archivními materiály týkajícími se sousedních obcí nebo Držkova, z kterého byla náboženská obec v letech 1922–1937 administrována.¹⁸² Tento popis je tak omezen pouze na několik kusých informací.

Potom, co se setkali zástupci příslušníků CČS z Držkova a okolních obcí 2. května 1921 (viz Držkov), bylo rozhodnuto o připojení Velkých Hamrů do držkovského obvodu.¹⁸³ Protože věřící neměli vlastní bohoslužebné prostory, využívali pro tyto účely místní sokolovnu či kapli sv. Anny.¹⁸⁴ Tu propůjčilo zastupitelstvo náboženské obci v květnu 1922. Příslušníci CČS objektem disponovali několik let, než ho byli nuceni vrátit římskokatolické církvi.¹⁸⁵ Problematice propůjčení kaple sv. Anny je věnována vlastní kapitola.

Náboženská obec ve Velkých Hamrech byla státem schválena 16. listopadu 1928 a její obvod tvořily kromě Hamrů samotných ještě všechny obce soudního okresu Tanvald (Albrechtice, Antonínov, Desná, Polubný, Příchovice, Rejdice, Smržovka, Šumburk nad Desnou, Tanvald).¹⁸⁶ Ustavující valná schůze se konala 17. února 1929.¹⁸⁷ Předsedou se stal František Kruf a jednatelem František Jancák.¹⁸⁸

5.7 Vysoké nad Jizerou

Vznik náboženské obce CČS(H) ve Vysokém nad Jizerou je spjat s osobou Karla Farského, jehož rodný Škodějov se nachází jen několik kilometrů odtud.

182 SALAJKA, Milan, poz. 5, s. 80.

183 Archiv náboženské obce CČSH v Držkově. Pamětní kniha, s. 7–8.

184 POKORNÝ, František, pozn. 6, s. 223.

185 ÚAaM CČSH Praha, Přehledy církví československou zabraných kostelů, kaplí a far v zemi české (1920–1926), sign. K40–1739, 1952, s. 102–103.

186 ÚAaM CČSH Praha, fond Archiv Ústřední rady CČS, sign. AV-21, inv. č. 32 /VI A-85./, státní schválení a vymezení obvodu náboženské obce, 16. 11. 1928.

187 POKORNÝ, František, pozn. 6, s. 223.

188 ÚAaM CČSH Praha, fond Archiv Ústřední rady CČS, sign. AV-40, inv. č. 29, žádost o slevu církevní daně, 18. 6. 1929.

S Vysockými ho pojily nejen vazby přátelské, ale i příbuzenské. Farského sestřenice, Františka Bochová, se totiž provdala za vysockého vrchního poštmistra a posléze také starostu Karla Schrötra a škodějovský rodák byl jejich pravidelným hostem. Známé jsou mimo jiných také jeho styky s nejznámějším vysockým rodákem Karlem Kramářem.¹⁸⁹ Místní obyvatelé se tak o nové církvi dozvídali přímo od Farského, ať už při jeho pobytech ve Vysokém, či cestách po okolí, kde navštěvoval významné a společensky angažované rodiny.¹⁹⁰ To vše se později odrazilo na množství přestupů k CČS v tomto kraji.

Mezi ty, kteří s Farským udržovali úzké kontakty, patřili také Metelkovi ze Tříče. Ti spolu s další tříčskou rodinou Holcovou projevovali zájem o řádné založení náboženské obce CČS na Vysocku. Jejich přestup k nové církvi již v létě 1920 napodobili zanedlouho i jejich příbuzní ze Tříče, Vysokého nad Jizerou, Staré Vsi, Sklenařic, Jablonce nad Jizerou, Horní Dušnice a Pasek na Jizerou. Josef Metelka nejen obstarával přestupní oznámení, která také odesílal k vyřízení, ale jeho chalupa z počátku sloužila jako centrum příznivců nové církve, kde se jednalo o dalším postupu. Ve Tříči rovněž už o Vánocích roku 1920 došlo k ustavení místní Rady starších. Předsedal jí František Holec.¹⁹¹

Koncem ledna 1921 zde proběhla schůze Farského s dalšími sympatizanty a představiteli veřejného života z blízkého okolí. Byli mezi nimi například vysocký učitel Josef Zajíček, Oldřich Prajzler, Josef Spousta, Cyril Kaván a další. Mnozí z nich se později aktivně podíleli na chodu náboženské obce. Skupina příslušníků CČS v čele s Farským poté podnikala cesty po okolních obcích Vysokého nad Jizerou, ale i za hranice okresu, kde pořádala větší shromáždění, například ve společenských sálech, či malá setkání – besedy, tak zvané "pobytky". Farský při těchto příležitostech také vykonával bohoslužby. Cílem propagátorů bylo vštípit lidem základní myšlenky a principy nové církve a přesvědčit je

189 KRAMÁŘ, Karel. Mé styky s Dr. Farským. In: Sborník Dra. Karla Farského. POKORNÝ, František, ed. Praha: Tiskové a nakladatelské družstvo CČS, 1928, s. 168-170.

190 Vlastivědné muzeum ve Vysokém nad Jizerou, inv. č. 20777, Cyril Metoděj Metelka. Karel Farský a mládež, 1967.

191 METELKA, Metoděj Cyril. *Dr. Karel Farský v paměti prvních příslušníků CČSH na Vysocku nad Jizerou*, s. 10.

k přestupu.¹⁹² Zmíněná malá setkání se kvůli nižšímu počtu účastníků zpravidla uskutečňovala v chalupách už tehdejších příslušníků CČS. Bylo tomu tak například ve Stanovém u Václava Zemana (v rodné chalupě spisovatele Antala Staška), ve Lhotce v hostinci u Bičíků, v Pasekách u Metelků, ve Vojtěšicích u Hnyků atd.¹⁹³

První ze série přednášek proběhla 10. února 1921 ve Zlaté Olešnici, kde byla vykonána i bohoslužba. Následující den promluvil Farský v Jablonci nad Jizerou v sálu hotelu V Ráji.¹⁹⁴ Shromáždění se účastnili také posluchači z řad katolíků, včetně místního faráře Michálka, kteří dávali hlasitě najevo své antipatie vůči CČS.¹⁹⁵ Podobně proběhly přednášky také v Poniklé a Roprachticích.

Významným okamžikem pro zformování náboženské obce ve Vysokém nad Jizerou byla návštěva Karla Farského 10. dubna 1921. Dopoledne na vysokém náměstí vykonal dlouho očekávanou bohoslužbu za hojné účasti místních i přespolečných a odpoledne se odebral do Jablonce nad Jizerou, kde pobožnost proběhla v sousedství kostela sv. Prokopa.¹⁹⁶ Když se v podvečer Farský se svým doprovodem vrátil do Vysokého nad Jizerou, zamířil ke Schröterovým. Tam se sešel s některými příslušníky Církve československé z přilehlých obcí s cílem rokovat o řádném založení náboženské obce.¹⁹⁷ Mezi účastníky se nacházeli zástupci z Jablonce nad Jizerou, Bratrouchova, Pasek nad Jizerou, Sklenařic, Helkovic, Škodějova, Roprachtic, Stanového a Vysokého nad Jizerou.¹⁹⁸

K oficiálnímu ustavení Rady starších na Vysocku došlo na valné schůzi příslušníků Církve československé 5. května 1921. Předsedou byl zvolen Oldřich Prajzler, místopředsedkyní Františka Schrötrová, pokladníkem Josef Spousta a tajemníkem Josef Metelka.¹⁹⁹ Státního schválení se dočkala 17. března 1924

192 METELKA, Metoděj Cyril. *Dr. Karel Farský v paměti prvních příslušníků CČSH na Vysocku nad Jizerou*, s. 6–7.

193 Tamtéž, s. 7.

194 Tamtéž, s. 7.

195 [an.] Naše hnutí: Z Jablonce n. Jiz. *Český zápas*. roč. IV, 1921, č. 11, s. 4.

196 METELKA, Metoděj Cyril. *Dr. Karel Farský v paměti prvních příslušníků CČSH na Vysocku nad Jizerou*, s. 11.

197 Tamtéž, s. 11.

198 Tamtéž, s. 11.

199 Archiv náboženské obce CČS ve Vysokém nad Jizerou, Zápis z I. řádné, ustavující valné

a obvod náboženské obce v této době tvořily kromě Vysokého nad Jizerou ještě Buřany, Bratrouchov, Horní Dušnice, Františkov, Sklenařice, Stará Ves, Tríč, Jablonec nad Jizerou.²⁰⁰ V listopadu 1925 se přidaly ještě Helkovice, Lhotka, Paseky nad Jizerou a Roprachtice.²⁰¹

Karel Farský obstarával při návštěvách svého rodiště také církevní úkony ve Vysokém nad Jizerou. Náboženská obec však potřebovala pravidelnou duchovní péči, proto byl prozatímně zajištěn Bohumil Uher, farář z Držkova. Na Vysocko zavítal také Jan Černý z Turnova,²⁰² Gustav Adolf Procházka z Jenišovic, Jan Beneš z Jilemnice a Emil Dlouhý-Pokorný z Prahy.²⁰³

Plnohodnotná duchovenská služba nicméně vyžadovala zřízení stálého duchovenského místa. Farský se v tomto ohledu angažoval a oslovil mladého studenta bohosloví Františka Dokoupila, který se ujal duchovní správy ve Vysokém nad Jizerou v únoru 1923. Setrval však pouze do září následujícího roku. Náhradou měl být mladý jáhen Bohumil Karafiát, ani on však nepředstavoval přijatelné a dlouhodobé řešení.²⁰⁴ To přišlo až v osobě bývalého katolického kněze Jana Kůrky, který ve Vysokém nad Jizerou plnil roli duchovního správce až do roku 1939. Po čas jeho působení se náboženská obec plně konsolidovala.

Vnitřní ustálení náboženské obce dokládá fakt, že byla v roce 1925 dokončena stavba sborového domu. Předtím příslušníci CČS hledali improvizované či prozatímní prostory. Využití našla například opuštěná kaple poblíž návarovského zámku.²⁰⁵ Ve Vysokém nad Jizerou probíhaly pobožnosti na příhodných venkovních místech, a to především v městských sadech poblíž

schůzi příslušníků Církve československé ve Vysokém nad Jizerou, 5. 5. 1921.

200 ÚAaM CČSH Praha, sign. AV-21, inv. č. 32/VI A-81./, státní schválení náboženské obce a vymezení obvodu, 17. 3. 1924.

201 ÚAaM CČSH Praha, sign. AV-21, inv. č. 32/VI A-81./, rozšíření obvodu náboženské obce, 21. 11. 1925.

202 VM ve VnJ, sign. RK 264, Paměti Františka Housy ze Staré Vsi. s. 637.

203 METELKA, Metoděj Cyril. *Dr. Karel Farský v paměti prvních příslušníků CČSH na Vysocku nad Jizerou*, s. 13.

204 Tamtéž, s. 16.

205 Tamtéž, s. 10.

pomníku Karla Havlíčka Borovského²⁰⁶ a na vysokém náměstí. Při nepříznivém počasí však bylo nutno zajistit kryté prostory, jež by současně pojaly větší množství návštěvníků. Městská rada proto propůjčila náboženské obci sál radnice.²⁰⁷ Místnost však musela být později uzavřena z bezpečnostních důvodů kvůli špatnému technickému stavu pro veškerá veřejná shromáždění.²⁰⁸

Již 6. července 1925 byl slavnostně položen základní kámen nové budovy sboru.²⁰⁹ Návrh architekta Tomáše Šaška z Prahy realizovala firma Lipš z Prahy a celkové náklady činily více než 405 000,- Kč.²¹⁰ Kromě subvencí a půjček tvořily prostředky na zbudování sboru i peněžité dary samotných příslušníků CČS na Vysocku. Mnozí z nich také přispívali stavebním materiálem, poskytovali povozy, nebo se podíleli vlastními pracemi.²¹¹ Farský se několikrát přijel osobně přesvědčit o stavu probíhajících prací, dokonce prosadil zvýšení věže oproti původnímu plánu a neváhal obstarat zvon ještě před samotným dokončením stavby.²¹² V budoucím chrámovém domu se předem počítalo s příhodnými prostorami pro vedení úředních záležitostí, schůzí apod. Měly zde nalézt zázemí i další spolky při náboženské obci jako pěvecký soubor či Jednota mládeže. Stejně tak byl do plánů zahrnut i byt pro duchovního správce. Slavnostní otevření připadlo na 22. listopadu 1925, tedy necelých pět měsíců od položení základního kamene, a pozvání přijal také tehdejší biskup Gustav Adolf Procházka.²¹³ Od roku 1927, kdy Karel Farský náhle zemřel, nese sbor jeho jméno. Rychlost, s níž byla stavba realizována, se odrazila na kvalitě provedení, resp. použitém materiálu. Již

206 VM VnJ, sign. OV 17, Čtyřicet let sboru CČS Dr. K. Farského ve Vysokém nad Jizerou, Cyril Metoděj Metelka, 1965, s. 1.

207 SOKA Semily, fond Archiv města Vysoké nad Jizerou, karton č. 39, sign. IV/23, Prohlášení Městské rady o propůjčení sálu radnice, 11. 10. 1923.

208 VM VnJ, sign. OV 17, Čtyřicet let sboru CČS Dr. K. Farského ve Vysokém nad Jizerou, Cyril Metoděj Metelka, 1965, s. 1.

209 SOKA Semily, fond Archiv města Vysoké nad Jizerou, karton č. 39, sign. IV/23, Pozvánka na slavnostní položení základního kamene sboru, 12. 6. 1925.

210 ÚAaM CČSH Praha, fond Vysoké nad Jizerou, definitivně neuloženo, rozpracováno, Účetní kniha.

211 METELKA, Metoděj Cyril. *Dr. Karel Farský v paměti prvních příslušníků CČSH na Vysocku nad Jizerou*, s. 17.

212 Archiv náboženské obce CČSH ve Vysokém nad Jizerou, Korespondence Ústřední rady CČS s Radou starších ve Vysokém nad Jizerou, 3. 10. 1925.

213 SOKA Semily, fond Soubor rukopisů, kniha č. 359, Zápisy o důležitých pamětních událostech v městě Vysoké nad Jizerou, 1914-1930, s. 45.

v roce 1931 musela být provedena rekonstrukce obytné části budovy, neboť hrozilo její prolomení. Příčinou potíží bylo nedostatečně vyschlé a škůdcem napadené dříví.²¹⁴

Ustavení náboženské obce CČS(H) ve Vysokém nad Jizerou se obešlo bez sporů o bohoslužebné prostory na rozdíl od jiných míst. Z pramenů se nedozvídáme o jakémkoliv úmyslu domoci se spoluužívání či usilovat o zabránění katolického kostela ve Vysokém. V souvislosti s místní římskokatolickou farností jsou dochovány pouze zmínky o faráři Josefu Bémovi. Také on pocítil snižující se návštěvnost nedělních pobožností, stejně tak i úbytek dětí při výuce náboženství. Například děti, jejichž náboženské vyznání bylo jiné než katolické, Bém údajně vykazoval ven ze třídy.²¹⁵ Některé zmínky uvádějí, že se tento duchovní mezi Vysockými netěšil přílišné oblibě, což si měl mimo jiné zasloužit svými prorakouskými výroky během první světové války.²¹⁶

Sluší se dodat, že při náboženské obci fungovaly další spolky. Za zmínku stojí pěvecký soubor, založený a soustředěný okolo učitele Zajíčka pravděpodobně v roce 1922, kdy bylo publikováno první vydání zpěvníku CČS.²¹⁷ Početný ženský, ale i smíšený pěvecký sbor, se staral především o hudební doprovod při bohoslužbách, dále při slavnostních příležitostech, např. položení základního kamene a slavnostním otevření sboru, pohřbech, večírcích, nebo nacvičoval divadelní hry.²¹⁸

Dalším výrazným spolkem byla Jednota mládeže, o které se prameny zmiňují již v roce 1922. Ta se podílela na životě náboženské obce prostřednictvím besídek, jejichž program tvořily zpravidla zpěv, hry či vyprávění. Mezi další obvyklé akce patřily tzv. Dny mládeže. Konaly se v budově sboru a byly spojeny s bohoslužbou. Účastnil se jich i pěvecký soubor. Nechyběly ani organizačně náročnější akce, jako například tzv. Rodinné večírky, které probíhaly ve vysocké

214 ÚAaM CČSH Praha, fond Vysoké nad Jizerou, definitivně neuloženo, rozpracováno,

Korespondence Rady starších s advokátem Janem Kvíčalou, 8. 10. 1931.

215 VM VnJ, Paměti Františka Housy ze Staré Vsi, sign. RK 264, s. 636.

216 VM VnJ, Cyril Metoděj Metelka. Karel Farský a mládež, inv. č. 20777, 1967.

217 HAJNÁ, Marie. *Moje vzpomínky na začátek CČS*, s. 1.

218 HAVLÍČKOVÁ-HNYKOVÁ, Jarmila. *Vzpomínky na CČS ve Vysokém nad Jizerou 1988*, s. 1.

sokolovně či v budově divadla. Součástí programu byla zpravidla pěvecká vystoupení či nacvičené veselohry. Divadlo obecně platilo za obvyklou součást aktivit Jednoty. V neposlední řadě nacházíme také zmínky o uspořádaných výletech.²¹⁹

5.8 Zlatá Olešnice

Podobně jako v případě Velkých Hamrů je i pramenná základna pro postižení vzniku a vývoje náboženské obce CČS ve Zlaté Olešnici značně omezená. Při popisu pronikání nové církve do těchto míst je proto nezbytné využít archivních materiálů týkajících se okolních obcí. Tento jev zároveň potvrzuje fakt, že jednotlivá společenství příslušníků CČS nevznikala zcela nahodile, ani nezávisle na jiných.

Ačkoliv se místní Rada starších ve Zlaté Olešnici ustavila pravděpodobně již v průběhu roku 1920²²⁰, první doloženou propagační činnost iniciovala skupina příslušníků ze Tříče, Vysokého nad Jizerou a Stanového v čele s Karlem Farským. V rámci propagačních obchůzek uskutečnili ve Zlaté Olešnici první přednášku 10. února 1921. Akce se zúčastnil mohutný zástup lidí také z okolních obcí jako například ze Stanového, Plavů, Haratic, Bohdalovic i Vysokého nad Jizerou. Farský při této příležitosti vykonal rovněž bohoslužbu. Slova pronesená k posluchačům spolu s pobožností se prý setkala s nadšením všech přítomných, což potvrzují i pozdější výsledky sčítání obyvatelstva. Právě ve Zlaté Olešnici totiž patřily přestupy k CČS mezi ty nejvýraznější.²²¹

Za zmínku stojí dění okolo zlatoolešnického katolického faráře Jana Doležala, které rezonovalo mezi příslušníky nové církve i v širokém okolí. Doležal údajně krátce po vzniku CČS ohlásil z kazatelny svůj přestup a zároveň prohlásil dítě své tehdejší hospodyně za svého syna. Tato novina neušla pozornosti vyšších katolických představitelů, a tak po několika dnech faráře navštívil

219 Archiv náboženské obce CČSH ve Vysokém nad Jizerou. Kniha zápisů Jednoty mládeže.

220 METELKA, Metoděj Cyril, *Dr. Karel Farský v paměti prvních příslušníků CČSH na Vysokku nad Jizerou*, s. 9.

221 an.] Naše hnutí: Ze Zlaté Olešnice. *Český zápas*. roč. IV, 1921, č. 10, s. 4.

litoměřický biskup Josef Gross, který Doležala pravděpodobně přiměl odvolat jak jeho přestup k CČS, tak i legitimizaci syna.²²² Ke konfliktu mezi farářem Doležalem a místními příslušníky CČS došlo 6. března 1921. Na tento den připadlo pořádání československé bohoslužby, kterou sloužil Karel Farský. Pobožnost byla zároveň konána k příležitosti oslav 71. narozenin prezidenta T. G. Masaryka. Akce měla původně proběhnout v katolickém kostele, to však nechtěl farář Doležal připustit a chrám uzavřel. Údajně také pro případ jeho násilného otevření zajistil svědky a dohled četnictva. Na žádost o vydání klíčů prý reagoval slovy: „Neotevřu i kdybyste Olešnici Zlatou pozlatili a k církvi československé nepřistoupím, neb nevěříte, že Kristus je Bůh!“ Když ani Farský po svém příchodu nevymohl vydání klíčů, odbyla se bohoslužba spolu se třemi křty v blízkosti zavřeného kostela pod širým nebem za přítomnosti prý až 2 500 osob.²²³

Po těchto událostech není překvapením, že obliba faráře Doležala začala mezi místními prudce klesat. Jedním z důkazů budiž zpráva o smrti cestářova syna z nedalekých Haratic. Doležal údajně poslal otci chlapce lahev vína s nabídkou, že ochotně přijde do kostela, vykropí hrob, a to vše prý zadarmo. Lahev mu však byla vrácena se slovy, že „je-li vůle Boží, by hoch zemřel, že jej pochovají i bez něho; faráři Doležalovi že si nepřeje být zavázán k nějaké vděčnosti.“²²⁴

Kromě popularity se farář Doležal mohl obávat ještě toho, že přijde o vlastní svatostánek. Rada starších CČS totiž zamýšlela domoci se spoluzívání místního kostela. Hlavním argumentem byla většina příslušníků CČS oproti počtu katolíků.²²⁵ V důsledku předchozích snah věřících vykonat v kostele československé bohoslužby, nechal farář budovu pečlivě střežit. Dohled zajišťovalo četnictvo a někdy byl na noc do budovy údajně zavírán i pes. K zabránění kostela ale přesto došlo. Dav z řad příslušníků CČS si nakonec u faráře

222 METELKA, Metoděj Cyril, *Dr. Karel Farský v paměti prvních příslušníků CČSH na Výsocku nad Jizerou*, s. 7.

223 [an.] Naše hnutí: Ze Zlaté Olešnice a okolí. *Český zápas*. roč. IV, 1921, č. 13, s. 4.

224 [an.] Naše hnutí: Ze Zlaté Olešnice. *Český zápas*. roč. IV, 1921, č. 26, s. 4.

225 ÚAaM CČSH Praha, Korespondence Karla Farského s Josefem Pavlouskem, sign. AII-17, inv. č. 421, vyjádření k situaci ohledně kostela a reakce katolíků, 15. 3. 1921.

Doležala 11. září 1921 vymohl vydání klíčů od kostela.²²⁶ Spor o budovu se však stal předmětem dalších jednání, která nakonec přiřkla právo na užívání římskokatolické církvi. Náboženské obci poté k bohoslužbám posloužily prostory místní obecné školy.²²⁷

Z života náboženské obce se dozvídáme o bohoslužbách, které zajišťoval kromě Jana Černého z Turnova také František Dokoupil poté, co byl ustanoven duchovním správcem ve Vysokém nad Jizerou.²²⁸ Vysočtí faráři administrovali Zlatou Olešnici až do roku 1950. Zmínit lze také pořádání letní pouti v červnu 1922, jejíž součástí byl tábor lidu. V následujícím roce uspořádala náboženská obec tzv. Havlíčkův den. Akce připadla na 22. červenec 1923 a její součástí bylo i divadelní představení Nevěsta za českou korunu. Ke shromážděnému lidu promluvil Josef Mrva, od března 1922 předseda Rady starších náboženské obce. Mezi hosty byl také František Hůta, toho času farář z Nymburka a později duchovní správce v Turnově, který se v té době nacházel poblíž na dovolené. Akce se nesešla s pochopením ze strany katolického faráře Drahoty, jenž nahradil faráře Doležala v roce 1922.²²⁹ Podle pramenů dával už dříve veřejně najevo svou antipatii vůči CČS.²³⁰

Státním schválením zlatoolešnické náboženské obce 28. března 1925 a ustavující valnou schůzí konanou 26. června 1925 je vyčerpáno množství informací, které se v souvislosti se vznikem a nejbližším vývojem místní CČS dochovaly. Dodejme jen, že obvod tvořily obce Haratice, Zlatá Olešnice (Semilská a Navarovská), Stanový a osada Lhotka.²³¹

226 ÚAaM CČSH Praha, Korespondence Karla Farského s Josefem Pavlouskem, sign. AII-17, inv. č. 421, zmínka o zabrání kostela a prosba o duchovního správce, 11. 9. 1921.

227 POKORNÝ, František, pozn. 6, s. 270.

228 ÚAaM CČSH Praha, Korespondence Karla Farského s Radou starších ve Zlaté Olešnici, sign. AII-18, inv. č. 467, prosba o návštěvu Farského a nástin duchovní správy, 6/1922.

229 ÚAaM CČSH Praha, Korespondence Karla Farského s Radou starších ve Zlaté Olešnici, sign. AII-18, inv. č. 467, pozvánka na pouť, 23. 5. 1922.

230 ÚAaM CČSH Praha, Korespondence Karla Farského s Radou starších ve Zlaté Olešnici, sign. AII-18, inv. č. 467, o stavu NO ve Zlaté Olešnici a článek pro Český Zápas, 8. 8. 1923.

231 ÚAaM CČSH Praha, fond Archiv Ústřední rady CČS, sign. AV-21, inv. č. 32 /VI A-85./, státní schválení a vymezení obvodu náboženské obce, 28. 3. 1925.

6 Případy sporů o bohoslužebné prostory na Semilsku

6.1 Kostel Navštívení Panny Marie v Bozkově

První zmínky o snahách příslušníků CČS v Bozkově získat pro své účely kostel Navštívení Panny Marie pocházejí z jara 1921. V té době se Okresní správa politická v Semilech snažila docílit dohody obou stran. Na 27. května 1921 proto sezvala zainteresované strany, tj. zástupce náboženské obce CČS a farního úřadu římskokatolické církve, na společnou schůzi, která však skončila bezvýsledně. Více informací o průběhu a konkrétních účastnících bohužel nemáme.²³²

Stěžejní událostí týkající se bozkovského kostela nastaly později téhož roku. Rada starších místní náboženské obce naplánovala na 20. listopadu bohoslužbu v budově školy, již měl vykonat Bohumil Uher. Shromážděné příslušníky CČS, kterých bylo údajně až 700, však prostory školy nemohly pojmout. Mezi zúčastněnými se tak objevil návrh vykonat pobožnost v kostele, kde v té době končila mše. Tam se také přítomní věřící odebrali. Uvnitř začala Rada starších jednat s narychlo přivolaným katolickým farářem Josefem Hájkem, jenž ale k propůjčení budovy nesvolil. Stejně tak zamítl žádost o spoluzívání s tím, že není kompetentní v této věci rozhodovat. Přesto kněz Uher vykonal pobožnost s kázáním u postranního oltáře. Kromě vniknutí do kostela tak nedošlo k žádným násilnostem a věřící budovu po skončení pobožnosti poklidně opustili.²³³

Příslušníci CČS se nadále dožadovali možnosti využívat budovu pro bohoslužebné účely. Farář Hájek kvůli obavám z dalšího vniknutí opakovaně žádal četnictvo v Jesenném o zajištění dohledu nad kostelem, a zejména v souvislosti s blížícími se Vánocemi. Okresní správa politická v Semilech proto vyzvala četnictvo k vykonání dozoru nad veřejným pořádkem po dobu svátků.²³⁴

232 SOA Zámorsk, fond Krajský soud Jičín, sign 20 142/1922, oznámení o schůzi ve věci užívání kostela, 30. 12. 1921.

233 SOA Zámorsk, fond Krajský soud Jičín, sign 20 142/1922, hlášení četnictva o vniknutí do kostela, 26. 11. 1921.

234 SOA Zámorsk, fond Krajský soud Jičín, sign 20 142/1922, hlášení četnictva o vniknutí do kostela, 28. 12. 1921.

Že byly obavy z opakovaných rozepří kvůli využití kostela opodstatněné, ukázaly události z 26. prosince 1921. Na tento den připadlo konání československé bohoslužby, kterou navštívilo údajně na 600 osob z Bozkova i okolních obcí. Akce, jež měla původně proběhnout ve škole, se opět zúčastnil duchovní Bohumil Uher. Ten však vykonal pouze dva křty, než bylo mezi příslušníky rozhodnuto přesunout pobožnost do kostela. Četnictvo, které konalo v Bozkově dohled, mezitím obsadilo oba postranní vchody (hlavní vchod byl uzamčen), aby tak zabránil příslušníkům CČS ve vstupu. V čele davu měl údajně stanout bozkovský strážník Josef Dolenský s prohlášením „Tak já půjdu první!“²³⁵ V chrámu v té době ještě probíhala římskokatolická mše, na kterou se podařilo části věřících z řad CČS i přes snahu četníků proniknout. Ti po skončení mše odmítli opustit kostel a dožadovali se konání československé bohoslužby. Některým přítomným se podařilo vstoupit do objektu sakristií, kde obklíčili faráře Hájka. Četník Antonín Knoll se snažil příslušníky vykázat, ale zabránil mu v tom Stanislav Špidlen, který ho údajně měl oběma rukama zadržet a znemožnit mu tak jakýkoliv zásah. Stejný muž podle některých svědků dokonce několikrát uhodil Josefa Hájka.²³⁶ Katolický kněz později potvrdil, že byl udeřen, nedokázal ale určit, kým.²³⁷ Nejednalo se však o nic vážného a incident se obešel bez zranění. Přítomný Antonín Pěnička měl během roztržky vzít klíče ze dveří, kterými poté někdo z přítomných odemkl hlavní chrámové dveře a těmi poté vešel zbytek příslušníků CČS. Členové Rady starších náboženské obce podle všeho mezitím stáli venku spolu s farářem Bohumilem Uherem a starostou Bozkova Josefem Petříčkem. Podle hlášení četnictva čekali, až pro ně alibisticky přijde někdo z davu. Později jim bylo vyšetřování incidentu vyčítáno, že neučinili nic, aby událostem zabránili. Kněz Uher nakonec bohoslužbu vykonal jako v předchozím případě u postranního oltáře, kázání proběhlo již venku před kostelem, kde se poté našly klíče od budovy. Když se dav po obřadu rozešel, vydalo se přítomné

235 SOA Zámorsk, fond Krajský soud Jičín, sign 20 142/1922, hlášení četnictva o vniknutí do kostela, 28. 12. 1921.

236 Tamtéž.

237 SOA Zámorsk, fond Krajský soud Jičín, sign 20 142/1922, protokol z výslechu Josefa Hájka, 30. 12. 1921.

četnictvo zatknout Stanislava Špidlena. Nakonec od toho však bylo upuštěno. Špidlen údajně „rozhaliv prsa volal: Probodněte mne, já s vámi nepůjdu! Když mne zavřete, já budu pálit a vraždit! Já jsem nervózní člověk!“²³⁸

Farář Hájek učinil po událostech konce roku 1921 několik opatření. Nejen že se nadále obracel na četnictvo s žádostí o ochranu kostela při každé plánované československé bohoslužbě, ale také omezil přístup do budovy a pečlivě hlídal její uzamčení. Vstup navíc dovoloval pouze po předložení legitimace.²³⁹ Rada starších náboženské obce se obrátila na Okresní správu politickou v Semilech s žádostí, ve které shrnula své požadavky. Příslušníci CČS chtěli jednou za měsíc vykonat v kostele bohoslužbu, mít možnost pořádat československé křty, svatby a pohřby, a aby byla budova otevřena v neděli a ve svátky. Zároveň se zavázali přispívat na údržbu kostela a používat vlastní vybavení.²⁴⁰

Zmíněné případy vniknutí příslušníků CČS do bozkovského kostela se staly předmětem soudního šetření. Ve věci veřejného násilí rozhodoval Krajský soud v Jičíně a obžalováni byli: předseda Rady starších František Dolenský, Karel Dolenský, Josef Malý, Karel Dušek, Petr Nosek, bozkovský strážník Josef Dolenský, Josef Čermák, starosta Bozkova Josef Petříček, kněz Bohumil Uher, Josef Oukrabka, Karel Brabenec, Antonín Pěnička, Josef Jína, Jaroslav Jodas, Pavel Komárek, Stanislav Špidlen. Všichni obžalováni se mimo jiné hájili tím, že k násilí nedošlo. I Špidlen popřel, že by četníka zadržoval, stejně tak, jako že bil faráře Hájka.²⁴¹ Soud však uznal vniknutí za násilné, neboť došlo k vstupu do budovy proti vůli oprávněného, tj. faráře Hájka, resp. římskokatolické církve. Dále poukázal na fakt, že násilí vůči druhé osobě může být také psychické, ne jen fyzické. To spatřoval v jednání Josefa Petříčka, který, když farář Hájek odmítl v listopadu svolit k bohoslužbě, reagoval slovy, „že za sebou (Hájek) spaluje

238 SOA Zámorsk, fond Krajský soud Jičín, sign 20 142/1922, hlášení četnictva o vniknutí do kostela, 28. 12. 1921.

239 SOA Zámorsk, fond Krajský soud Jičín, sign 20 142/1922, vyjádření biskupské konzistoře, 30. 1. 1922.

240 SOA Zámorsk, fond Krajský soud Jičín, sign 20 142/1922, požadavky Rady starších CČS v Bozkově, 20. 1. 1922.

241 SOA Zámorsk, fond Krajský soud Jičín, sign 20 142/1922, protokol z výslechu Stanislava Špidlena, 3.1.1922.

mosty klidného spoluzití“. Totéž platí i v případě Karla Brabence, který vyhrožoval příslušníci římskokatolické církve Františce Dolenské fackami. Násilí podle soudu může také spočívat v odnětí věci k užívání.²⁴² Příslušníci CČS totiž svým jednáním znemožňovali vykonávání náboženských obřadů římskokatolické církve.

Kromě Karla Brabence, Stanislava Špidlena, Jaroslava Jodase a Pavla Komárka, které soud zprostil obžaloby, byli všichni výše zmínění při hlavním přelíčení 31. ledna 1923 uznáni vinnými. Za zločiny veřejného násilí, spoluviny na veřejném násilí a přečinu proti veřejnému pokoji a řádu soud vynesl tresty v rozmezí od tří týdnů do dvou měsíců s podmíněným odkladem na dobu dvou let. Pouze u Josefa Čermáka bylo vzhledem k předchozí trestné činnosti rozhodnuto o nepodmíněném trestu.²⁴³ V případě Jaroslava Špidlena soud rozhodl o vypracování posudku o jeho duševním stavu. Souviselo to nejen s událostmi z 26. prosince při vniknutí do kostela a pozdějším jednáním při zatčení, ale také vzhledem k jeho chování při soudním přelíčení, kdy musel být po hlasitých protestech vyveden z místnosti. Soudní lékař potvrdil Špidlenovu nepřičetnost v průběhu prosincových událostí,²⁴⁴ nicméně za své chování u soudu si odpýkal 48 hodin ve vězení.²⁴⁵

Proti rozsudku se státní zástupce odvolal k Vrchnímu zemskému soudu v Praze. Ohradil se proti výši trestů a podmíněnému odložení.²⁴⁶ Naproti tomu obžalovaní podali zmateční stížnost k Nejvyššímu soudu v Brně, kde žádali zrušení rozsudku.²⁴⁷ V tom jim bylo vyhověno 5. března 1924.²⁴⁸

Po událostech z konce roku 1921 se nedochovaly zmínky o dalších snahách dosáhnout spoluzití bozkovského kostela. Příslušníci CČS patrně pochopili

242 SOA Zámorsk, fond Krajský soud Jičín, sign 20 142/1922, obžalovací spis, 17. 3. 1922.

243 SOA Zámorsk, fond Krajský soud Jičín, sign 20 142/1922, rozsudek KS v Jičíně, 31. 1. 1923.

244 SOA Zámorsk, fond Krajský soud Jičín, sign 20 142/1922, nález a posudek o duševním stavu Stanislava Špidlena, 18. 11. 1922.

245 SOA Zámorsk, fond Krajský soud Jičín, sign 20 142/1922, nařízení výkonu trestu, 27.9.1922.

246 SOA Zámorsk, fond Krajský soud Jičín, sign 20 142/1922, odvolání státního zástupce, 21. 2. 1923.

247 SOA Zámorsk, fond Krajský soud Jičín, sign 20 142/1922, zmateční stížnost, 28. 2. 1923.

248 SOA Zámorsk, fond Krajský soud Jičín, sign 20 142/1922, rozsudek Nejvyššího soudu v Brně, 5. 3. 1924.

marnost svého snažení a od úmyslu konat své obřady v místním chrámu upustili. Z toho důvodu nemáme k dispozici žádná rozhodnutí správních orgánů, která by otázku dispozice kostela Navštívení Panny Marie nějak upravovala.

Ačkoliv příslušníci CČS v Bozkově prokazatelně zamýšleli získat pro konání náboženských obřadů kostel Navštívení Panny Marie, obě zmíněné události z konce roku 1921 byly do určité míry otázkou spontánního jednání přítomných věřících. Zdá se nepravděpodobné, aby Rada starších náboženské obce očekávala, že prostory školy pojmu všechny věřící. Jistě musela tušit, že jejich počet bude vysoký a nastane nutnost hledat jiné místo konání. Na druhé straně nemohla předvídat chování svých příslušníků při obou incidentech, kdy se snažili vniknout do kostela. Za pozornost v tomto případě také stojí míra násilí, ke kterému se někteří jedinci uchýlovali, a to i uvnitř chrámu. Rada starších, představitelé obce a nakonec i duchovní Uher byli později kritizováni za to, že dostatečně nepřispěli ke zmírnění situace a zabránění nezákonnému jednání. Nejen v Bozkově se také setkáváme s nikterak neobvyklým jevem, kdy v čele obce prokazatelně stanuli zároveň příslušníci CČS, což poté přineslo jejich podporu náboženské obci.

Mohli bychom říci, že spor o kostel v Bozkově se omezil na události konce roku 1921 a následné soudní žaloby. Jednalo se o sice krátký, ale dramatický a vzrušený konflikt mezi věřícími CČS a katolíky, kdy proti sobě stanuli sousedé, známí, ale i příbuzní. Zároveň je vhodné poukázat na chování některých jedinců ve vztahu k faráři Hájkovi, které do jisté míry odráží klesající autoritu katolického kněze. Oba případy také jasně dokládají, jak důležitou roli hrála náboženská otázka v životech lidí, kteří byli schopni ve prospěch svého vyznání použít i násilných prostředků.

6.2 Kostel sv. Bartoloměje v Držkově

První snahy příslušníků CČS získat pro své účely kostel sv. Bartoloměje v Držkově můžeme datovat březnem 1921, kdy proběhla první československá

bohoslužba, avšak kvůli nevoli místního katolického faráře Josefa Buriánka se místo konání nakonec přesunulo na náměstí. V pořadí třetí pořádaná pobožnost o pouti 8. května 1921 však proběhla za účasti Jana Černého z Turnova již v místním katolickém kostele.²⁴⁹

Katolický kněz nechal z obavy o „svůj“ chrám zabezpečit a okovat kostelní dveře, aby tak předešel násilnému vniknutí do objektu. Deputace obecního zastupitelstva, tvořená také příslušníky CČS, žádala faráře o zpřístupnění chrámu, přičemž argumentovala mimo jiné tím, že objekt nebyl vždy využíván jen katolíky, ale v minulosti také vyznavači luteránství a církvi českobratrskou. Podle nich tedy vyznání místního obyvatelstva určovalo, kdo bude budovu užívat, a poukazovali přitom na většinu příslušníků CČS v Držkově. Farář Buriánek však nadále odmítal vydat klíče a místo konání plánované pobožnosti se muselo přesunout na vedlejší hřbitov. Když se účastníci již shromažďovali, bylo zjištěno, že kostel je přece jenom otevřen. Proč tomu tak bylo, není zcela jasné ani ze zápisu ve farní kronice CČS: „Když se lid hrnul na hřbitov, vzal br. Pavel Kopal jako namátkou za kliku u hlavních dveří kostela, s poznámkou, že asi mají dobře zavřeno, ale div divoucí, dveře se úplně otevřely a lid místo na hřbitov se hrnul do kostela, strhnul i br. faráře Černého, který na jejich nátlak byl nucen vykonati bohoslužby za ohromné účasti lidu z dalekého i blízkého okolí.“ Veškeré závory a trámy byly prý „spadené.“²⁵⁰ Ačkoliv se Buriánek údajně domáhal vyšetření vniknutí do objektu na četnické stanici, nemáme zprávy o trestech či žalobách vedených s příslušníky CČS v této věci.

Rada starších ve snaze vymoci si spoluužívání kostela vyhotovila žádost, kterou adresovala konzistoři římskokatolické církve v Litoměřicích v květnu 1921. Když se nedočkali odpovědi, obrátili se na Okresní politickou správu v Semilech, která se snažila spor vyřešit společným jednáním svolaným ještě v témže měsíci. Pozváni byli zástupci konzistoře, všichni katoličtí faráři semilského politického okresu, představitelé královéhradecké diecéze CČS

249 Archiv náboženské obce CČSH v Držkově. Pamětní kniha, s. 5.

250 Tamtéž, s. 10.

a zástupci rad starších CČS. Katolická strana se však jednání z neznámých důvodů neúčastnila.²⁵¹

Druhá pouť proběhla za poměrně dramatických okolností a ještě víc tak zdůraznila nutnost co nejdříve vyřešit otázku spoluužívání držkovského kostela. V důsledku předchozích jednání, resp. kvůli neochotě katolické církve přistoupit na dohodu s Radou starších, bylo na půdě náboženské obce CČS rozhodnuto o zabrání chrámu. Farář Buriánek sezval na pouť několik dalších kněží, kteří měli obstarat konání katolických mší a kázání v dopoledních hodinách. Vše bylo údajně plánováno na dobu od 7:30 do 8:30 a od 10:00 do 11:30. Rada starších se snažila vměstnat svou bohoslužbu do volného místa mezi půl devátou a desátou hodinou. Když se však před koncem ranní mše začali příslušníci náboženské obce shromažďovat na chystanou bohoslužbu, z nichž někteří vyčkávali již v kostele, obřad pokračoval kázáním představeného františkánského řádu z Turnova. Při své řeči, ve které se prý nevybíravě vyjadřoval na adresu CČS, se dav příslušníků nahnul do kostela spolu s československým farářem Bohumilem Uhrem a uchýlil se k postrannímu oltáři. Tam bylo mezitím vykonáno několik křtů.²⁵²

Výklad události v kostele se mezi jejími účastníky v určitých aspektech liší. Pamětní kniha CČS v Držkově uvádí, že v momentě, kdy Kůstka dokončil své kázání, byl již připraven Buriánek s další mší. To se pochopitelně setkalo s nevolí v řadách příslušníků CČS a v důsledku toho musel Buriánek mši zkrátit. Následně byl Uher vyzván k vykonání československé bohoslužby. Tomu se ale postavili přítomní katolíci, kteří se snažili zamezit přístupu k hlavnímu oltáři. To je v pamětní knize popsáno následovně: „Nejhrouževnatěji si vedla Marie Mrklasová, která se skácela před oltářem se slovy: „Jen přes mou mrtvolu“ a dělala jako by omdlela. Mdloby ihned pominuly, když jeden z přítomných zvolal na ostatní, aby přinesli konev vody. Tu se rychle zvedla a odešla do sakristie. Přivolaný lékař prohlásil, že to nic není, takže mdloba neměla žádných vážných následků.“²⁵³ Buriánek však vypověděl, že dav příslušníků CČS narušoval probíhající

²⁵¹ Archiv náboženské obce CČSH v Držkově. Pamětní kniha, s. 11.

²⁵² Tamtéž, s. 13.

²⁵³ Tamtéž, s. 13.

katolickou pobožnost hlasitými projevy a někteří z nich vnikli do věže kostela, kde znemožňovali průběh mše zvoněním. Farář dále popsal, jak příslušníci CČS „smýkají s katolickými ženami klečícími v kostelní lodi u zábradlí, chtějíce se dostat do presbyteria.“ To prý vyvolalo rvačku, při níž již zmíněná Marie Mrklasová upadla na zem a omdlela. Přivolaný lékař údajně konstatoval, že se jednalo o srdeční neurózu.²⁵⁴

Katoličtí kněží nakonec pod nátlakem budovu opustili a československá bohoslužba mohla proběhnout. Dramatické chvíle pak nastaly ještě na faře, kam zamířila deputace z řad příslušníků CČS, včetně starosty Držkova Josefa Vondráčka. Zde žádala faráře Buriánka o vydání klíčů od kostela. Ten odmítl a deputace odešla s nepořízenou. Vystřídal ji však vzrušený dav věřících a i ten faráře vyzval k odevzdání klíčů. Po hlasitém vyjednávání se Buriánkovi nakonec podařilo z farní budovy utéci s cílem vyhledat četnickou stanici. Ostatní katoličtí kněží okamžitě opustili Držkov. Buriánek ve své výpovědi nezapomněl zdůraznit, že nikdy neujednal jakoukoliv smlouvu s příslušníky CČS o používání kostela.²⁵⁵ Incident musel urovnat až místní strážník, který převzal klíče od kostela do úschovy.²⁵⁶ Výsledkem událostí byl nejen otevřený spor o užívání církevní budovy, ale také žaloba proti 30 občanům z řad příslušníků CČS, včetně kněze Bohumila Uhera, podaná 30. srpna 1921.

Ve věci užívání kostela vyjela 29. srpna 1921 k Okresní politické správě do Semil delegace, kterou tvořili Jaroslav Vondráček, starosta Držkova, Josef Štěpán, předseda Rady starších náboženské obce, Pavel Kopal, tajemník Rady starších, místní strážmistr a farář Josef Buriánek. Starosta oznámil zabránění kostela do spoluužívání a žádal o uložení klíčů od kostela na obecním úřadě, kde by byly k dispozici pro obě strany. Buriánek to odmítl s tím, že čeká na vyjádření konzistoře, které celou věc oznámil. Starosta však namítl, že spoluužívání objektu je v zájmu klidu a pořádku v obci i v okrese. Politická správa uznala zabránění

254 SOKA Semily, fond Okresní úřad Semily, sign 5/2D, inv. č. 1383, Buriánka – popis událostí, 9. 9. 1921.

255 Tamtéž.

256 Archiv náboženské obce CČSH v Držkově, Pamětní kniha, s. 14–15.

za protizákonné, upřednostňovala však vzájemnou dohodu obou stran. Byl proto sepsán protokol s návrhem litoměřické konzistoři, který obsahoval rozdělení hodin pro bohoslužby obou církví.²⁵⁷

Na 15. září 1921 připadlo první soudní šetření ve věci žaloby na místní občany, které proběhlo v hostinci U Kotrbů v Držkově. Kvůli zdlouhavému vyslychání jednotlivců dávali ostatní svědkové a početná skupina přihlížejících hlasitě najevo svou nespokojenost.²⁵⁸ Výsledky musely být několikrát přerušeny a místnost, kde dotazování probíhalo, chránilo četnictvo. Shromážděný dav sestával především z příznivců CČS, kteří se hlasitě domáhali spoluužívání kostela, a objevovaly se také výkřiky žádající odchod faráře Buriánka.²⁵⁹ Na nátlak početného zástupu lidí bylo prozatímně rozhodnuto o spoluužívání kostela a klíče od něj převzalo četnictvo.²⁶⁰

Litoměřická konzistoř nevyhověla žádosti Rady starších o propůjčení držkovského chrámu, což 16. prosince 1922 potvrdila i Okresní správa politická v Semilech, která přiznala nárok na užívání pouze římskokatolické církvi. Vedení náboženské obce CČS následně podalo stížnost na rozhodnutí Okresní správy k Zemské správě politické, která se však 13. února 1923 usnesla, že příslušníkům CČS nepřísluší právo na používání kostela, je povinna se ho vzdát a budovu musí navrátit.²⁶¹

V otázce sporu mezi katolickou a československou církví se angažovalo také obecní zastupitelstvo Držkova, které svým výnosem z 19. srpna 1922 přiřklo užívání kostela náboženské obci CČS. Okresní správa politická v Semilech však 2. listopadu 1923 zakázala výkon tohoto rozhodnutí. Když se poté obec odvolala k Zemské správě politické v Praze, byla její stížnost zamítnuta a výnos Okresní správy potvrzen.²⁶²

257 Archiv náboženské obce CČSH v Držkově, Pamětní kniha, s. 17.

258 SOKA Semily, fond Okresní úřad Semily, sign 5/2D, inv. č. 1383, protokol z výslechu u okresní správy politické v Semilech, 15. 9. 1921.

259 Archiv náboženské obce CČSH v Držkově, Pamětní kniha, s. 18.

260 Tamtéž, s. 19.

261 SOKA Semily, fond Okresní úřad Semily, sign 5/2D, inv. č. 1383, rozhodnutí Zemské správy politické v Praze, 13. 2. 1923.

262 SOKA Semily, fond Okresní úřad Semily, sign 5/2D, inv. č. 1383, rozhodnutí Zemské správy

Rada starších se následně obrátila na Ministerstvo školství a národní osvěty. Ve stížnosti z 23. března 1923 argumentuje například nejasným zápisem v pozemkové knize, kde je budova zapsána pouze jako kostel v Držkově, což výslovně nepřiznává nárok k jejímu užívání výlučně katolické církvi. Zmiňují také užívání budovy jiným než jen katolickým vyznáním v minulosti. Rada starších dále apeluje na podíl místního obyvatelstva na stavbě a udržování kostela, které tak má budovu právo užívat. Spolu s tím poukázala na fakt, že většina věřících je československého vyznání. Se stejnými argumenty se setkáváme také v dřívějších žádostech a odvoláních Rady starších.²⁶³

Po dobu projednávání sporu využívaly budovu obě církve, ačkoliv je z pramenů patrné, že častěji se v chrámu scházeli příslušníci CČS. Farář Buriánek si několikrát u Okresní správy stěžoval, že je nucen sloužit mše na faře a pohřby je mu dovoleno v kostele konat pouze v ojedinělých případech.²⁶⁴ Nařčení však Rada starších odmítla a uvedla, že katolickému faráři nebylo v užívání objektu nijak bráněno; dokonce mu vedení náboženské obce údajně nabídlo stanovit si termíny bohoslužeb podle jeho přání, čehož však Buriánek nevyužil.²⁶⁵

Ministerstvo školství a národní osvěty rozhodlo o užívání kostela sv. Bartoloměje 20. května 1924. Svým výnosem potvrdilo dřívější usnesení Zemské správy politické a Okresní správy politické, že náboženské obci CČS nepřísluší veřejněprávní důvod k užívání římskokatolického farního kostela v Držkově a uložilo Radě starších za povinnost kostel vydat.²⁶⁶ Římskokatolická církev převzala budovu od představitelů náboženské obce 3. června 1924.²⁶⁷

politické v Praze, 15. 5. 1924.

263 SOKA Semily, fond Okresní úřad Semily, sign 5/2D, inv. č. 1383, stížnost RS CČS k MŠNO, 23. 3. 1923.

264 SOKA Semily, fond Okresní úřad Semily, sign 5/2D, inv. č. 1383, stížnost farního úřadu na omezení při spoluužívání kostela, 23. 5. 1922.

265 SOKA Semily, fond Okresní úřad Semily, sign 5/2D, inv. č. 1383, vyjádření RS CČS ke spoluužívání kostela, 10. 5. 1922.

266 SOKA Semily, fond Okresní úřad Semily, sign 5/2D, inv. č. 1383, vyhláška okresní správy politické v Semilech o navrácení kostela, 20. 5. 1924.

267 SOKA Semily, fond Okresní úřad Semily, sign 5/2D, inv. č. 1383, protokol o předání kostela, 3. 6. 1924.

Spor o kostel v Držkově je do jisté míry unikátní. Spojují se v něm totiž všechny scénáře, jakými příslušníci CČS usilovali o užívání církevních budov na Semilsku. Můžeme vidět, že se představitelé náboženské obce snažili jít cestou vyjednávání, ale také že došlo na projevy násilí, vedoucí až k zabránění katolického kostela. V otázce užívání chrámu se postavilo za Radu starších obecní zastupitelstvo, v jehož řadách zasedali příslušníci CČS, které svolilo k propůjčení budovy. Toto usnesení bylo později zrušeno. Náboženská obec držkovský chrám určitou dobu využívala, než ve věci rozhodly příslušné státní orgány ve prospěch římskokatolické církve.

Za pozornost také stojí intenzita, s jakou se příslušníci CČS domáhali užívání kostela. Je zřejmé, že zmíněné události byly v určitých momentech velice vyhrocené, přerůstající až ve veřejné nepokoje. To souvisí s početnou členskou základnou náboženské obce, která tvořila v Držkově většinu.

6.3 Kostel sv. Martina ve Zlaté Olešnici

Počátky sporu o zlatoolešnický kostel sv. Martina sahají do března 1921, kdy příslušníci CČS poprvé projeví zájem využít tuto budovu k vykonání pobožnosti při příležitosti oslav narozenin prezidenta T. G. Masaryka. Akce se zúčastnil také Karel Farský a bohoslužbu musel po marném jednání s farářem Janem Doležalem odbyt pod širým nebem.²⁶⁸ Ještě 20. dne téhož měsíce se Rada starších obrátila na Ministerstvo školství a národní osvěty s žádostí o povolení k užívání kostela a některých místností přilehlé fary.²⁶⁹

Na sílící zájem příslušníků CČS o kostel reagovala 27. května 1921 biskupská konzistoř v Litoměřicích. Ta v protokolu dala jasně najevo svůj zamítavý postoj vůči jakémukoliv užívání chrámové budovy a místností na faře. V podobném duchu se neslo také rozhodnutí Zemské správy politické z 15. července 1921, jímž Ministerstvo školství a národní osvěty postoupilo

²⁶⁸ Viz Náboženská obec – Zlatá Olešnice.

²⁶⁹ SOkA Semily, fond Okresní úřad Jilemnice, sign. 5/50, inv. č. 744, žádost RS CČS k MŠNO, 20. 3. 1921.

žádost Rady starších. Zlatoolešnický kostel a fara byly s přihlédnutím k zápisu v pozemkové knize uznány majetkem římskokatolické farnosti a rozhodování o jejich užívání proto příslušelo katolickým církevním úřadům.²⁷⁰

Vzhledem k napjatým vztahům mezi katolickým farářem, resp. katolíky, a příslušníky CČS ve Zlaté Olešnici, došlo ještě v témže roce k nepokojům mezi oběma tábory. Dav údajně až pěti set lidí, včetně členů Rady starších, vnikl 11. září 1921 do kostela a žádal faráře Doležala o společné užívání kostela. Kněz odmítl s odůvodněním, že není kompetentní v této věci rozhodovat. Nato se vedení náboženské obce zmocnilo klíčů od kostela s podmínkou, že je vydají zpět, pokud jim katolický kněz zaručí společné užívání budovy. Doležal ještě tentýž den adresoval zprávu o zabrání budovy Okresní správě politické v Jilemnici, četnické stanici ve Vysokém nad Jizerou a biskupské konzistoři v Litoměřicích.²⁷¹

Okolnosti, při kterých příslušníci CČS klíče od kostela od faráře získali, se staly předmětem dalšího vyšetřování. Jan Doležal vypověděl, že si klíče příslušníci vzali bez jakéhokoliv souhlasu a jeden z nich mu je údajně vytrhl z ruky. Předseda RS následně kostel uzavřel a klíč si ponechal. Předseda Rady starších Josef Marousek uvedl, že potom, co farář odmítl dát svolení ke spoluužívání, někdo z přítomných vykřikl: „Dejte nám klíče!“ Ty následně někdo dal Marouskovi do ruky, který je poté uschoval. Popřel však, že by kostel zamkl, pouze prý ověřil, že jsou opravdu od kostelních dveří a dodal, že neví, kdo mu klíče předal. Vyšetřování se fakticky týkalo hlavně toho, jakým způsobem se klíče dostaly do rukou příslušníků CČS a kdo je měl v držení.

Z výsledků účastníků incidentu vyplývá, že klíče vzal František Fišera kostelníkovi Josefu Habovi. Druhý jmenovaný k okolnostem incidentu uvedl, že Fišera sáhl do kapsy jeho kabátu pro zmíněné klíče, čehož si však včas všiml a urychleně je podával faráři Doležalovi. V tom momentě mu je však Fišera vytrhl

270 SOKA Semily, fond Okresní úřad Jilemnice, sign. 5/5O, inv. č. 744, rozhodnutí Zemské správy politické v Praze, 15. 7. 1921.

271 SOKA Semily, fond Okresní úřad Jilemnice, sign. 5/5O, inv. č. 744, stížnost farního úřadu na zabrání kostela, 11. 9. 1921.

z ruky a odevzdal Marouskovi. Fišera situaci popsal tak, že když kostelník klíče od kostelních dveří podával faráři Doležalovi, myslel prý, že je dává jemu, a proto je uchopil a odevzdal Marouskovi. Zároveň popřel, že sahal do kapsy kostelníkova kabátu. Nikdo z vyslychaných nicméně neuvedl, kde se klíče nacházejí.²⁷²

Náboženská obec CČS ve Zlaté Olešnici měla budovu v držení i nadále, na což reagovala Okresní správa politická. Usnesením z 2. května 1922 vyzvala Radu starších k vydání zabraného kostela do 14 dnů, neboť pouze římskokatolické církvi a jejímu duchovnímu přísluší správa a právo k náboženským úkonům. Objekt je také knihovně zapsán jako majetek zmíněné církve, proto není pochyb, že jediné příslušný farní úřad je oprávněn v bohoslužebném a rituálním ohledu kostelem disponovat. Bez jeho povolení není nikdo oprávněn kostel používat k jiným účelům.²⁷³

Na rozhodnutí Okresní správy politické podal nový předseda Rady starších Josef Mrva stížnost k Zemské politické správě v Praze. V dokumentu ze 17. května 1922 mimo jiné zpochybnil nárok římskokatolické církve na kostel tím, že v knihovním zápisu není vysloveně řečeno, že budova náleží římskokatolické církvi. Spolu s tím poukazuje na řadu dalších vad, čímž činí výnos Okresní správy politické zmatečným.²⁷⁴ Zemská správa politická 21. června 1922 námitkám Rady starších nevyhověla. Potvrdila dispoziční práva katolické církve a své rozhodnutí odůvodnila také tím, že „i kdyby byl farářem římskokatolickým kostel k účelům bohoslužebným Radě starších CČS odevzdán, nenabyla by tato církev k němu nějakých nároků, poněvadž dispoziční práva s kostelem tím v ohledu bohoslužebném a rituálním přísluší jen k tomu povolanému úřadu církevnímu, totiž biskupské konsistoři v Litoměřicích a nebyl by tedy bez svolení této konsistoře farář sám oprávněn k dispoziční s kostelem v naznačeném směru.“ Vzhledem k zamítavému

272 SOkA Semily, fond Okresní úřad Jilemnice, sign. 5/5O, inv. č. 744, hlášení četnické stanice ve Vysokém nad Jizerou, 16. 9. 1921.

273 SOkA Semily, fond Okresní úřad Jilemnice, sign. 5/5O, inv. č. 744, rozhodnutí Nejvyššího správního soudu v Praze, 5. 4. 1924.

274 SOkA Semily, fond Okresní úřad Jilemnice, sign. 5/5O, inv. č. 744, stížnost RS CČS na rozhodnutí okresní správy politické, 17. 5. 1922.

stanovisku katolických církevních úřadů tak byla Rada starších opět vyzvána k vydání kostela do výlučného používání zlatoolešnické farnosti.²⁷⁵

Předseda Mrva se 31. července 1922 jménem Rady starších odvolal k Ministerstvu školství a národní osvěty. Ani zde se však nedočkal uspokojivého výsledku a v usnesení z 16. září 1922 bylo právo na užívání kostela opět přiřknuto římskokatolické církvi. Rada starších se tak obrátila k Nejvyššímu správnímu soudu ve věci odvolání proti výnosu Ministerstva školství a národní osvěty. Veřejné ústní líčení proběhlo 20. března 1924. Soud stížnost zamítl a rozhodnutí odůvodnil tím, že kostel byl věnován výhradně účelům římskokatolické církve, což potvrzuje zápis budovy jako katolické v pozemkových knihách. Jinými slovy nebylo potvrzeno jakékoliv právo Rady starších, resp. náboženské obce CČS na užívání kostela. Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí dále uvedl, že příslušníci CČS svým konáním porušili právo příslušných úřadů římskokatolické církve na nakládání s budovou kostela a zároveň uznal, že kompetentními úřady v této věci jsou příslušné Okresní správy politické, Zemské správy politické a v poslední instanci Ministerstvo školství a národní osvěty.²⁷⁶

Kostel sv. Martina ve Zlaté Olešnici Rada starších náboženské obce CČS navrátila římskokatolické církvi 23. června 1924.²⁷⁷ Bylo to ale již do rukou nového faráře Václava Drahoty, který nahradil Jana Doležala, zesnulého v dubnu 1922.²⁷⁸ Budova se stala předmětem sporu, ve kterém se příslušníci CČS rozhodli jednat i přes jasná stanoviska katolických i státních úřadů. Věřící na obou stranách si byli jisti svým právem na užívání budovy a mnozí neváhali užít i hrubých prostředků k prosazení svého zájmu. Poněkud dětinsky nakonec působí jednání členů Rady starších, kteří sice prokazatelně kostelní klíče od faráře Doležala

275 SOKA Semily, fond Okresní úřad Jilemnice, sign. 5/50, inv. č. 744, rozhodnutí Nejvyššího správního soudu v Praze, 5. 4. 1924.

276 Tamtéž.

277 SOKA Semily, fond Okresní úřad Jilemnice, sign. 5/50, inv. č. 744, oznámení o navrácení kostela, 24. 6. 1924.

278 SOKA Semily, fond Okresní úřad Jilemnice, sign. 5/50, inv. č. 744, oznámení o novém faráři Drahotovi, 10. 4. 1922.

získali, avšak po incidentu nikdo nedokázal určit, kde se nacházejí a následně chrám využívali ke svým účelům.

6.4 Kaple sv. Ludmily v Bradlecké Lhotě

Příslušníci CČS v Bradlecké Lhotě, která je po celou dobu své existence součástí administrovaného obvodu náboženské obce v Lomnici nad Popelkou, se v první polovině roku 1921 snažili získat k bohoslužebným účelům místní kapli sv. Ludmily. Ta byla postavena v roce 1901 a vysvěcena v září téhož roku. Věřící z řad CČS se s žádostí o propůjčení budovy obrátili na jejího vlastníka – obec, která svým výnosem z 15. března 1921 rozhodla o svěřeni objektu do rukou Církve československé.²⁷⁹ Bohoslužebným prostorem do té doby disponovala výhradně římskokatolická farnost, která se však u obecního zastupitelstva marně domáhala povolení jeho užívání.²⁸⁰

Farní úřad v Železnici se obrátil na Okresní správu politickou v Semilech s výzvou k prošetření věci. Podle jejího rozhodnutí ze dne 28. dubna 1922 není důvod usnesení obecního zastupitelstva rušit, a to proto, že vlastníkem kaple je dle pozemkové knihy obec a užívání objektu není omezeno. Obec tak svým jednáním neporušila zákon, ani nepřekročila rozsah své působnosti.²⁸¹ Farní úřad poté podal stížnost k Zemské správě politické v Praze, která 5. června 1922 svolení k užívání naopak zrušila a k usnesení obecního zastupitelstva v Bradlecké Lhotě poznamenala, „že obci nepřísluší samostatně něčeho opatřovati ohledně budov, jež svého času za souhlasu příslušných činitelů byly věnovány účelům církevním. Usnesením tím obec svoji působnost překročila a tím zákon porušila.“ Odkazuje se zároveň na rozhodnutí obecního zastupitelstva ve Lhotě ze září 1901, kdy byla kaple sv. Ludmily „zbudována k náboženským účelům církve římsko-katolické

²⁷⁹ SOKA Semily, fond Okresní úřad Semily, sign. 5/2L, inv. č. 1390, zápis ze zasedání obecního zastupitelstva, 15. 3. 1921.

²⁸⁰ NA Praha, fond Nejvyšší správní soud Praha, sign. 24, inv. č. 884, rozhodnutí NS – kaple v Bradlecké Lhotě, 20. 4. 1927.

²⁸¹ SOKA Semily, fond Okresní úřad Semily, sign. 5/2L, inv. č. 1390, rozhodnutí OSP, 28. 4. 1922.

bez omezení a účelů tomu také provedeným svěcením za souhlasu obecního zastupitelstva odevzdána".²⁸²

Ve stejném duchu se neslo také usnesení Ministerstva vnitra z 15. května 1925, na což představitelé obce reagovali stížností k Nejvyššímu správnímu soudu. Ten ji jako bezdůvodnou zamítl 20. dubna 1927 a potvrdil tím výnos Zemské právy politické. Své stanovisko doplnil odůvodněním, že pokud vlastník věnuje budovu neomezeně a bezvýhradně k bohoslužebným účelům církve katolické, která toto věnování zároveň přijme, dostane se dispozice s touto budovou jakožto předmětem bohoslužbě určeným do sféry vnitřních záležitostí příslušných církevních úřadů. Rozhodne-li se však vlastník (v tomto případě obecní zastupitelstvo Bradlecké Lhoty) naložit s budovou jinak bez souhlasu církevních úřadů, zasahuje do kompetence těchto úřadů a překračuje tak rozsah své působnosti. Na rozhodnutí podle Nejvyššího správního soudu nic nemění ani fakt, že značná část obyvatel obce je československého vyznání a na zřízení a udržování kaple přispěli nebo stále přispívají i věřící z řad CČS.²⁸³ Podle zprávy Okresní správy politické v Semilech o zabraných církevních budovách v celém okresu ze dne 29. září 1926 adresované Zemské správě v Praze je patrné, že příslušníci CČS vydali kapli sv. Ludmily zpět do užívání římskokatolické církvi ještě před samotným rozhodnutím Nejvyššího správního soudu.²⁸⁴

Spor o užívání kaple sv. Ludmily je jedním z příkladů, kdy příslušníci CČS docílili užívání bohoslužebných prostor zákonnou cestou. Ačkoliv jim objekt světila obec jako jeho knihovniční vlastník, zavazovalo ji předešlé rozhodnutí, totiž dřívější věnování římskokatolické církvi. V tomto ohledu se věc bez jejího souhlasu neobešla a propůjčení budovy proto bylo neoprávněné. Spor o kapli tak v důsledku není pří mezi příslušníky CČS a katolíky, ale záležitostí týkající se kompetencí obecního zastupitelstva.

282 SOKA Semily, fond Okresní úřad Semily, sign. 5/2L, inv. č. 1390 rozhodnutí ZSP, 5. 6. 1922.

283 NA Praha, fond Nejvyšší správní soud Praha, sign. 24, inv. č. 884, rozhodnutí NS – kaple v Bradlecké Lhotě, 20. 4. 1927.

284 Přehledy církví československou zabraných kostelů, kaplí a far v zemi české (1920-1926), s. 119.

6.5 Kaple sv. Antonína Paduánského v Chuchelně

V roce 1913 vystavěla obec Chuchelna na místním hřbitově kapli sv. Antonína Paduánského. Svým výnosem z 22. října 1913 zastupitelstvo přirkló užívání budovy katolické církvi a měla tak být „pro všechny časy a výlučně vyhražena římskokatolické bohoslužbě.“²⁸⁵ Děkanský úřad se naproti tomu zavázal pořídít do kaple různé vybavení a udržovat ji v pořádku.²⁸⁶

Po ustavení místní Rady starších v Chuchelně v roce 1920 příslušníci CČS hledali nutné zázemí pro pořádání bohoslužeb. Jejich volba přirozeně padla na místní hřbitovní kapli, a proto se obrátili na obecní zastupitelstvo. To nejprve na svém zasedání 19. prosince 1921 povolilo příslušníkům CČS zavěšení zvonu. Už v tomto případě se rozhořela debata, zda je zastupitelstvo oprávněno jednat v souvislosti s kaplí bez svolení děkanského úřadu v Semilech.²⁸⁷ O samotném jejím propůjčení do rukou Rady starších se rokovalo 27. prosince 1921, přičemž zaznělo rozhodnutí, že s kaplí se bude zacházet jako s majetkem obce, v tomto případě na úkor římskokatolické církve. Proti přijetí usnesení se ihned objevily námítky, že není možné nynější smlouvu rušit bez svolení děkanského úřadu.²⁸⁸

V reakci na stanovisko obce Chuchelna adresoval na počátku roku 1922 děkanský úřad římskokatolické církve v Semilech stížnost Okresní správě politické a žádal o zrušení předchozího usnesení obecního zastupitelstva. Odvolával se přitom na věnování kaple do jeho užívání z roku 1913. Úřad však svým výnosem z 27. dubna stížnost zamítl, neboť ve věci neshledal důvod zakročít.²⁸⁹ Podle něho byl závazek Chuchelny vůči římskokatolické církvi z roku 1913 soukromoprávní smlouvou o užívání, farní úřad měl tudíž volit cestu

285 SOKA Semily, fond Okresní úřad Semily, sign 5/2K, inv. č. 1389, zpráva o rozhodnutí Ministerstva vnitra, 17. 2. 1927.

286 SOKA Semily, fond Okresní úřad Semily, sign 5/2K, inv. č. 1389, zápis ze schůze obecního zastupitelstva v Chuchelně, 22. 10. 1913.

287 SOKA Semily, fond Okresní úřad Semily, sign 5/2K, inv. č. 1389, zápis ze schůze obecního zastupitelstva v Chuchelně, 19. 12. 1921.

288 SOKA Semily, fond Okresní úřad Semily, sign 5/2K, inv. č. 1389, zápis ze schůze obecního zastupitelstva v Chuchelně, 27. 12. 1921.

289 SOKA Semily, fond Okresní úřad Semily, sign 5/2K, inv. č. 1389, rozhodnutí Zemské správy politické v Praze, 19. 1. 1923.

soukromoprávní žaloby o uznání svého oprávnění. Obec svým rozhodnutím podle něho nikterak nepřekročila meze své působnosti. Stojí za doplnění, že proti usnesení zastupitelstva podal protest nejen děkanský úřad, ale také člen obecního zastupitelstva Josef Mazanec, jehož náboženskou příslušnost však prameny nezmiňují.²⁹⁰

Děkanský úřad následně podal odvolání k Zemské správě politické v Praze, která se však 19. ledna 1923 vyjádřila zamítavě s odůvodněním, že „zakročení politického úřadu proti obci jest právem státní správy a nikomu nepřísluší subjektivní právo žádati, aby státní správa toto svoje oprávnění skutečně vykonala.“²⁹¹ Jinými slovy "výkon dozorčí moci nad obcemi jest právem státní správy a nikomu nepřísluší subjektivního práva, aby státní správa v konkrétních případech této dozorčí moci použila."²⁹²

Konečný verdikt ve věci užívání kaple v Chuchelně zazněl až 10. února 1927. Děkanský úřad podal odvolání k Ministerstvu vnitra, jež sice nevyhovělo stížnosti římskokatolické církve, ale zároveň zakázalo výkon usnesení obecního zastupitelstva v Chuchelně. Ministerstvo uznalo, že obec je knihovním vlastníkem, ale zdůraznilo její rozhodnutí z 22. října 1913, kterým byla kaple svěřena do užívání děkanskému úřadu. Přijetím ze strany katolické církve se objekt dostal do správy příslušných církevních orgánů, kterým jediným přísluší rozhodovat o bohoslužebném užití. Svými výnosy z prosince 1921 tak podle Ministerstva obecní zastupitelstvo překročilo meze své zákonné působnosti. Zástupci Chuchelny hájili své stanovisko tím, že usnesení obce z roku 1913, kdy věnovala nově zbudovanou kapli římskokatolické církvi, nebylo schváleno nadřízeným samosprávným úřadem a není proto možné brát ji v potaz.²⁹³ Obecní

290 SOkA Semily, fond Okresní úřad Semily, sign 5/2K, inv. č. 1389, vyjádření děkanského úřadu v Semilech, 22. 4. 1922.

291 SOkA Semily, fond Okresní úřad Semily, sign 5/2K, inv. č. 1389, rozhodnutí Zemské správy politické v Praze, 19. 1. 1923.

292 SOkA Semily, fond Okresní úřad Semily, sign 5/2K, inv. č. 1389, zpráva o rozhodnutí Ministerstva vnitra, 17. 2. 1927.

293 Tamtéž.

zastupitelstvo se nicméně domáhalo výkonu svého rozhodnutí marně a budova byla navrácena do užívání katolické církvi.

Spor o užívání kaple sv. Antonína je stejně jako v případě Bradlecké Lhoty otázkou kompetence příslušného obecního zastupitelstva v rozhodování o svém majetku. I zde je užívání objektu podmíněno souhlasem římskokatolické církve, které byla budova dříve svěřena.

6.6 Kaple sv. Anny ve Velkých Hamrech

Vzhledem k nedostatku pramenů není možné rekonstruovat průběh sporu o kapli ve Velkých Hamrech do takové míry, jako v jiných případech na Semilsku. Je proto nutné omezit se pouze na několik stručných informací.

Kaple sv. Anny byla postavena v roce 1894 a příslušníci CČS podle všeho vykonávali náboženské obřady v budově již od roku 1921.²⁹⁴ V březnu 1922 spoluužívání objektu potvrdilo obecní zastupitelstvo ve Velkých Hamrech.²⁹⁵ Přestože ve věci nemáme k dispozici vyjádření příslušných církevních a státních orgánů, je nanejvýš oprávněné se domnívat, že se touto záležitostí zabývaly. Předmětem jednání se stalo právě rozhodnutí obecního zastupitelstva. Dostupné prameny zmiňují konečné rozhodnutí Ministerstva, které potvrdilo nárok římskokatolické církve na užívání kaple.²⁹⁶

294 SOKA Jablonec nad Nisou, fond Archiv obce Velké Hamry, Pamětní kniha Velkých Hamrů, s. 49–50.

295 SOKA Jablonec nad Nisou, fond Farní úřad Držkov, farní kronika.

296 Zda se jedná o MV či MŠNO není uvedeno. SOKA Jablonec nad Nisou, fond Archiv obce Velké Hamry, Pamětní kniha Velkých Hamrů, s. 84.

6.7 Kaple sv. Jana Křtitele v Lomnici nad Popelkou

Hřbitovní kaple sv. Jana Křtitele byla postavena v roce 1768 a od té doby ji užívala výhradně římskokatolická církev. Příslušníci CČS v Lomnici nad Popelkou a přilehlém okolí, čítající v roce 1921 více než dva a půl tisíce věřících, o budovu přirozeně projevili zájem. Počátek užívání kaple československou církví můžeme stanovit na 10. března 1921. Tehdy byl na hřbitově konán pohřeb jednoho z příslušníků CČS a místní starosta Josefa Balda svolil k odemčení budovy. Stalo se tak bez vědomí římskokatolické církve, na což se také brzy poté stěžoval katolický farář Antonín Laš. Ostře se ohradil proti jakémukoliv právu Městskému úřadu rozhodovat o užívání kaple a žádal u Okresní správy politické v Semilech o zrušení předchozího svolení.²⁹⁷ Stejně stanovisko zaujala také Kapitulní konzistoř v Hradci Králové.²⁹⁸

Ačkoliv se Rada starších náboženské obce ve věci užívání kaple často odkazovala na usnesení obecního zastupitelstva, z pramenů vyplývá, že příslušníci získali objekt pouze na základě ústního svolení starosty města. Předpokládal totiž, že se jedná o obecní majetek, tím byl však jen inventář kaple.²⁹⁹ Josef Balda několikrát vysvětloval své rozhodnutí tím, že tak učinil v zájmu pořádku vzhledem k vysokému počtu příslušníků CČS na Lomnicku, a aby tak předešel jakémukoliv násilí. Na žádost starosty byli 16. dubna 1921 sezváni zástupci CČS a římskokatolické církve na společnou schůzi. Katolický farář však odmítl o věci jednat a znovu vyjádřil svůj zamítavý postoj k užívání kaple příslušníky jiného vyznání.³⁰⁰

Ke stížnosti Kapitulní konzistoře v Hradci Králové se 24. května 1921 vyjádřila Zemská správa politická v Praze. Přiklonila se přitom na stranu

297 SOKA Semily, fond Okresní úřad Semily, sign. 5/2L, inv. č. 1390, stížnost FÚ na zabránění kaple, 17. 3. 1921.

298 SOKA Semily, fond Okresní úřad Semily, sign. 5/2L, inv. č. 1390, stížnost kapitulní konzistoře v Hradci Králové, 19. 3. 1921.

299 SOKA Semily, fond Okresní úřad Semily, sign. 5/2L, inv. č. 1390, vyjádření městského úřadu, 24. 1. 1922.

300 SOKA Semily, fond Okresní úřad Semily, sign. 5/2L, inv. č. 1390, oznámení o svolané schůzi všech stran, 18. 4. 1921.

římskokatolické církve především v souvislosti s knihovním zápisem budovy, podle kterého se nejedná o majetek obce, jak prohlašovala Rada starších a Městský úřad. Rozhodování proto přísluší Kapitulní konzistoři v Hradci Králové a opatření starosty Josefa Baldy je tak neplatné.³⁰¹

Z dochovaných pramenů se dozvídáme, že Rada starších náboženské obce CČS pomýšlela také na spoluužívání místního kostela sv. Mikuláše. Na konci roku 1921 obeslala Okresní správu politickou v Semilech s žádostí, aby mohla každou neděli vykonat v místním v kostele bohoslužbu. I v tomto případě zdůvodňovala své jednání většinou co do počtu věřících na Lomnicku a nevyhovujícím prostorem kaple zvláště v zimním období.³⁰² Na to se Rada starších dočkala zamítavého rozhodnutí s odkazem na jediný kompetentní orgán – Kapitulní konzistoř v Hradci Králové.³⁰³

Městský úřad se však s rozhodnutím Okresní, resp. Zemské, správy politické nespokojil a namítal, že Okresní správě politické nepřísluší rozhodovat o vlastnictví kaple a kritizoval ji za neprovedení dostatečné šetření. Zdůrazňoval přitom, že kaple byla vystavěna na obecním pozemku a vybavena z peněz obce.³⁰⁴ Zemská správa politická však v srpnu 1922 stížnost Městského úřadu zamítla jako bezdůvodnou, „poněvadž, obci nepřísluší, byť by i patronem byla, ničeho opatrovati ohledně budov, jež svého času za souhlasu příslušných činitelů byly věnovány účelům církevním.“³⁰⁵ Městský úřad se tak ještě v témže roce obrátil na Ministerstvo vnitra, kde zpochybňoval neomezené vlastnictví kaple římskokatolickou církví a především fakt, že ve věci rozhodují správní úřady, které k tomu nejsou kompetentní. Městský úřad proto vyzval Ministerstvo ke zrušení výnosů Okresní a Zemské politické správy.³⁰⁶ Zástupci obce si museli

301 SOKA Semily, fond Okresní úřad Semily, sign. 5/2L, inv. č. 1390, vyjádření ZSP, 24. 5. 1921.

302 SOKA Semily, fond Okresní úřad Semily, sign. 5/2L, inv. č. 1390, žádost RS o spoluužívání kostela, 12. 10. 1921.

303 SOKA Semily, fond Okresní úřad Semily, sign. 5/2L, inv. č. 1390, odpověď ve věci spoluužívání kostela, 29. 11. 1921.

304 SOKA Semily, fond Okresní úřad Semily, sign. 5/2L, inv. č. 1390, odvolání města Lomnice proti rozhodnutí OSP, 17. 2. 1922.

305 SOKA Semily, fond Okresní úřad Semily, sign. 5/2L, inv. č. 1390, rozhodnutí ZSP, 11. 8. 1922.

306 SOKA Semily, fond Okresní úřad Semily, sign. 5/2L, inv. č. 1390, odvolání městského úřadu k MV, 1. 10. 1922.

na rozhodnutí počkat až do dubna 1925, kdy se však setkali se stejným výsledkem. Podle Ministerstva vnitra se starosta, s ohledem na knihovní zapsání, dopustil překročení své působnosti, neboť svolením k užívání kaple příslušníky CČS zasahoval do záležitostí katolické církve.³⁰⁷

Rada starších na počátku února 1926 odevzdala klíč od kaple Městskému úřadu. V té době už náboženská obec uvažovala o stavbě nového sboru, přičemž do té doby zamýšlela využívat k náboženským úkonům zasedací síň městské radnice či místnost ve škole.³⁰⁸

V případě lomnické hřbitovní kaple se opět setkáváme s otázkou, kdo je jejím skutečným a neomezeným vlastníkem. Správní orgány jednoznačně rozhodly o nároku římskokatolické církve a odůvodňovaly svá stanoviska zápisem v pozemkové knize. Rada starších i Městský úřad shodně poukazovaly na vysoký počet příslušníků CČS a na kapli jako majetek obce. Starosta Josef Balda se v té době ocitl mezi mlýnskými kameny, kdy se prokazatelně snažil spor řešit cestou smíru a předejít tak konfliktům.

6.8 Kaple sv. Prokopa v Zásadě

Spor o hřbitovní kapli sv. Prokopa v Zásadě, postavenou v roce 1749³⁰⁹, je po kostelu sv. Bartoloměje druhým zaznamenaným případem zabránění církevní budovy na Držkovsku. Podle tvrzení tamního farního úřadu to byl především tehdejší duchovní správce náboženské obce CČS Bohumil Uher, který 13. listopadu 1921 inicioval vniknutí do kaple v Zásadě za účelem vykonání bohoslužby. Od té doby údajně také začali budovu příslušníci CČS pravidelně užívat.

Biskupská konzistoř v Litoměřicích, která byla o věci neprodleně vyrozuměna, si jako jediná vyhrazovala právo s budovou nakládat a dokládala to

307 SOKA Semily, fond Okresní úřad Semily, sign. 5/2L, inv. č. 1390, rozhodnutí MV, 23. 4. 1925.

308 SOKA Semily, fond Okresní úřad Semily, sign. 5/2L, inv. č. 1390, žádost o povolení letáku, 12. 2. 1926.

309 SOKA Jablonec nad Nisou, fond Archiv obce Zásada, sign. KR I, Letopisy obce Zásady, s. 50.

zápisem v pozemkové knize, z něhož to podle ní zcela jasně vyplývá.³¹⁰ Rada starších náboženské obce CČS v Držkově naproti tomu hájila duchovního Uhera, neboť to prý byli Zásadští, kteří kapli otevřeli a na kněze tam již čekali. Od vniknutí do budovy se distancovala s tvrzením, že s tím nemají nic společného. Ke svému stanovisku nicméně dodala, že se však v žádném případě nehodlá užívání kaple vzdát s ohledem na velký počet příslušníků CČS v Zásadě. Rada starších také poukazovala na tamní obecní zastupitelstvo, které jediné je údajně oprávněné v souvislosti s kaplí rozhodovat. Přejí-li si Zásadští užívat kapli a Obecní úřad proti tomu nic nenamítá, potom není možné, aby tam vedení náboženské obce duchovnímu správci jakkoliv zakazovalo výkon obřadů.³¹¹

Vzhledem k dochovanému zápisu ze schůze obecního zastupitelstva v Zásadě se dozvídáme, že kaple opravdu byla propůjčena do spoluužívání příslušníkům CČS s katolickou církví.³¹² Poněkud překvapivý je fakt, že ani jedna ze stran sporu rozhodnutí zastupitelstva ve svých vyjádřeních nezmiňuje, nebo se na něj neodkazuje či ho nekritizuje. Vedení obce dokonce později vydalo prohlášení, že na její půdě nikdy nedošlo k jakémukoliv usnesení či opatření ve věci užívání kaple Církví československou. Zároveň nebylo známo, z jakého popudu se zde konaly náboženské obřady a kdo celou věc inicioval.³¹³ Příslušníci CČS se podle všeho dostali k užívání prostřednictvím kostelníka, který měl, jak zde bylo zvykem, v držení klíče. Když přestoupil k československé církvi, přirozeně přístup do objektu umožnil.³¹⁴ Otazník však zůstává také nad tím, proč je 13. listopad 1921 v pramenech považován za počátek užívání kaple příslušníky CČS, když o jejím propůjčení obecní zastupitelstvo rozhodlo již o více než půl roku dříve.

310 SOKA Semily, fond Okresní úřad Semily, sign. 5/2Z, inv. č. 1402, biskupská konzistoř – zabránění kaple v Zásadě, 26. 5. 1922.

311 SOKA Semily, fond Okresní úřad Semily, sign. 5/2Z, inv. č. 1402, vyjádření RS v Držkově, 10. 10. 1922.

312 SOKA Semily, fond Okresní úřad Semily, sign. 5/2Z, inv. č. 1402, zápis ze schůze obecního zastupitelstva v Zásadě, 15. 3. 1921.

313 SOKA Semily, fond Okresní úřad Semily, sign. 5/2Z, inv. č. 1402, OÚ v Zásadě – bohoslužby v kapli zásadské, 24. 7. 1922.

314 SOKA Semily, fond Okresní úřad Semily, sign. 5/2Z, inv. č. 1402, FÚ v Držkově o užívání kaple, 7. 11. 1923.

Okresní správa politická na konci roku 1922 potvrdila římskokatolickou církev jako vlastníka kaple, která jako jediná má nárok o ní rozhodovat. Rada starších se ještě v témže měsíci odvolala k Zemské správě politické, přičemž prohlašovala, že držkovská náboženská obec CČS se vzhledem k počtu svých příslušníků v Zásadě nemůže a nehodlá kaple vzdát, s poukazem na to, že užívání kaple oběma církvemi je v zájmu klidného soužití a veřejného pořádku. Zároveň zpochybnila vlastnické právo římskokatolické církve. Podle Rady starších byla budova vystavěna pro potřeby věřících všech vyznání, ale protože v Zásadě nežili příslušníci jiného náboženství, užívala ji výhradně katolická církev. Také občané jiného vyznání mají právo kapli užívat.³¹⁵ Zemská správa politická však v únoru 1923 zamítla stížnost Rady starších a uznala římskokatolickou církev výhradním vlastníkem objektu a ta jako jediná smí rozhodovat o jejím užívání.³¹⁶ Se stejnými argumenty jako v předchozím případě se Rada starších obrátila na MŠNO.³¹⁷ Ministerstvo však odvolání rovněž zamítlo a potvrdilo předchozí rozhodnutí správních orgánů.³¹⁸

Obecní úřad v Zásadě po rozhodnutí příslušných státních orgánů navrhl další kroky ohledně hřbitovní kaple. Doporučoval, aby klíče zůstaly, stejně jako tomu bylo dříve, u kostelníka či ředitele kůru vzhledem k tomu, že farní úřad v Držkově nikdy přímo klíči nedisponoval a obec není oprávněna je převzít do úschovy. Dále navrhoval umožnit zvonění v kapli i při pohřbech nekatolíků a užívat zvon jako poplašný signál při požárech.³¹⁹ Biskupská konzistoř však souhlasila pouze s užitím zvonu při požárech, současně podmínila držení klíčů kostelníkem či ředitelem kůru jejich příslušností ke katolické církvi.³²⁰ Z pramenů se sice nedozvídáme o předání kaple zpět do rukou římskokatolické církve ani kdo měl

315 SOKA Semily, fond Okresní úřad Semily, sign. 5/2Z, inv. č. 1402, odvolání RS k ZSP, 3. 12. 1923.

316 SOKA Semily, fond Okresní úřad Semily, sign. 5/2Z, inv. č. 1402, rozhodnutí ZSP, 24. 2. 1923.

317 SOKA Semily, fond Okresní úřad Semily, sign. 5/2Z, inv. č. 1402, odvolání k MŠNO, 10. 4. 1923.

318 SOKA Semily, fond Okresní úřad Semily, sign. 5/2Z, inv. č. 1402, rozhodnutí MŠNO, 29. 5. 1923.

319 SOKA Semily, fond Okresní úřad Semily, sign. 5/2Z, inv. č. 1402, dohoda starosty a FÚ, 27. 3. 1924.

320 SOKA Semily, fond Okresní úřad Semily, sign. 5/2Z, inv. č. 1402, vyjádření konzistoře k návrhům, 10. 4. 1924.

klíče nakonec v držení, víme však, že v květnu 1924 příslušníci CČS budovu již zcela jistě nevyužívali.³²¹

Spor o kapli v Zásadě jakoby se vymykal ve srovnání s ostatními případy zabránění podobných budov na Semilsku, a to kvůli nejasné roli Obecního úřadu. Nejenže o propůjčení objektu nejprve sám rozhodl a později jakákoliv usnesení v tomto smyslu popřel, ale také se nijak nedomáhal svého vlastnického nároku na hřbitovní kapli, ať už byl oprávněný či nikoliv, jako na jiných místech. Ve srovnání s dalšími případy v této práci tak vystupování obce působí poněkud pasivně. Na druhé straně i zde se setkáme s obvyklými argumenty příslušníků CČS, jako byly jejich vysoký počet a právo užívat církevní budovy, která se v místě nachází, věřícími všech vyznání.

321 SOkA Semily, fond Okresní úřad Semily, sign. 5/2Z, inv. č. 1402, žádost FÚ o vydání klíčů od kaple, 23. 5. 1924.

7 Závěr

Při studiu archivních materiálů, respektive konečném zpracování historie Církve československé na Semilsku v letech 1920–1930 v této diplomové práci, bylo dosaženo hlavního cíle. Ten představoval vytvoření přehledu reflektujícího utváření jednotlivých náboženských od prvotních impulzů k organizaci věřících nové církve, až po ustavení Rady starších a její následné fungování ve sledovaném období. Z dochovaných pramenů je tak možné zformulovat několik závěrů, které vyvstávají ze sledování jednotlivých aspektů historie náboženských obcí. Považuji však za nutné poukázat na rozličnou množství a míru konkrétnosti dostupných pramenů, což znemožňuje pojednat o sledovaných místech rovnoměrně a ve stejném rozsahu. V diplomové práci se tak lze setkat s podrobným popisem některých náboženských obcí, např. ve Vysokém nad Jizerou či Držkově, ale také jen se stručným výčtem několika dochovaných informací, jako v případě Velkých Hamrů.

Propagace CČS na Semilsku probíhala především formou přednášek, které pořádali první příslušníci nové církve v konkrétních lokalitách. Odehrávaly se na veřejných místech ať už venku, např. na náměstích, nebo v interiérech hostinců, školních budov nebo sokoloven. Na Semilsku se v tomto ohledu setkáváme především se jmény Karla Farského, Gustava Adolfa Procházky, Bohumila Uhera a Jana Černého, kteří při svých promluvách posluchače seznamovali s Církví československou. Můžeme se však setkat s dalšími hosty z řad kněží CČS, kteří přijali pozvání místních příslušníků. V některých případech dokonce došlo k ustavení Rady starších bezprostředně po vykonané přednášce. Významným prostředkem propagace bylo také konání bohoslužeb, jež často obstarali zmínění kněží při pořádaných promluvách nebo při svých návštěvách. Právě účast na pobožnostech se stala pro mnohé věřící podnětem pro přestup k CČS.

Při ustavování náboženských obcí se často setkáváme se jmény hlavních iniciátorů. Ti nejenže hráli významnou roli při propagaci církve, byli také aktivní

v pořádání různých akcí, zejména bohoslužeb. Titíž jedinci poté zpravidla zasedali v Radě starších či dokonce zastávali vedoucí funkce a aktivně se podíleli na životě náboženské obce. V některých případech těmto příslušníkům vděčíme za zápisy v kronikách či pamětních knihách, nebo za zpracované paměti, které představují neocenitelný historický pramen.

Při studiu archivních materiálů týkajících se ustavování prvních Rad starších se musíme smířit s jejich zlomkovitostí. V důsledku to znamená, že sice zpravidla máme zmínky o provedené volbě, často však chybějí údaje o jejím výsledku. Je proto nemožné zaznamenat všechny změny ve vedení náboženských obcí v průběhu let. Řešení by mohlo poskytnout podrobnější průzkum sborových budov a farních kanceláří CČSH za účelem nalezení dalších archiválií. Jistou naději skýtá taktéž archiv Královéhradecké diecéze, nad jehož obsahem visí jisté otázníky. Lepší stav panuje v souvislosti s volbami Rad starších po státním schválení jednotlivých náboženských obcí.

Zásadním faktorem, který napomáhal organizaci věřících CČS byli duchovní. Jak je již zmíněno v obecné části této práce, vedení církve vzhledem k nedostatku kněží v této otázce nuceně improvizovalo. Obdivuhodné úsilí v tomto směru vynaložili výše zmínění jedinci (Karel Farský a další), kteří kromě přednášek konali také náboženské obřady. Přestože mnohdy spravovali i své vlastní farnosti, zajížděli i daleko za hranice svých administrovaných obvodů. O náročnosti jejich práce nemůže být pochyb. Narazit lze také na duchovní, kteří na Semilsku v době utváření náboženských obcí trávili dovolenou. I ti zde totiž v rámci své rekreace vykonávali bohoslužby. V diplomové práci nicméně nebyla věnována pozornost osobním informacím o zmíněných kněžích. Ačkoliv o životech nejvýznamnějších představitelů, jako byl Karel Farský, máme dostatek poznatků, bližší pojednání o duchovních, působících na Semilsku ve sledovaném období, naskýtá možnost dalšího bádání.

Jedním z cílů diplomové práce bylo také posouzení vzájemných vztahů jednotlivých náboženských obcí; zda a jak spolupracovaly či ovlivňovaly

náboženský život jedna druhé. Příslušníky CČS v některých sousedících lokalitách spojovala stejný kněz, který, jak je zmíněno výše, často vykonával náboženské obřady i za hranicemi svého obvodu. Dělo se tak do té doby, než byla navštěvovaná náboženská obce schopna zajistit vlastní duchovní správu. Příslušníci CČS se také vydávali do sousedních měst a vesnic, aby se zúčastnili přednášek a bohoslužeb. Opomenout však nelze ani jiný důležitý prvek ve vzájemných vztazích. Věřící se v některých případech inspirovali u sousední již ustavené náboženské obce ohledně postupu, jakým docílit založení náboženského centra CČS i ve své domovině. Je tak zřejmé, že mezi příslušníky docházelo ke sdílení informací a vzájemné komunikaci.

Jednou z osob, na kterou byl brán při tvorbě této práce zřetel, je Karel Farský. Význam tohoto rodáka ze Škodějova je zmíněn již v souvislosti propagací nové církve. Z dochovaných pramenů je však patrné, že nejenom věroučné otázky CČS přispěly k vysokému počtu jejích příslušníků. Například ve Vysokém nad Jizerou či v Semilech, je možné doložit jeho autoritu mezi místními věřícími. Právě na Vysocku má Farský také osobní podíl na ustavení Rady starších, včetně pořádání přednášek, bohoslužeb a v neposlední řadě na stavbě sboru. Farský na Semilsko příležitostně zajížděl vykonávat bohoslužby a přednášky i v době, kdy působil ve funkci patriarchy, což je mimochodem důkazem jeho vysokého pracovního nasazení.

Při sledování reakcí na pronikání CČS na Semilsko ze strany římskokatolické církve lze narazit na pouze jednotlivé zmínky o jednání katolických duchovních vůči příslušníkům nové národní církve. Na základě prostudovaných archivních pramenů však nelze rekonstruovat vztahy mezi oběma stranami ve všech sledovaných obcích. Bylo by jistě nedostatečné omezit se na tvrzení, že pokud se v tomto ohledu nedochovaly žádné zmínky, panovalo mezi katolíky a členy CČS harmonické soužití. Toto téma by jistě zasloužilo větší pozornost s ohledem na další studium archivních materiálů římskokatolické církve.

S tím souvisí i problematika tzv. bojů o kostely. Katolíci na Semilsku pochopitelně nesli velmi nelibě skutečnost, že se příslušníci CČS domáhali bohoslužebných prostor, které do té doby využívali pouze oni. V diplomové práci se podařilo rekonstruovat téměř všechny spory o církevní objekty, včetně prvních podnětů, až ke konečným verdiktům soudů či státních orgánů. Jedinými nedostatky jsou absence pojednání o sporu o kapli sv. Anny ve Velkých Hamrech a žalobě na příslušníky CČS v Držkově. Soudní spis nebyl vzhledem k neuspořádanému archivnímu fondu Krajského soudu v Mladé Boleslavi, uloženém v SOA Praha, dohledán. Přesto se u zmíněných případů sporů o kostely a kaple podařilo nalézt potřebné informace o výnosech konkrétních instancí, mnohdy včetně stanovisek jednotlivých účastníků, a nastínit tak průběh celé rozepře. Již v úvodu této práce je zdůrazněno, že v rámci pojednání o užívání bohoslužebných prostor není věnována pozornost právní stránce věci, proto můžeme tento aspekt shledat možností pro další studium.

Závěrem považuji za nutnost zdůraznit jedno závažné zjištění, se kterým jsem se setkal při studiu historických pramenů. Řeč je o stavu archivů náboženských obcí Církve československé husitské. Zde je třeba poukázat na znepokojivý způsob, jakým jsou materiály uchovávány spolu s absencí jakéhokoliv uspořádání, tj. inventářů. Právě nedostatečná archivní péče je příčinou toho, že v některých případech není archiv náboženské obce k dispozici vůbec. Náležitý přístup k archivaci důležitých dokumentů a knih je předpokladem ke studiu historie Církve československé husitské, resp. jejích náboženských obcí, a také cestou k obohacení stavu poznání minulosti jednotlivých regionů.

8 Seznam pramenů a literatury

8.1 Prameny

8.1.1 Archivní prameny

- **Státní okresní archiv Semily, fondy:**

Archiv města Vysoké nad Jizerou

Archiv městyse Bozkov

Děkanský úřad Semily

Okresní úřad Jilemnice

Okresní úřad Semily

Okresní soud Lomnice nad Popelkou

- **Státní okresní archiv Jablonec nad Nisou, fondy:**

Archiv obce Zásada

Archiv obce Velké Hamry

Farní úřad Držkov

- **Státní oblastní archiv Zámorsk, fond:**

Krajský soud Jičín

- **Národní archiv, fond:**

Nejvyšší správní soud Praha

- **Ústřední archiv a muzeum CČSH Praha, fondy:**

Archiv Ústřední rady CČS

Korespondence Karla Farského

Složky náboženských obcí CČSH

- **Archivy náboženských obcí CČSH:**

Bozkov

Držkov

Jilemnice

Semily

Vysoké nad Jizerou

- **Vlastivědné muzeum ve Vysokém nad Jizerou**

8.1.2 Tištěné prameny

- POKORNÝ, František, ed. *Sborník Dra. Karla Farského*. Praha: Tiskové a nakladatelské družstvo CČS, 1928, 288s..
- POKORNÝ, František. *Schematismus československé církve 1933*. 1. vyd. Praha: Blahoslav, 1933, 623 s.
- Statistický lexikon obcí v Republice československé. Úřední seznam míst podle zákona ze dne 14 dubna 1920, čís. 266 sb. zák. a nař. I. díl Čechy, 2. vyd. Praha: Ministerstvo vnitra a Státní úřad statistický, 1924, 598 s.
- Statistický lexikon obcí v Republice československé. Úřední seznam míst podle zákona ze dne 14 dubna 1920, čís. 266 sb. zák. a nař. I. díl Země česká, 2. vyd. Praha: Ministerstvo vnitra a Státní úřad statistický, 1934, 617 s.

8.2 Odborná literatura

- BUGEL, Walerian: *Liturgická a eklesiální pluralita na území Československa v první polovině 20. století*, 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci 2011, 219 s. ISBN 978-80-244-2907-6.
- ČERVENÝ, Vladimír – ŠTĚPÁNKOVÁ, Olga: *Církev československá husitská*, in: *Moderní sakrální stavby církevní a náboženských společností na území Čech, Moravy a Slezska*, VAVERKA, Jiří a kol. (edd.), Brno, Jota 2004, 358 s. ISBN 80-7217-297-2.
- FRÝDL, David. *Reformní náboženské hnutí v počátcích Československé republiky. Snaha o reformu katolicismu v Čechách a na Moravě*. Brno: L.

Marek, 2001, 219 s.. ISBN 80-86263-15-0.

- KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918–1938), 1. Díl Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929)*. Praha: Libri, 2000, 577 s. ISBN 80-7277-027-6.
- KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny země Koruny české XIII (1918–1929)*. Praha – Litomyšl: Paseka 2000, 821 s. ISBN 80-7185-328-3.
- KUČERA, Zdeněk – BUTTA, Tomáš, edd. *90 let Církve československé husitské*. Praha: Církev československá husitská, 2010, 408 s. ISBN 978-80-7000-047-2.
- MAREK, Pavel. *Církevní krize na počátku první Československé republiky (1918–1924)*. Brno: L. Marek, 2005, 335 s. ISBN 80-86263-57-6.
- SALAJKA, Milan: *Proces ustavování a duchovní správy náboženských obcí CČSH 1920–2000*, 1. vyd. Praha, Blahoslav 2003, 192 s. ISBN 80-7000-612-9.
- ŠTERNOVÁ, Petra. *Církev československá husitská a její sbory v Libereckém kraji*. Fontes Nissae. roč. XIV, 2013, č. 1, s. 44–70. ISSN 1213-5097.
- TONZAR, David: *Vznik a vývoj novodobé husitské teologie a Církve československé husitské*, 1. vyd. Praha: Karolinum 2002, 210 s. ISBN 80-246-0499-X.

8.3 Články v periodikách

- [an.] Naše hnutí: Ze Zlaté Olešnice. *Český zápas*. roč. IV, 1921, č. 10, s. 4.
- [an.] Naše hnutí: Ze Zlaté Olešnice, *Český zápas*. roč. IV, 1921, č. 26, s. 4.
- [an.] Naše hnutí: Ze Zlaté Olešnice a okolí. *Český zápas*. roč. IV, 1921, č. 13, s. 4.
- [an.] Naše hnutí: Z Jablonce n. Jiz. *Český zápas*. roč. IV, 1921, č. 11, s. 4.
- Marek, Pavel: K problematice tzv. boje o kostely na počátku první Československé republiky, Marek, Pavel, in: *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Historica*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci 34/2008.

9 Seznam příloh

- č. 1 – Politické okresy Jilemnice a Semily – náboženská příslušnost na základě sčítání lidu z let 1921 a 1930
- č. 2 – Mapa Bozkova – administrovaný obvod NO
- č. 3 – Mapa Držkova – administrovaný obvod NO
- č. 4 – Mapa Jilemnice – administrovaný obvod NO
- č. 5 – Mapa Lomnice nad Popelkou – administrovaný obvod NO
- č. 6 – Mapa Semil – administrovaný obvod NO
- č. 7 – Mapa Velkých Hamrů – administrovaný obvod NO
- č. 8 – Mapa Vysokého nad Jizerou – administrovaný obvod NO
- č. 9 – Mapa Zlaté Olešnice – administrovaný obvod NO
- č. 10 – Sbor Dr. Karla Farského ve Vysokém nad Jizerou
- č. 11 – Husův dům v Držkově
- č. 12 – Kostel sv. Martina ve Zlaté Olešnici
- č. 13 – Farář Jan Kůrka
- č. 14 – První bohoslužba ČČS ve Vysokém nad Jizerou v dubnu 1921
- č. 15 – Rodná chalupa Karla Farského ve Škodějově

Příloha č. 1: Politické okresy Jilemnice a Semily
náboženská příslušnost na základě sčítání lidu z let 1921 a 1930

Politický okres soudní okres	Počet obyvatel		Náboženské vyznání					
			římsko- katolické		československé		bez vyznání	
	1921	1930	1921	1930	1921	1930	1921	1930
Jilemnice	42 655	41 693	28 816	26 527	4986	6 251	5 701	5 735
Jilemnice	23 625	23 054	15 332	14 049	2217	2 921	3326	3365
Rokytnice n. J.	8 060	8 067	7579	7 223	93	140	123	885
Vysoké n. J.	10 970	10 572	5 905	5 255	2 676	3 190	2252	1985
Semily	57 230	60 623	27 353	25 381	8 942	15 710	16 358	15 679
Železný Brod	22 907	25 081	6 468	6 411	4 012	7 082	9 141	9 171
Lomnice n. P.	17 042	17 793	11 200	10 460	2 751	3 864	2 330	2 541
Semily	17 281	17 749	9 685	8 510	2 179	4 764	4 887	3 967

Pozn.: Tučně jsou vyznačeny hodnoty celého politického okresu, v tabulce jsou obsaženy pouze vybrané kategorie (náboženská vyznání)

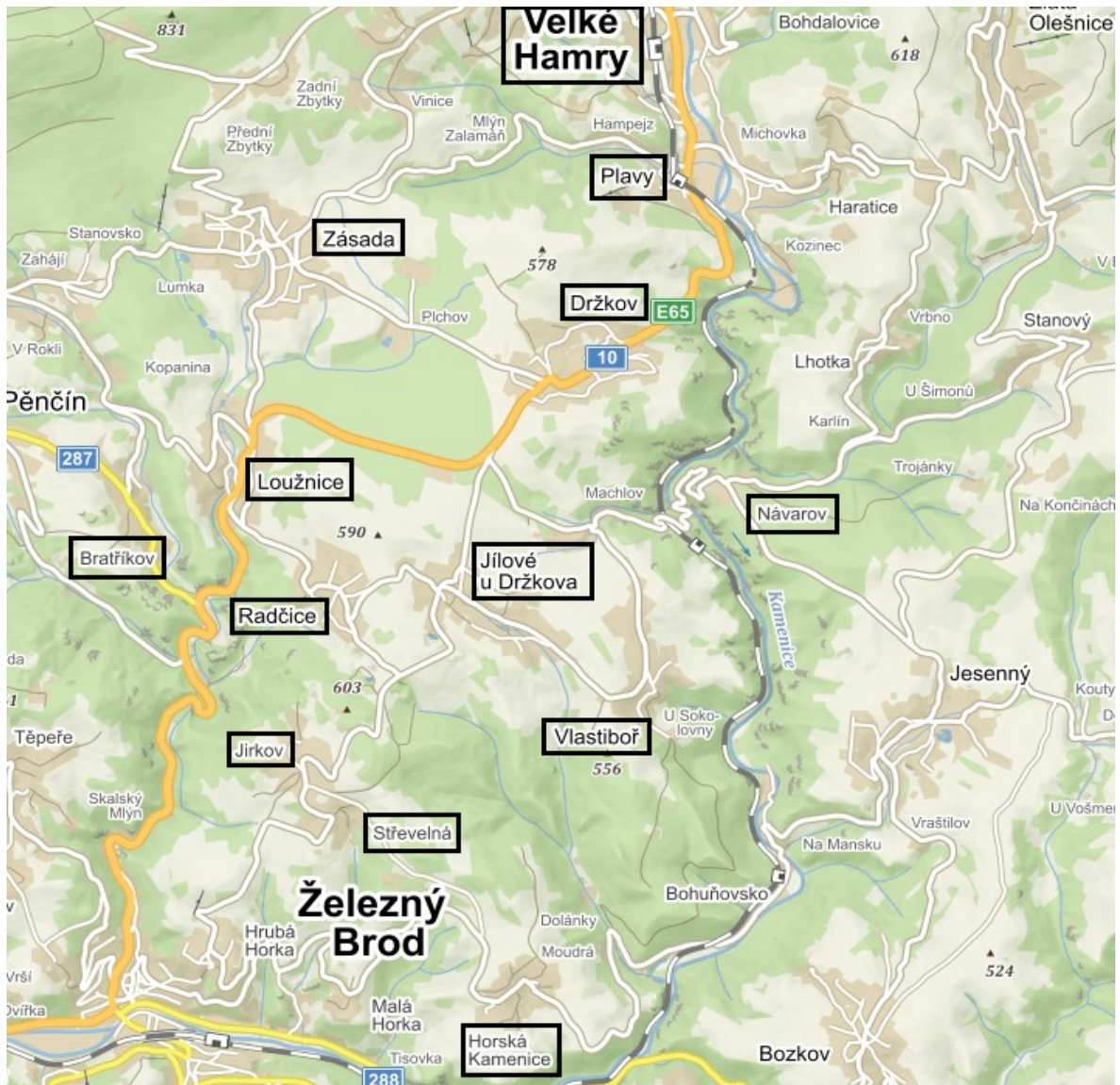
Příloha č. 2: Mapa Bozkova – administrovaný obvod NO



Zvýrazněné obce tvořily administrovaný obvod NO po jejím státním schválení v roce 1924.

S využitím www.mapy.cz vytvořil Pavel Berka.

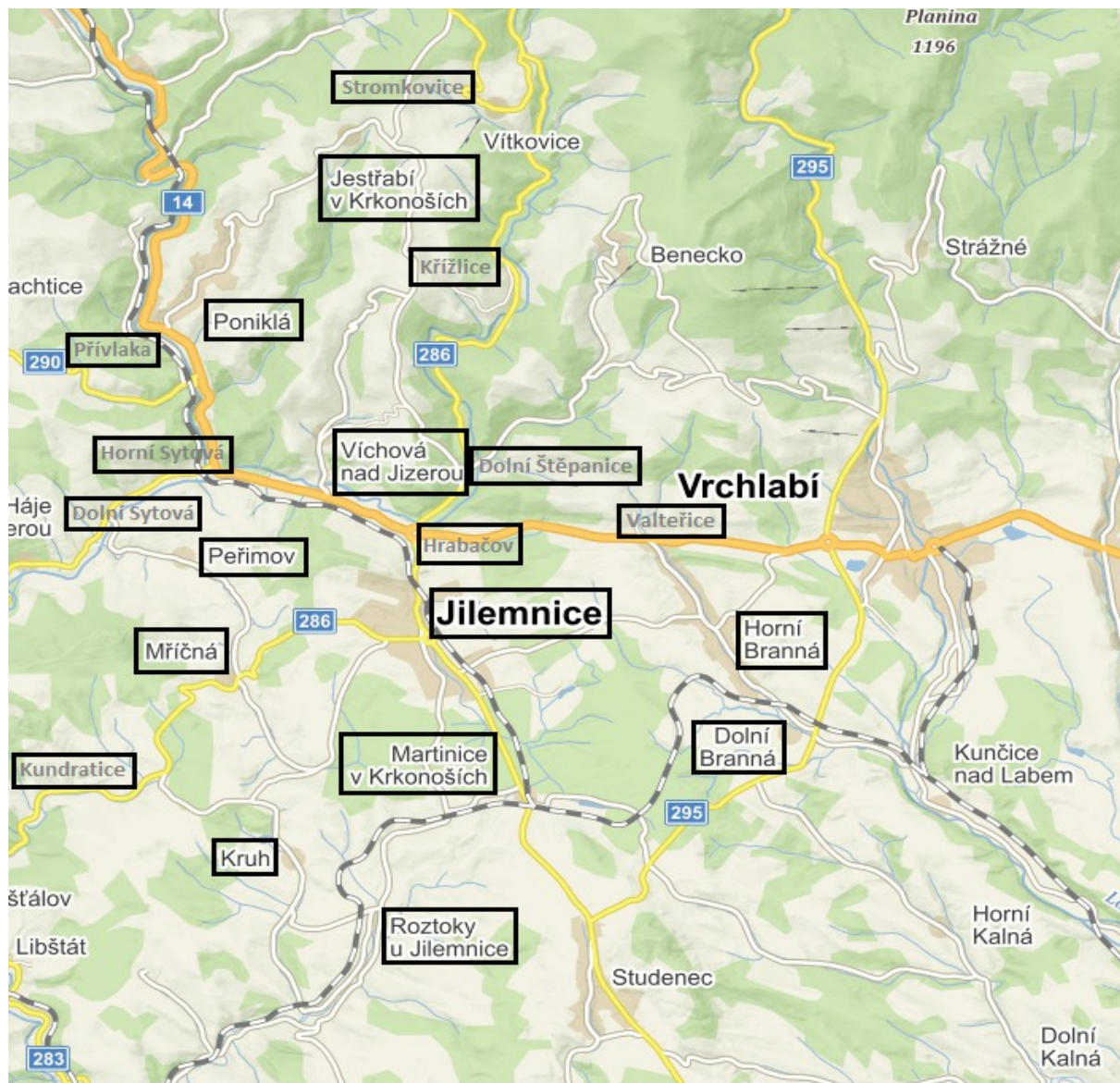
Příloha č. 3: Mapa Držkova – administrovaný obvod NO



Zvýrazněné obce tvořily administrovaný obvod NO po jejím státním schválení v roce 1923.

S využitím www.mapy.cz vytvořil Pavel Berka.

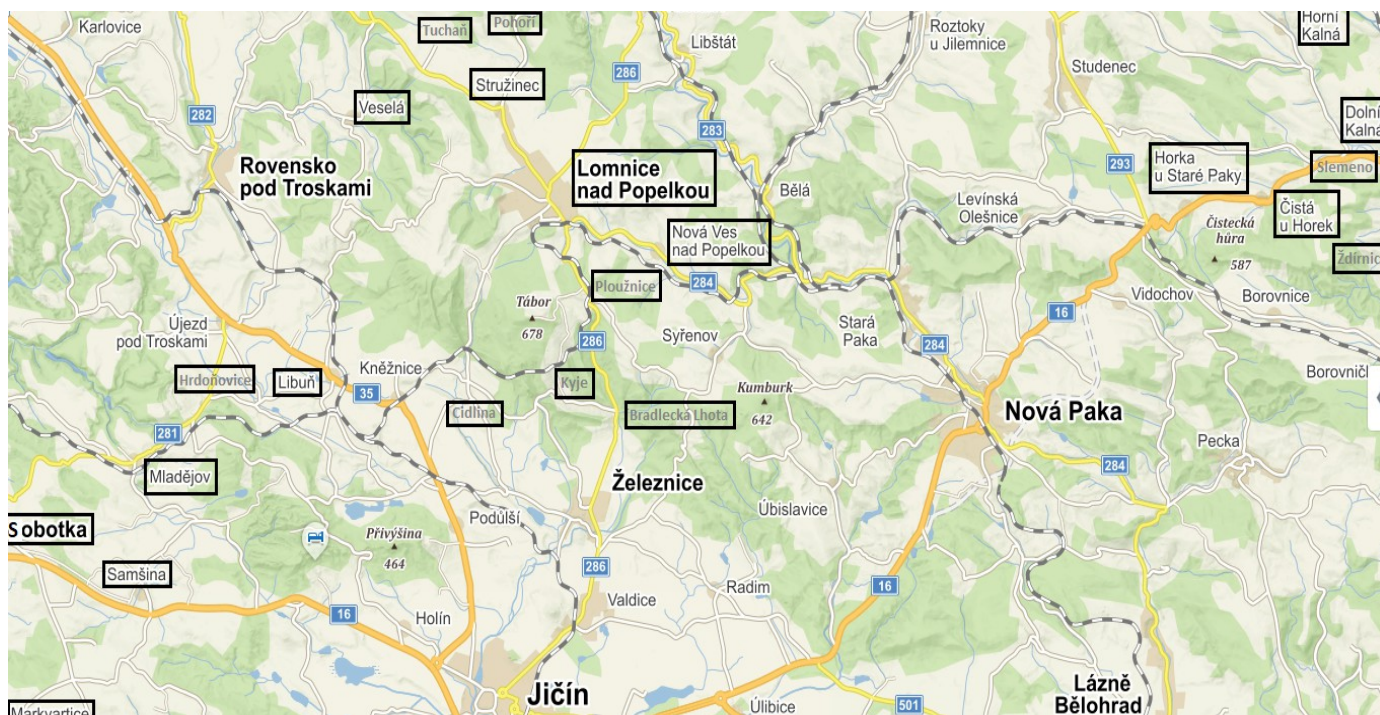
Příloha č. 4: Mapa Jilemnice – administrovaný obvod NO



Zvýrazněné obce tvořily administrovaný obvod NO po jejím státním schválení v roce 1924.

S využitím www.mapy.cz vytvořil Pavel Berka.

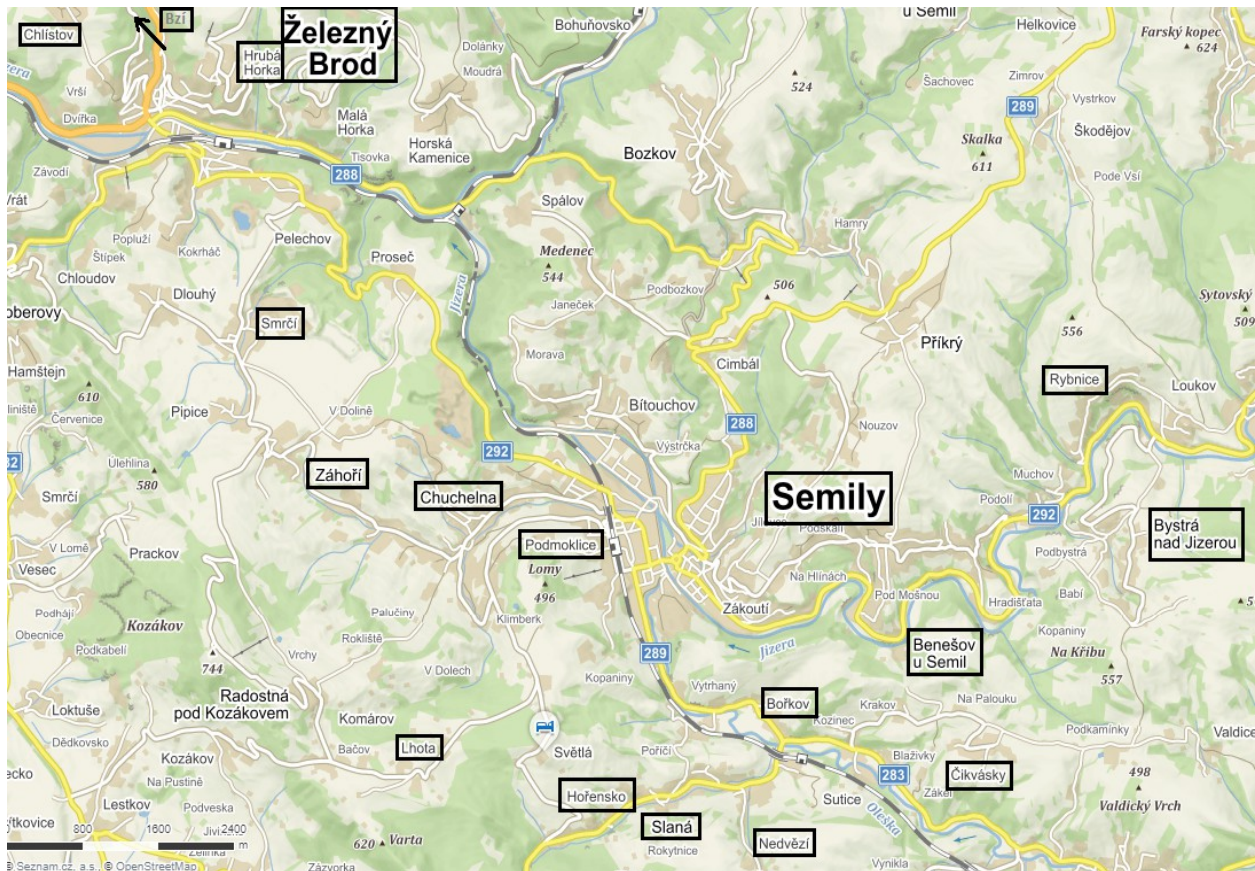
Příloha č. 5: Mapa Lomnice nad Popelkou – administrovaný obvod NO



Zvýrazněné obce tvořily administrovaný obvod NO po jejím státním schválení v roce 1923.

S využitím www.mapy.cz vytvořil Pavel Berka.

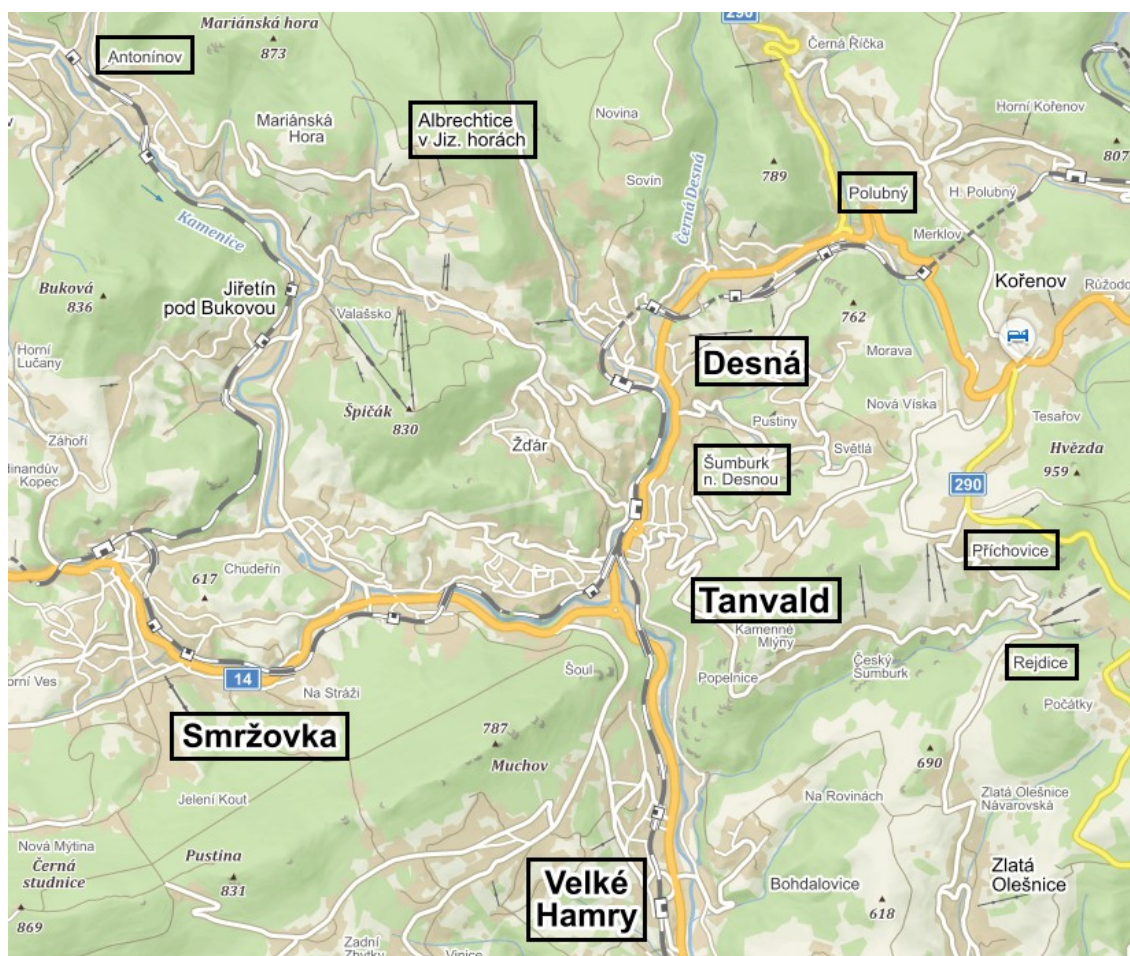
Příloha č. 6: Mapa Semil – administrovaný obvod NO



Zvýrazněné obce tvořily administrovaný obvod NO po jejím státním schválení v roce 1930.

S využitím www.mapy.cz vytvořil Pavel Berka.

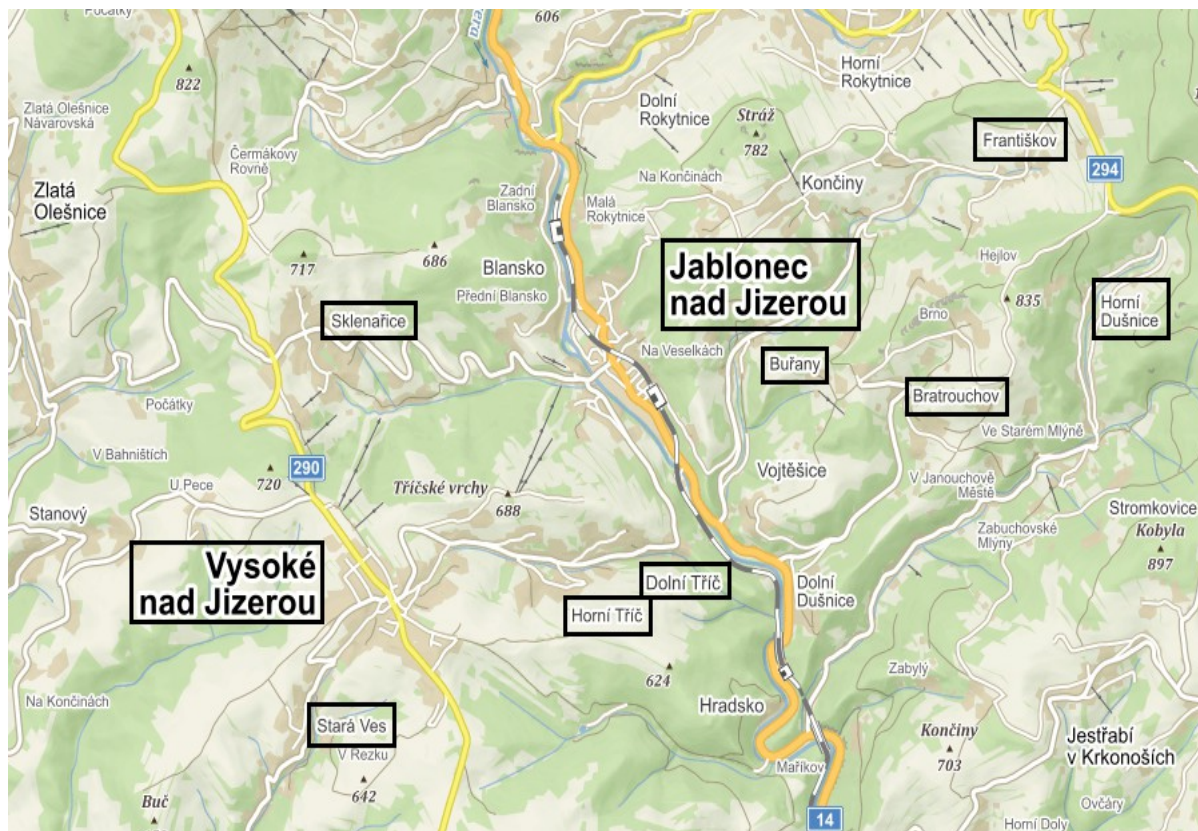
Příloha č. 7: Mapa Velkých Hamrů – administrovaný obvod NO



Zvýrazněné obce tvořily administrovaný obvod NO po jejím státním schválení v roce 1928.

S využitím www.mapy.cz vytvořil Pavel Berka.

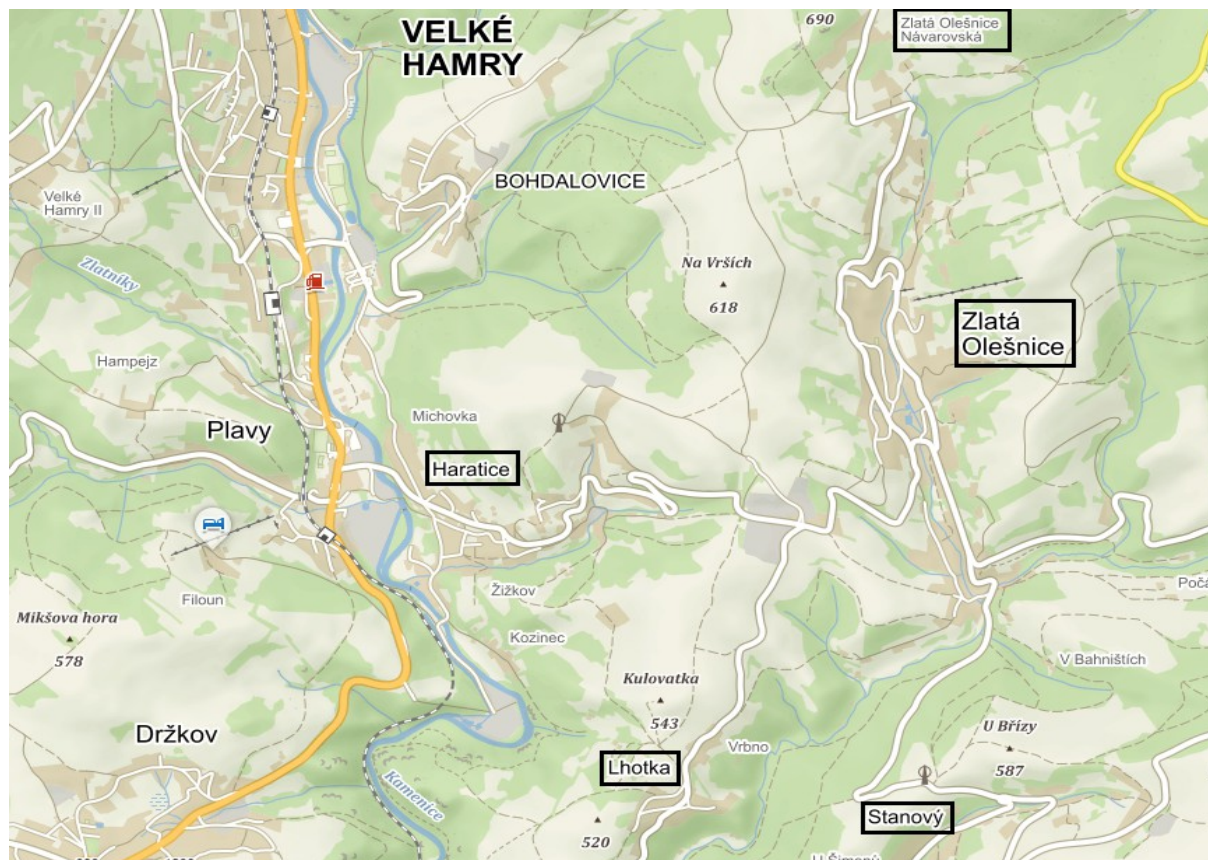
Příloha č. 8: Mapa Vysokého nad Jizerou – administrovaný obvod NO



Zvýrazněné obce tvořily administrovaný obvod NO po jejím státním schválení v roce 1924.

S využitím www.mapy.cz vytvořil Pavel Berka.

Příloha č. 9: Mapa Zlaté Olešnice – administrovaný obvod NO



Zvýrazněné obce tvořily administrovaný obvod NO po jejím státním schválení v roce 1925.

S využitím www.mapy.cz vytvořil Pavel Berka.

Příloha č. 10: Sbor Dr. Karla Farského ve Vysokém nad Jizerou



Foto: Pavel Berka

Příloha č. 11: Husův dům v Držkově



Foto: Pavel Berka

Příloha č. 12: Kostel sv. Martina ve Zlaté Olešnici



Foto: Pavel Berka

Příloha č. 13: Farář Jan Kůrka



*Nedatováno. Jan Kůrka působil ve Vysokém n. J. v letech 1925–1939.
© Sbor Dr. Karla Farského ve Vysokém n. J.*

Příloha č. 14: První bohoslužba ČČS ve Vysokém nad Jizerou v dubnu 1921



Bohoslužbu vykonal Karel Farský na vysockém náměstí.

© Sbor Dr. Karla Farského ve Vysokém n. J.

Příloha č. 15: Rodná chalupa Karla Farského ve Škodějově



Zleva: Johana Farská, Lidmila Farská a farář Jan Kůrka. (konec 20. let)

© Sbor Dr. Karla Farského ve Vysokém n. J.